PRVA POMOĆ

KADA TKO NASTRADA.

NAPISAO

PROF. DR. A. LOBMAYER.

NA SVIET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

(Sa 32 slike.)

ZAGREB

TISAK DIONIČKE TISKARE

1883.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

KNJIGA XLVIII.

PRVA POMOĆ KADA TKO NASTRADA

NAPISAO

PROF. Dr. A. LOBMAYER.

ZAGREB

TISAK DIONIČKE TISKARE

1883.

PRVA POMOĆ

KADA TKO NASTRADA.

NAPISAO

PROF. D^R. A. LOBMAYER.

NA SVIET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

(Sa 32 slike.)

ZAGREB

TISAK DIONIČKE TISKARE

1883.

Predgovor.

Po svem svietu, koli u gradovih, toli po selih, u polju, u šumi itd. zbivaju se iznenada razne nesreće i ljudi zapadaju u pogibiju, a mnogi često i izgube glavu samo zato, jer nema nikoga, koji bi im znao u prvi mah priteći u pomoć. Često je dakle vrlo mnogo stalo do prve pomoći.

Malo imade ljudi, osim nas liečnika, koji znadu, kako treba pomoći čovjeku, koji je nastradao, malo ih ima, koji znadu, kako će na primjer zaustaviti krv iz rane, kako će zgodno položiti slomljenu koju kost, kako će oživiti utopljenika ili ugušena itd.

Zato se mnogi i ustručavaju da pomažu, ako baš i dodju do kakova nesretnika, jer ne znaju, kako će mu najbolje pomoći. Često opet biva baš protivno. Nadju se ljudi, koji će upotriebiti praznovjerna ili kriva sredstva, a tako se podje sa zla na gore, pa bi bilo bolje, da nisu ništa učinili.

Svojemu bližnjemu pomoći u pogibiji, u biedi i nevolji, najljepša je zadaća, najugodnije čuvstvo svakomu čovjeku, a na pose kršćaninu, koga je to sâm Bog učio; zato bi potrebno bilo, da se mladež već u školi o tom poučava, kako će u priekoj nuždi pomoći bližnjemu.

U Englezkoj i Njemačkoj ustrojili su tako zvane „Samaritanske škole“, u kojih svatko naučiti može, što treba da čini u slučaju nenadane nesreće i opasnosti.

Pošto kod nas takovih zavoda nema, a vriedno je i nuždno da se i naš narod o tom pouči, napisao sam ovu knjižicu, u kojoj će svatko naći naputke i savjete, što mu valja činiti, kada tko nastrada.

Svećenici, učitelji, obrtnici, tvorničari, stražari, vatrogasci, poljodjelci, ljudi na željeznicah i parobrodih, a i svaki drugi čovjek može doći do prilike, da svojom pomoći spase komu život.

Od raznih knjiga te vrsti upotriebio sam radnje od prof. Esmarcha, prof. Mosetiga, dr. Reicha, dr. Flögla, dr. Ferranda, Ivana V. Popovića i drugih. Slike sam uzeo iz Njemačkih i Francezkih djela.

Mala ova knjižica zauzimat će čedno mjesto u Hrvatskoj književnosti, ali se nadam i želim, da će koristonosno djelovati u narodu, valja samo, da se učitelji i vodje naroda znadu njom kako treba i poslužiti.

U Zagrebu u lipnju 1883.

Prof. Dr. A. Lobmayer.

Uvod.

„Vješt goru lomi,
A nevješta gora (lomi)“.
Nar. poslovica.

Nesreća dolazi, kad joj se nitko i ne nada. Koliko je puta već nastradao čovjek na suhu putu. Eto na primjer: sruši se čovjek s tavana ili s ljestava, pa ako i ne slomi vrat, a on si slomi nogu ili ugane ruku; diete sigra se u dvorištu, pa padne u bunar (zdenac) ili se ukrade majčinu oku, da se u kakovoj bari kupa, pak se udavi; ujede čovjeka biesan pas, ganja ga biesan bik po selu, pa ga na nesreću dohvati i nabode na rogove; ili snieg zavije putove te putnik zabludi, dok ga ne uhvati mrak, ne svali mrtvi san, da se više ne probudi, ako ga slučajno ne nadju i ne probude dobri ljudi, dok se nije kukavac sasvim smrznuo; gdjekada ugriju se vesela braća u krčmi, te se kao ljudi i — potuku i izkrvave, da sve šiklja krv iz rana od noža ili sjekire. — No tko će sve slučajeve nabrojiti, u kojih čovjek može nastradati?

Kad se već desila kakova nesreća u kući, na ulici (sokaku) ili u polju, te je čovjek nastradao, onda je bora mi od slabe koristi po nevoljnika, ako se ljudi i žene oko njega u hrpi skupe, pa jedan drugoga pita, što se zbilo ili ako počmu žene lelekati i naricati ili ljudi mudrovati ili se svi sbune i izgube glavu, a nitko ne zna, kako da mu pomogne. A jadnu čovjeku možda je život u opasnosti. Tu dakle valja priteći u pomoć, a tratiti vrieme koječim, značilo bi ostavljati nevoljnika na cje-

dilu. Može li to učiniti pošten čovjek, može li brat i prijatelj? Ne može, ako ima truna srdca i poštenja u sebi. Kad je dakle stalo do toga, da se pomogne nevoljniku, da mu se spase možda i život, onda se valja prikupiti od prvoga straha i čuda, pa ozbiljno priteći u pomoć i to za rana, treba mu smišljeno i pažljivo pomoći. Sbunjen ili plašljiv je čovjek, kad se prihvati ozbiljna posla, kao muha bez glave, više će naškoditi, nego li pomoći.

U mnogih mjestih kod nas nema liečnika, i ako jest gdje, nije svagda pri ruci, kad se kakova nesreća iz nenada desi, pa ljudi često više sati ili još duže čekati moraju, dok stigne liečnička pomoć. U takovih je dakle slučajevih dužnost svakoga čovjeka, da nesretniku pritekne u pomoć, dok ne dodje liečnik.

Nitko ne zna, gdje i kako može nastradati, pa zato neka svaki promisli, da će ono, što je danas bratu, prijatelju učinio, izbaviv ga iz nevolje i opasnosti, sutra možda on sâm trebati. Zato neka jedan drugomu pritekne u pomoć drage volje i svimi svojimi silami, te neka mu u prvi mah tako pomogne, kako treba i kako će liečniku posao olakšati.

Nu nije dosta samo htjeti pomoći svojemu bližnjemu, koji je nastradao, nego treba i umjeti. Želju i nagon, da se u nesreći pomogne svojemu bližnjemu, osjeća svaki dobar čovjek, ali mnogi ne usude se da sami što čine, jer nisu sigurni, da ne će možda učiniti što naopako, te tako svojom pomoći više naškoditi, nego koristiti.

Svrha mi je dakle, da u ovoj knjižici svakoga naputim, kako će ukazati prvu pomoć, dok ne dodje liečnik, onomu, koji je nastradao.

Prva pomoć u obće.

U najviše slučajeva naići ćemo na čovjeka, koji je nastradao, da leži u sobi, na ulici, na polju, u vodi, na obali, u šumi itd. pa je tu bez svake pomoći u jadnom položaju,na pola ili sasvim onesviešćen.

Ako takav nesretnik leži na polju, na obali itd. daleko od sela, treba mu odmah na licu mjesta pomoći. Ako ste ga pako našli na ulici, treba, da ga prije svega oprezno nosite kamo pod krov, pošto ste gledali, imali što po džepovih ili kakovo oružje na sebi. Ima li takova šta, bilo prstenje, novce, naušnice, pisma ili što drugo, valja mu to uzeti, pak ili kod sebe ili na drugom sigurnu mjestu spraviti.

Kada se nesretnik nosi, treba dobro paziti, da se to spretno i udesno čini; jer ako mu je kost slomljena ili su mu uda smrznuta ili mu štrca krv iz koje predrte žile ili mu kap pala, pa se on nespretno i nemarno prenaša, može mu to veoma naškoditi, pače može vam uz put i umrieti.

Ako nema u tu svrhu udešenih nosila pri ruci, a vi uzmite kakove ljestve, izvadite vrata ili kakav kapak s prozora ili tražite gdje kakovu slamnjaču, strunjaču (madrac), položite nesretnika na-nj, podmetnite mu nešto pod glavu, da ova povisoko leži, pa ga tako polagano i oprezno nosite do najbližnje kuće.

Dok je nesretnik nesviestan, ne valja da ga položite na kola, pa da ga odvezete kući ili u kakovu bolnicu, jer mu to može jako naškoditi. Treba čekati, dok se je osviestio, pa onda istom na to misliti.

Dogadja se, da baš nema ništa pri ruci, na što bi se nesretnik položio; onda ga moraju ljudi rukami nositi. Treba uzeti nekoliko jakih, snažnih momaka, a ovi neka ga nose evo ovako: Dvojica poprime ga za ramena, tako rekuć izpod pazuha, a dvojica za zdjelicu i noge, pa se ovi ledjima okrenu prama prvoj dvojici; onda ga svi podignu u jedan mah, te ga onim pravcem nose, kamo se ima odpremiti pod krov.

Kako je to učinjeno, treba odmah poslati po kojega liečnika. Ne valja, da odtrči po ovoga istom kogod, već pošljite pouzdana čovjeka, koji tako dugo ne će mirovati, dok ne nadje liečnika, pa ma gdje bilo, i koji će ga odpratiti do nesretnika. Ako u deset slučajeva svaki put se ukaže, da liečničke pomoći baš nije bilo potrebno, to je još uviek bolje, nego kada je u jednom slučaju liečnik prekasno došao ili ga nisu ni zvali, pa je tako nesreća bila još veća, a kadkada se više niti ne da popraviti. Neka dakle nitko ne propusti, a da u slučaju nenadane nesreće ne šalje odmah po liečnika.

Ako ima vremena, pa se nesretnik mogao kamo prenieti pod krov, položite ga u postelju ili na kakav divan ili ako toga nema, na stol ili na kakovu klupu. Obično treba da glavu nešto povisoko položite, samo onda, kada je nesretnik mnogo krvi izgubio ili kada je u nesviesti, mora se glava ravno položiti.

Ako u sobi, kamo ste nesretnika donieli, nema dosta zraka ili je ovaj pokvaren ili je soba preveć naložena, valja s mjesta prozore otvoriti, barem gornja krila, pa ma bilo i zimsko doba. Ljeti položite ga blizu otvorena prozora, nu tako, da baš ne pripeče sunce na njega.

Smrznut čovjek ne smije da bude u pretoploj sobi ili blizu peći.

Izmetine ili ono, što je nesretnik izbljuvao, treba odmah iznieti, pa na to paziti, da se ne nakupi kakav smrad od njih.

Odmah kako ste došli nesretniku, koji se onesviestio, treba da mu hladnu vodu iz šake ili iz kakove posude velikom silom prskate u lice, na glavu i u zatiljak, pa da ih odmah zatim obrišete suhom kakovom krpom. Prsa se mogu vodom i sirćetom (octom) prati. Pod nos mu držite maramu (rubac) ili spužvu (sundjer), nakvašen jakim vinskim sirćetom ili kolonjskom vodom (Köllnerwasser) ili nišadorovicom (čipavcem, Salmiakgeist), a i sliepa oka mogu se sirćetom, kolonjskom vodom ili droždjenkom (Franzbranntwein) prati i trljati.

Istom onda, kada je nesretnik počeo dihati, može mu se dati nešto vina, rakije, ruma, likera, komad leda, hladne vode, sladoleda, tople juhe (čorbe), teja, ili što takova.

Ne zaboravljajte mu očistiti usta, ždrielo i nos, ako je pun zemlje, blata, krvi itd. Onda valja nesretniku skinuti haljine i obuću. To treba vrlo oprezno, nu ipak brzo da se čini, osobito onda, kada haljine pritiskuju na vrat ili na prsa. Ako se haljine ne dadu lako skidati, treba ih razporiti, a ne ma gdje razrezati.

Svučena nesretnika treba onda pokriti više ili manje, kako je već nuždno, pa ako mu se po tielu ne vide ozlede, a on je pri sebi, tada neka ga jedan, a ne više njih u jedanput, kako to žalibože često biva, mirno i razborito pita, kako i zašto je nastradao i gdje ga boli. Ako je pako nesviestan, treba ga prije osviestiti, a medjutim će se možda već naći koji liečnik, koji će odrediti, što bude nuždno.

Nije li bilo moguće, da se nesretnik spasi ili bijaše li nesreća takova, da mu već nema pomoći, tada mu to ne kazujte, nego ga tješite, umirite ga, pak mu oprezno recite: akoprem je nade, da će opet ozdraviti, da će se spasti, neka ipak svojoj rodbini za volju kaže, ima li kakovih želja ili odredaba itd. i neka se kaje za griehe i Bogu se preporučuje, koji nikoga pokajna u biedi ne ostavlja.

Svakako treba odmah poslati po svećenika, da se nesretnik izpovjedi i pričesti i sv. pomast primi za dobro duše, a često i tiela. S umirućem treba prijazno, nježno i oprezno postupati, treba ga tješiti i savjetovati mu, neka se uzda u Boga, pa ga ne treba duže mučiti ljekarijami. Najbolje ako mu dadete nešto svježe vode piti ili soka od voća, što će ga osvježiti, pa neka dodje do njega čist, svjež zrak. Kad je jednom umro, neka ostane u svojoj postelji, dok se ne pokažu mrtvačke pjege, koje su jedini pouzdani znakovi nastale smrti.

To su obća pravila, koja si čovjek zapamtiti mora, ako hoće nesretniku da pomogne, koji je nastradao ma od čega.

Sada da prodjemo na pojedine slučajeve naprasne nesreće i opasnosti.

---

1. Nesvjestica.

Ako srdce ne radi, kao obično, nego je prekinuto u svom radu, bilo kakovom bolešću u samom srdcu, bilo primjerice kakovim jakim duševnim potresom, strahom, užasom, radošću, gnjevom itd., ili u stisci i vrevi, gdje ima mnogo svieta ili na mjestu, gdje je pokvaren zrak, srdce je onda za vrieme, što no rieč, uzeto, pa ne šilje gore u mozag onoliko zdrave (kisikom napunjene) krvi, koliko mozgu treba za njegov obični rad, te onda nastupi ono, što mi zovemo nesvjesticom.

Onaj čas, kad se čovjek onesviesti, nema on u mozgu toliko krvi, koliko mu obično treba.

Ali i u nesvjestici ima neke razlike. Kad je nesvjestica omanja, onda čovjeku na jedanput kao da pliva sve pred očima. Ovakova nesvjestica brzo prolazi sama od sebe. Kad je u jačem stepenu, onda čovjek osjeti, kao da ga nešto boli u srdcu, ne vidi i ne čuje dobro, sve mu pocrni ili se okreće pred očima, a pri tom mu zuje uši. Sve više osjeća, kako ga izdaje sviest i moć mišljenja, sve slabije diše, oblije ga hladan znoj, klecaju mu koljena, spustio je glavu, probliedio, iznemogao sasvim i — pao u nesviest. Kada pako nastupi nesvjestica u najvećem stepenu, onda dolazi naprasno, iznenada. Sruši se čovjek na jedanput, pa nit se miče, niti osjeća što, kao da je izdahnuo naprečac. Ovakove su nesvjestice najopasnije. Jer omanja nesviest brzo prolazi, samo što čovjek iza toga čisto klone od slabosti, pa mu i glava buči. Kod

ovakove žestoke nesvjestice pako može čovjek nastradati s toga, što ta prelazna uzetost u srdcu može proći u trajnu, da sasvim prestane obticanje krvi u tielu, te se čovjek nikada više i ne probudi.

Ako se je dakle tkogod onesviestio, treba mu priteći u pomoć evo ovako:

Onesviešćeniku ne smije se glava podići ili štogod metnuti izpod nje, jastuk ili haljine, da njom povisoko leži, jer će onda krv mnogo teže proteći prama mozgu i ne će se osviestiti, nego treba nevoljnika tako položiti, da mu glava visi ili bar da mu vodoravno leži, onda može krv lahko teći k mozgu, a lice počet će se crveniti.

Prvo je sredstvo hladna voda. Ako je nesvjestica omanja, dovoljno je poprskati nevoljnika hladnom vodom po licu i po golih grudih, a kad je nesvjestica jača, onda ga treba jednim hitcem politi čašom vode po licu ili uzmite hladne vode u šaku, koliko možete, pa njom udarite velikom silom u lice i odmah je zatim obrišite. Ako ga prvi hitac ne osviesti, a vi ga polite na novo, da voda jače uzdjeluje. Hladna voda većinom osviesti čovjeka odmah i prvo mu je, da duboko i češće uzdahne. Hladna voda naime draži one živce, kojimi osjećamo, a to draženje odlazi u mozag, iz mozga prelazi na živce, kojimi čovjek pokreće svoje mišice, a tim putem se podraže i mišice za disanje a i samo srdce. Onesviešćenik počme dihati dublje i češće, disanjem pako uvlači u prsa i u krv sve više od onoga oživljujućega življa u zraku — kisika, — a srdce počima sve življe raditi, pa će oživiti mozag i hrbtenjaču, a onesviešćenik će polako doći do sviesti i snage svoje — k sebi.

Drugo je sredstvo, da se onesviešćeni protare po koži. I ovo djeluje kao i hladna voda. Komadom sukna (čohe), flanela ili keficom, pa ako ničega nema, i rukom treba trljati onesviešćenu noge, ruke, želudac i grudi. Nu ne valja trljati preko mjere, jer mu možete oljuštiti kožu ili mu se ova užge (zapali), pa će onda od toga kasnije dugo bolovati.

Nadalje se mogu upotriebiti sredstva, kojimi se koža podraži. Krsta mu se protaru sirćetom (octom), špiritom ili rakijom, noge i ruke mu se griju čim toplim, na srdce ili na žličicu metne mu se kaša od gorušice (slačice) ili gorušična papira ili mu se raztapa vosak od svieće ili pečatni vosak, pa se pokapa na dlan, na grudi, na ramena itd.

Ako onesviesćeni još diše ili je počeo opet dihati, onda mu se može podnieti što pod nos, da miriši, naime jakoga sirćeta, kolonjske vode, nišadorovice (čipavca), oljuštena crvena luka, burmuta (šnofanca), špirita, etira, ribana hrena itd. Ako je tekućina, treba njom nakvasiti kakav rubac, ako je što drugo, treba med prste uzeti i trljajuć mu držati pod nos. Jaki mirisi draže živce u nosu i preniet će to draženje kroz mozag na živce za kretanje i — onesviešćeni počet će dublje disati.

Možete mu napokon dati i žestoka jaka pića, da ga podraže, ali samo onda, ako nevoljnik može gutati, inače vam ne vriedi ništa, dapače samo smeta, jer ako mu nalijete usta ma čim, a njemu je došlo da diše, kako će onda udisati zrak kroz takovu tekućinu? Dajte mu piti jake crne kave (bez cigorije), jaka vina, vinske juhe (čorbe), rakije, žlicu ili dvie, etira, Hofmanovih kapljica po 10 do 20 kapi na šećeru ili u vodi. Od jakoga pića krv življe obtiče tielom, a osobito potiče u srdce i u pluća i tako će udisati sve više zdravoga kisika iz zraka i osvježiti mozag i sve tielo.

2. Obumrlost (zamrlost).

Kada se tko onesviesti te ne osjeća ništa više, ako ga čim god podražiš, kada više ne diše, kada je u obće nestalo svakoga znaka, da u takovu nevoljniku ima još života, pa se niti ne opaža kakav zadah, niti se opažaju kakove mrtvačke pjege, onda se kaže, da je takav čovjek obumro (obamro) ili da je prividno mrtav, jer se ne vidi na njemu niti da je živ, niti da je umro. Od obumrlosti do prave smrti nije daleko, obumro bo čovjek jednom je nogom u grobu.

Ovakova opasnost može snaći čovjeka, koji se ugušio, primjerice u pokvarenu zraku, koji se davio u vodi, koji je obješen ili koga su nasilno gušili uzicom, jastuci ili čim drugim ili koga je iznenada zatrpala zemlja, snieg, ugljen itd. Može na dalje obumrieti i onaj, koji se prekomjerno opio ili otrovao, koji se u zao čas smrzo u sniegu ili ga je oborila munja. Iza takovih nesretnih slučajeva može dakle nesvjestica biti tako znatna kao pravo prividno mrtvilo.

U takovu slučaju treba upotriebiti sva moguća sredstva, što ih malo prije spomenusmo, da osviestimo takvoga nevoljnika i to strpljivo i uztrajno. Prodje li dosta vremena, a vi ga još nikako ne mogoste osviestiti, onda je znak, da mu život visi još o jednom koncu i taj konac valja da mu spase život.

Kad vam se dakle desi takav slučaj, te pred vami leži čovjek, koji se ne miče i ne diše više, pa leži kao mrtav, onda se morate prije svega uvjeriti, da li mu još srdce kuca.

Prislonite uho nešto izpod lieve bradavice na njegove grudi, pa ako čujete, da srdce kuca, akoprem slabo i polagano, znak je, da ima još života u njemu. Ali ako i ne čujete, da srdce kuca, nemojte ni onda misliti, da je u istinu mrtav. Težko je kad kada i samomu liečniku, da izreče za stalno, kad je srdce prestalo kucati, a kamo li vam neukim. Kuca li, dobro; znate, na čem ste; ne kuca li više, ni onda ne treba nikako oklievati, jer vaša pripomoć možebit će na novo oživiti život, baš kad se počeo gasiti.

Bilo da srdce kuca ili ne kuca više, recimo da ste do sada upotriebili sve: polievali ga hladnom vodom, trli ga kefami ili flanelom, dražili mu kožu svačim i — ništa ne pomaže, tada vam ostaje samo još jedan način da ga oživite, a to je

Tvoreno, usiljeno ili umješno disanje.

To će reći, da se takav obumro čovjek silom potakne da diše ili drugimi riečmi, da se na njegovu tielu učine sve promjene i radnje, koje proizvode disanje čovjeka onda, kad je podpuno zdrav.

Prije nego što ću opisati umješno disanje, treba da razložim, kako diše zdrav čovjek. Kada čovjek hoće da uzdahne, da udiše zrak u svoja pluća, onda mu mišice podižu i šire onaj koštani grudni koš, u kojem su pluća. Rebra pomažu u tom, jer su elastična (opruživa). Kada kovač naduha svoj mieh, on ga razširi, da zahvati zraka u njega, a stisne ga, kad iztjeruje zrak, da podpiri vatru. Kada gajdaš naduha svoje gajde, ove se razšire i nabubre, a kad pusti lulac iz usta, gajde polako splasnu. Mieh, gajde ili pluća u čovjeka, to je tako reći sve jedno. Pluća se šire i podižu, dok uvlačimo u sebe zrak, a kad izdahnemo zrak iz sebe, onda elastična pluća opet splasnu i pouze se, kao i pljosnate gajde. To dizanje ili spuštanje ili udisanje i izdisanje biva izmjenice i neprekidno. Kada gajde ne će same da se naduhaju, onda ih naduha gajdaš; kad pluća obumrloga čovjeka ne mogu sama da dišu, onda

ćemo ih potaknuti mi da dišu, a to je onda to tvoreno ili usiljeno disanje.

A kako se to čini?

Evo ovako. Prije svega uklonite sve nepozvane gledaoce, žene i djecu, od nesretnika, jer ovi mu oduzimaju frižki (svježi) zrak, koga mu prije svega treba. Onda svucite ili razporite haljine sa onesviešćenoga, skinite mu što već ima oko vrata i oko pojasa i pogledajte dobro, kako leži jezik u njega, da mu se nije kako god spustio natrag u vrat i začepio mu gušu, te zrak ne može ulaziti u grkljan. Ako bi se zaista spustio, onda ga izvucite i pridržite obavijenom maramom (rubcem). Sada mu složite haljine u jastuk (vanjkuš), pa mu ih podmetnite pod krsta, tako da žličica leži najviše, a pleća ili zatiljak da mu se dotaknu zemlje (ili poda). Sada kleknite nad nesretnikom, kao da ga hoćete zajašiti, položite mu obje ruke na prsa izpod bradavice, pak mu ih pritisnite polagano, ali svom snagom. To je prvi mah. Uslied toga pritisnu se i pluća, pa se onda iz njih iztisne zrak. Prsa se moraju snažno pritisnuti, da se čuje, kako se iztisnuo zrak iz pluća, nu nikako ne smijete surovo tiskati i gurati. Time prinukan je onesviešćeni, da izdiše.

Kada ste to učinili, prestanite čas dva. Onda podignite naglo ruke sa prsiju, a to je drugi mah. Kada ruke popuštaju, onda pluća i sama uvlače zrak u sebe, ona će se razširiti, a nesretnika ste potaknuli, da udiše. Pritisnuti valja svaki čas, dok izbrojite 4, primjerice jedno 15 puta u minuti. Tako treba da tiskate prsa na mahove i da puštate dotle, dok ne opazite, da onesviešćeni počimlje i sâm dihati, a to se poznaje obično po tom, što mu odmah porumeni probliedjelo lice i što pritiskujuć prsa osjećate neki odpor. Taj posao neka izvršuje jedan čovjek, a veoma je dobro, ako mu

još jedan pomaže, pritiskujuć onesviešćenika sa strane ili izvlačeć mu dolnju čeljust (vilicu), ako se jezik pritisnuo natrag na grkljan; time bo se jezik odmiče, a zrak sada može lako ulaziti i izlaziti.

Samo valja pritiskati ljudski i složno na mahove, a treba uztrajati u tom, pa ma bilo jedan, dva sata.

Niste li ovaj posao mogli obaviti na polju na čistom zraku, a vi ne zaboravite da otvorite širom prozore, da dodje svjež zrak do nesretnika.

Hoćete li se uvjeriti, da li je onesviešćenik iza takova pripomaganja počeo i sâm disati, onda mu metnite čisto ogledalo (zrcalo) pred usta ili kakovo staklo ili ako je u blizini vojnik, nek odtrgne puce (gumb) sa kaputa; ako diše ma i slabo, onda će se uhvatiti nešto vlage na ogledalu od izdisanoga zraka; —ili mu držite pahuljice od pera pred usta; ako diše , a ono ćete viditi, kako se pahuljica polagano miče. Na taj način možete se svagda uvjeriti, da li onesviešćenik diše ili ne.

Tvoreno ili umješno disanje najvažnija, najizdašnija i najbolja je pomoć u prvi mah, te se može izvesti, ma ne bilo ničega i nikoga pri ruci. Tvorenim disanjem treba uztrajno i neumorno pripomagati nesretniku, jer valja znati, da se na taj način često spasao život čovjeku, koji je već bio više sati obumro. Ne podje li vam dakle odmah za rukom, da nesretnik iza nekog vremena, što ste mu umjetno pomagali, diše, a vi ne zdvajajte, ne gubite sve nade, da ćete ga ipak spasti, već ponavljajte to usiljeno disanje kroz nekoliko sati.

Ne podje li vam ipak za rukom, da polučite, što ste naumili, kao slabi stvorovi, onda vam ostaje ipak jedna utjeha, da ste naime kao ljudi učinili svoju dužnost, pa treba da se uvjerite, nije li možda uistinu smrt nastupila. To pako činite ovako: držite ne-

sretniku ruku prama svjetlu i gledajte, da li mu prsti na okrajcih rumeno proziru. Ako je mrtav, onda se to više ne vidi. Ili još bolje, ako mu kožu nečim dražite, po čem će pocrveniti, užgati se i oticati, ako još ima života u njemu. Nakapajte primjerice pečatnoga voska na kožu, odtrgnite onu kâp voska, pošto je otvrdnula, pa gledajte iza četvrt sata, da li se koža ondje crveni . Uz to treba dakako, da nastavljate neprestano umješno disanje. Možete mu i grecnuti kožu iglom, pa natrti ondje nešto nišadorovice (čipavca), pa ćete za neko vrieme viditi, hoće li koža ondje pocrveniti i užgati se.

Jeste li pako duže vremena uztrajno i neumorno umješno disanje izvodili, pa podje vam za rukom, da nevoljnika oživite, počme li ovaj samosvojno i neprekidno dihati, onda je već dobro. Položite ga tad na mirno mjesto, nastojte da svjež zrak dodje do njega, pa mu oblagajte glavu hladnimi oblozi. Počme li na jednoć nesretnik opet sporije i slabije dihati, onda mu polievajte glavu hladnom vodom ili mu svojski poprskajte prsa vodom iz šake ili još bolje iz štrcaljke ili mu dajte klištir od hladne vode ili sa nešto siréeta (octa).

Osviesti li se jednom nesretnik, pa može gutati, dajte mu na kašiki (žlici) nešto rakije ili toploga vina, tople juhe (čorbe) ili ruma ili ruskoga čaja ili 10—20 Hofmanovih kapljica u vodi ili takova šta, što imate pri ruci.

3. Pomoć utopljeniku.

Svaki čovjek morao bi naučiti plivati, i to ne samo za to, da može sebe spasti, nego i za to, da može drugim u pomoć priteći, kad su u pogibelji, da će se utopiti.

Kada čovjek, koji ne zna plivati, padne u vodu, može se samo tako spasti, a da se ne utopi,

1. ako usta okrene gore,
2. ako u usta uvuče što više zraka, t. j. ako duboko udiše, a kratko izdiše,
3. ako ne diže ruke iz vode.

Imade dosta slučajeva, gdje su žene, dapače i djeca, koja su kupajuć se zagazila u duboku vodu, a nisu znala plivati, ipak se na taj način spasla.

To se osniva na tom, što je čovječje tielo lakše od one množine vode, koja isti prostor zaprema. Kada se pako ruke dignu u vis, kao što to čini utopljenik zazivajuć u pomoć, mora glava tim dublje da utone u vodu.

Za to je veoma probitačno, da svi, koji žele naučiti plivati, prije svega nauče, kako će se održati vodi na površini bez ikakva napora. Svatko se može u tom vježbati u plitkoj vodi i to veoma lako naučiti.

Kada se obje ruke opruže nazad i povrh glave, tielo će ravno ležati, a lice i usta bit će u tom slučaju nad vodom.

Kada su ruke opružene nazad, gornja i dolnja polovina tiela jednako su težke, a tielo drži ravnotežu. Spuste li se ruke dolje niz tielo, bit će dolnja polovina tiela teža, noge će utonuti i čitavo se tielo osoviti. Hoćemo li u tom položaju da održimo usta nad vodom, moramo glavu jako nazad nagnuti, a to je veoma naporno, ako duže traje. Nu ipak znade svaki plivač, da se u tom položaju može glava veoma lako održati sasvim nad vodom, kad se čovjek rukama i nogama tek malo pokreće; a to je ono, što no vele „g a z i t i v o d u“.

Kada čovjek sa obale ili iz čamca upadne u vodu, pa kad u blizini nema nikoga, koji zna plivati i koji bi ga mogao izvući, bit će obično dovoljno, da mu do-

dadete veslo ili uže (konopac), jer utopljenik obično dolazi još jedanput na površinu vode, prije nego se udavi i tada se, kao što poslovica veli, hvata i za slamku. Ako pako nemate ničega pri ruci, nemojte izgubiti glave i ruke lamati, već treba da netko odmah svuče svoj kaput, da ga primi za jedan kraj rukava, a drugi rukav ili skut od kaputa nek dobaci utopljeniku, da bi se dobila kolika tolika sveza s njim.

Stari jedan mornarski kapetan pripovieda, da je tim načinom već mnogim utopljenikom spasao život.

A k o j e t k o g o d p r o p a o k r o z t a n a k l e d, pa ne može da se izkopa sâm, što se okrajci leda sve jednako lome, tada je najbolje dodati mu duge ljestve (merdevine), dasku ili kakovu motku (tačku), jer će se time podieliti teret na veću površinu. Veoma je probitačno, ako dobacite utopljeniku kruglju (kojom se krugljaju), privezanu željeznimi račvami (vilami) za dugačko uže, dok ne stigne više pomoći. Ovakovom su se spravom spasli već mnogi, koji su propali kroz tanak led.

Kada je tkogod pao u vodu, pa nikako ne može da se spase, jer ne zna plivati ili je toliko vode progutnuo, da si ne može više pomoći, a medju vami se tko nadje, koji je d o b a r p l i v a č, neka odmah baci gornje haljine sa sebe, nek skoči u vodu, pa neka gleda, da ga izvuče.

Prvo, što se mora uvažiti, jest način, kojim valja postupati, kada hoćete, da mu priteknete u pomoć; dakako da se tu radi o najjednostavnijih slučajevih.

Jedan Francezki ljekarnik daje naputke onim, koji dobro znadu plivati, kako će utopljenika spasti, te koji su kadri, da izkoriene krive i upravo nečovječne nazore mnogih ljudi. U nekojih krajevih vele: „Pograbi utopljenika, gdje i kako god ga možeš“. — Drugi opet kažu:

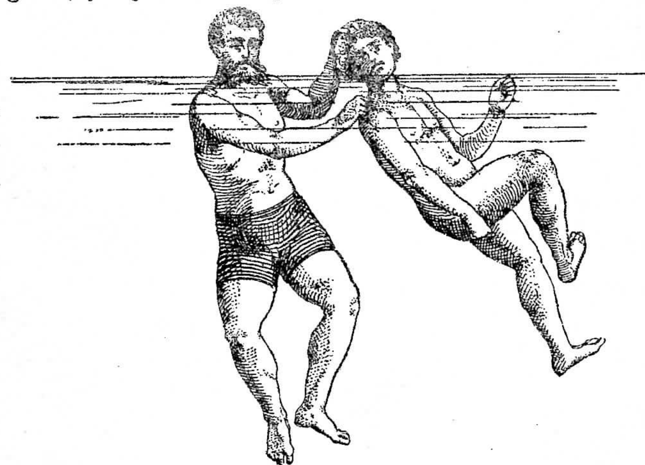
„Ne dirajte u utopljenika, koji se u vodi brani, možete i vi da stradate, jer će se uhvatiti za vas i propadoste; nego čekajte, dok se onesviestio, onda ga pograbite“.

Opet drugi savjetuju, da treba utopljenika prije svega udariti šakom po glavi, da se omami. To je barbarski savjet i ne valja ga slušati. Treba uztrajne brige kroz nekoliko sati, da se utopljenik spase, ali je kad što dosta samo nekoliko časova, da nesviest prelazi u smrt.

Valjani plivači neka si zapamte savjete, što ću im reći, pa će znati, kako će utopljeniku, kad uztreba, uspješno i odmah pomoći, a bez pogibelji za vlastiti život.

Evo kako:

P r v i č i n. Ne dajte, da vas utopljenik prvi zgrabi, jer je to vrlo opasno. On će vas poprimiti, gdje

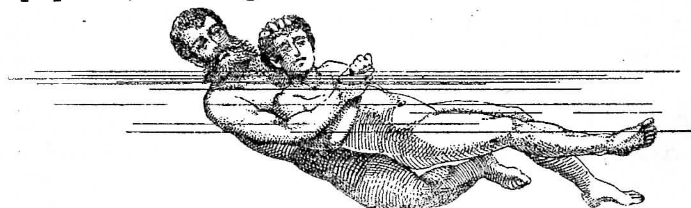

Sl. 1.

može, pa vas više ne pušta, a to vam ne će dati, da možete s njim plivati, pa ga tako izvući. Nego treba ga pograbiti iznenada o d o t r a g i to na dva mjesta

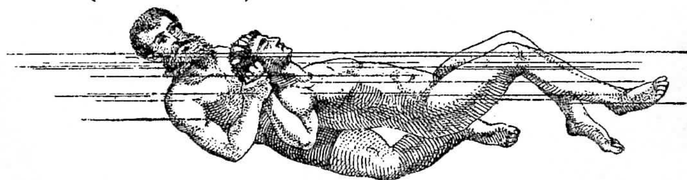
u jedan mah, tako da gornjim tielom kretati ne može; lievom rukom primite ga za kiku (vlasi), a desnom za desno rame, pa ga držite čvrsto, da vam ne može nahuditi (vidi sliku 1.); lice treba da je iznad vode. Valja vam ruke dobro pružiti preda se, da utopljenik bude što dalje od vas, nu ipak nad vodom, da se ne može taknuti ni vaše glave, ni vaših nogu.

D r u g i č i n. Sada pazite na desnu ruku utopljenikovu i gledajte, da ju pograbite, izpod ručnoga sgloba i potegnite ju iza glave mu (vidi sliku 2.). Sada ste sve pripravili, da ćete ga moći izvući iz vode.

Sl. 2.

T r e ć i č i n. Kada ste ga tako uhvatili za ruku, ne može njom kretati, pa ga onda maknite i postavite tako, da legne na ledja; i sami morate leći na ledja, te po tom pritegnuv mu glavu o prsa si, zaplivajte prama obali (vidi sliku 3.).

Sl. 3.

A k o j e u t o p l j e n i k o n e s v i e š ć e n, možete odmah preći na treći čin s tom jedinom razlikom, da ostavite svoju desnu ruku prostu, bilo da mu možete pomagati plivajuć, bilo da možete tim sigurnije

njom dohvatiti uže, privezano o čun, koji bi vam došao u pomoć (vidi sliku 4.).

Napokon, ako ne biste mogli sami dokučiti obale sbog bujice, sbog pećine, plime ili sbog čeg drugog, možete se držati nad vodom, kako je gore rečeno i u tom položaju čekati, dok vam dodju drugi ljudi u pomoć.

Veoma bi koristno bilo, da se ovaj način uči po svih plivaonicah, e da bi se plivači uvježbali, kako bi sasvim jednostavno i spretno utopljeniku spasli život.

S m r t u v o d i m o ž e n a s t u p i t i n a d v a n a č i n a:

Sl. 4.

1. Obično se čovjek uguši (udavi), jer na mjesto zraka udiše vodu u pluća. Utopljenik, koji se u tom slučaju obično dugo borio sa smrću, nalik je ugušenu: l i c e m u j e m o d r o c r v e n o, podbuhlo (naduveno), usne su mu tamno modro-crvene, oči zakrvavljene; u želudcu mu je mnogo vode, u ustima, u dušniku i u plućima puno pjenaste tekućine. To se obično desi onda, kada čovjek iznenada naglo padne u vodu, pa će tad usljed straha krv velikom silom navaliti prama mozgu, žile će ondje nabreknuti, pa će na nekojih mjestih pući i tako se izlije krv u mozag, a to je vrlo opasno.

2. Redje se desi, da se nesretnik s mjesta onesviesti, t. j. srdce prestaje mal ne sasvim kucati, a on ne diše ni malo, glasiljka (prociep medju glasilnimi

svezami) i ulaz u dušnik grčevito se stegli, da ne može mnogo vode prodrieti u pluća. Lice je tada utopljeniku bliedo, mlohavo, a u ustima je malo ili ni malo pjenaste vode. U tom slučaju više je nade, da će se utopljeniku život spasti, nego u prvom.

Pošto ni onda, kada je čovjek nekoliko sati pod vodom, život ne mora baš biti ugašen, trebalo bi, da svakoga utopljenika smatramo obumrlim (prividno mrtvim). Pa doista često podje za rukom, da utopljeniku povratimo život, pošto smo se nekoliko sati trudili oko njega.

Ako hoćete, da utopljenika oživite, a vi nastojte oko njega mirno, oprezno, uztrajno i odvažno, te postupajte ovako:

1. Prije svega treba poslati odmah po liečnika, po pokrivače i suho odielo.

2. Zatim valja odmah nastojati oko toga, da se utopljeniku povrati život, i to ako je ikako moguće, vani u svježem zraku (osim kad je veoma ružno vrieme, jaka zima, kiša itd.).

3. Prva i najprešnija jest zadaća, sve učiniti, da utopljenik počme dihati; kad je to pošlo za rukom, onda istom možete nastojati, da se povraća obticanje krvi i tjelesna toplota, inače ne će dobro izpasti. Razumije se samo sobom, da nesretniku morate uz to odmah skinuti mokre haljine i osušiti mu kožu.

4. Ovo nastojanje, da se nesretniku povraća život, mora neprekidno tako dugo trajati, dok god ne stigne liečnička pomoć ili dok nije dihanje ili kucanje srdca (bìlo) prestalo već nekoliko sati.

5. Ne valja utopljenika okrenuti na glavu, ne valja ga za noge podizati gore, da bi tobož voda iztekla iz njega, kao što naš narod obično čini, jer voda

se ponajviše nakupila u plućima, a ne u želudcu, a okrenuv ga tako, može mu vrlo lako kâp pasti, jer se tada mozag previše napuni krvju. Treba se dakle toga okaniti, nego valja prostrti pokrivač kakav ili odielo, pa položiti na to utopljenika potrbuške, s jednom rukom pod glavu, a glavu nešto niže od ostaloga tiela, jer tako će prije izteći voda u ustima nakupljena.

6. Da može zrak valjano ulaziti u dušnik, otvorite utopljeniku usta, čistite jih kao i nos od mulja, najbolje prstom u usta što dublje uvedenim ili kakovim rubcem (džepnom maramom), izvucite mu jezik, pa ga držite ili ga svežite vrpčicom o dolnju čeljust (vilicu) ili potisnite ovu napried.

7. Skinite mu mokre haljine, najprije tiesno odielo oko vrata i grudi, naime vratnu maramu, naramnice (Hosenträger), dugmeta s košulje itd.

Sl. 5.

8. Podražite mu nos burmutom, oštrim sirćetom (octom) ili nišadorovicom (čipavcem), škakljite (golicajte) mu ždrielo prstom, perom ili slamkom, da izkiše, ili

izbljuje sve, što mu se sleglo iz nutra te zaustavilo disanje. Trljajte mu grudi i lice što god bolje možete, poprskajte ga čas hladnom, čas vrelom vodom, a po grudih udarajte ga svojski mokrim ručnikom (peškirom).

Ako sve to ništa ne pomaže, a utopljenik ne počme dihati, ne treba u tom mnogo gubiti vremena, nego valja odpočeti tvoreno ili umješno disanje, kako je gore rečeno (str. 17).

U m j e š n o d i s a n j e može se još drugčije obavljati. N a j b o l j i j e n a č i n o v a j:

Sl. 6.

Položite prividno mrtva utopljenika na ledjaške, pa ako je ikako moguće, to kosimice; da mu je gornji dio tiela viši od dolnjega. Podmetnite mu pod glavu i ledja složene haljine ili što takova. Stanite tad utopljeniku čelo glave, poprimite mu obje ruke do lakta, pa mu ih potegnite lahko ali čvrsto iznad glave i držite ih tako izpružene 2 sekunde. Time se prsište širi, a zrak ulazi u pluća. (Vidi sliku 5.)

Zatim spustite ruke istim putem nesretniku uz grudi pa pritisnite čvrsto prsa sa obje strane opet 2 sekunde (vidi sliku 6.). Time se zrak opet iztisne iz pluća.

Na taj način dižite i spuštajte mu ruke i pritiskujte mu prsa jedno 15 puta u minuti, pa činite to sve dotle pazljivo i uztrajno, dok god ne opazite, da je usljed toga počeo utopljenik sâm disati. Obično se prvi udisaj opazi time, da se lice naglo promieni, bliedo se zarumeni, a rumeno probliedi.

Sl. 7.

Ako su pri ruci dva pomagača, treba jedan da stane utopljeniku s jedne, drugi s druge strane, svaki neka poprimi jednu ruku i na zapovied 1, 2, 3, 4 vršit će svaki iste pokrete.

Ovaj način usilnoga disanja veoma je zgodan, te ga može u nuždi obavljati i jedan čovjek.

Imade j o š j e d a n n a č i n u m j e š n o g a d i s a n j a, koji je kao i ovaj, koji smo baš opisali, ali se može samo onda izvesti, kada je pri ruci više pomoćnika. Postupa se evo ovako:

Okrenite utopljenika na trbuh, pod grudi mu metnite savijenu poveću maramu ili smotane haljine ili što takova slična, a jednu mu ruku savite pod čelo. Jedan od pomoćnika podupire glavu i ruku, a drugi pomaže kod nogu. Dok je utopljenik tako položen potrbuške, pritisnite mu šakom ledja izmedju lopatica podjednako i štogod bolje možete, da se iz grudišta iztjera zrak (vidi sliku 7.).

Sl. 8.

Onda obrnite tielo utopljenikovo oprezno na stranu i to na onu, na kojoj ste mu savili ruku pod čelo, i onda ga opet brzo obrnite na trbuh (vidi sliku 8.), kao kad biste htjeli koga kotrljati, i tako ga obraćajte čas na jednu, čas na drugu stranu jedno 15 puta u minuti (brojeći polagano do 4). Na koju ga stranu okrećete, s te mu strane savite ruku pod čelo, da vam ruka ne smeta i da je ne prignječite ili izčašite.

Težina tiela iztisne zrak iz prsišta, kad je tielo položeno potrbuške, a u položaju naledjaške šire se opet elastična prsa i usisaju zrak.

Kad utopljenik već sâm počme disati, usljed ma kojeg od ova dva načina, odmah valja tim prestati, a

tada nastojati, da se povrati obticanje krvi (radnja srdca) i tjelesna toplota.

Umotajte tielo u suhe tople pokrivače i dobro ga iztrljajte od ozdol gore prama srdcu izpod pokrivača ili preko toploga odiela (koje obično možete dobiti od gledalaca, koji okolo stoje).

Onda smestite utopljenika, ako je moguće, u toplu postelju, pokrijte ga suhimi, ugrijanimi maramami, metnite mu vrčeve s vrućom vodom ili ugrijane u krpe umotane cigle na noge i ruke, na žličicu, pod pazuhe, na grudi, medju noge i na tabane. Traje po gdje što i 2, a po gdje što i više sati, dok na taj način utopljenik k sebi dodje i disati počme, s toga pazite, da mu prerano ne prestanete pomagati.

Kada se napokon život već na toliko povratio, da stradalac može opet gutati, onda mu dajte nešta toploga da pije na male žlice (kašike), nešto tople vode, ruskoga čaja, crne kave, toploga vina, rakije itd. Topla kupelj smije se upotriebiti samo po naredbi liečnikovoj.

4. Pomoć ugušenu.

Kako to biva, da se čovjek guši?

Prije no što odgovorimo na ovo pitanje, valja nam razložiti, kako se čisti i oživljuje izkvarena krv.

Krv, koju srdce razašalje u žilah kucavicah po svem tielu, hrani čovjeku tielo, te dolazi iz njega kao modra (crna) krv opet u srdce, a iz ovoga odlazi u pluća, da se tu obnovi t. j. da izpusti iz sebe ugljikovu kiselinu i da primi za to svježa kisika iz onoga zraka, koji mi udišemo u prirodi. Taj posao vrše pluća, u kojih su se razmrežile žile, što dovode tamnu krv iz srdca. Kada čovjek diše, on udiše svježa kisika, a izdiše škodljivu ugljikovu kiselinu, u kojoj ne može ništa da živi, ne

može ni svieća da gori, ako je iztrošen, udisan ili izgorio sav kisik iz zraka, a ostala sama ugljikova kiselina. Ako se ova brzo ne izmieni kisikom i ne izpusti iz grudi, truje čovjeka, pa ga napokon i u g u š i. Kada čovjeka guše jastucima, kada se davi u vodi, kad mu stežu vrat konopcem ili drugim čim, kad ga je zameo snieg ili ga zasula zemlja itd., onda se taj čovjek brzo može ugušiti, ne usljed nasilja, što mu je naneseno, već sbog ugljikove kiseline, koja se nakupila u plućima, čim je više krvi dotjecalo u njih. Pošto je gut stisnut, ne može ugljikova kiselina iz grudiju izlaziti, niti se izmieniti svježim kisikom, te se tako čovjek guši.

Kad koga z a s i p l j e (zaroni) z e m l j a, p i e s a k, k a m e n j e, s r u š e n a z g r a d a, s n i e g itd. ili zapadne u b l a t o, onda će se lako zagušiti, ako mu nestane nuždna zraka za disanje.

Šta ćete onda činiti?

Prije svega treba, da takova nesretnika pazljivo izkopate ili izvučete; tada ga metnite na mjesto, gdje je dosta čista zraka, skinite mu s tiela haljine, ako ga stješnjuju, izperite mu usta i nos, te mu pomognite da počme disati. Ako je nesrećom slomio koju kost ili se znatno ozledio, onda činite onako, kako ćemo kasnije kazati.

Kad ste ga zgodno smjestili, onda ga podignite tako, da na polak sjedi, na polak leži na uznak (na ledjaške), polievajte ga po glavi, po licu i po prsima hladnom vodom, a ruke i noge tarite mu u isti čas kefom (četkom), koju možete umočiti u vodu ili u sirće (ocat).

U obće upotriebite sva sredstva, što smo ih naveli kod nesvjestice. Ako pako iza 5 minuta vidite, da sve ovo ništa ne pomaže, a vi odmah pobudjujte n j e m u d i s a n j e onako, kako smo to prije rekli, da nesretnika što prije probudite i oživite iz opasnoga prividnoga mrtvila.

Ljudi mogu se i onda ugušiti, kada udišu škodljiv (hud) zrak, primjerice u g l j e v n u p a r u. Siromašni ljudi, koji nemaju za što da kupe skupa drva, lože peći kamenitim ugljevjem, pa da im je i noćju toplo, zatvaraju onaj zalistak (zaklopku), što je od zada na peći; nu tada se nakupi toliko ugljevne pare u sobi, da će čovjeka omamiti pa i ugušiti. Često su već po gradovih našli u jutro svu čeljad mrtvu u posteljah, ugušenu od takove ugušljive pare.

Kod nas po selih žali bože često biva, da se tko u ugljevnoj pari zaguši, ne toliko, što zatvaraju na peći zaklopku, jer na seljačkih pećih niti nema te sprave, nego što se služe žeravkom u posudju ili na limu.

Mnogi će reći: e ja ne ću prerano zatvoriti zaklopac na peći, dok u sobi ne osjećam dima ili neku osobitu duhu. Ugljikova se para tvori iz ugaraka t. j. iz nedogorjela ugljena, makar se u sobi ne osjeti dim ili kakova druga duha. Ugljevna para najsigurnije će umoriti spavajućega čovjeka, ali i bdijućega će ona tako uloviti, da će ga uz nešto glavobolje omamiti, te ne će iz takove prostorije izaći; on će se onesviestiti i zamrieti, pa ako mu tko skoro ne dodje u pomoć, poginut će.

Zatim se mogu ljudi ugušiti s v i e t l e ć i m p l i n o m (gasom), koji se nakupio u kojoj sobi, kad nisu pipu dobro zatvorili ili kada je koja ciev pukla; t o n j o m, t. j. onom kužnom parom, koja se nagomilala u starih bunarih (zdencih), u zahodih, jamićih, kanalih, u davno neprovjetranih dućanih, u rudah (majdanih) itd.; nadalje u g l j i č n o m k i s e l i n o m, koja se razvila u prepunjenih prostorijah ili u podrumih (pivnicah), gdje vrije novo vino ili pivo; a napokon i p a r o m o d p e t r o l e j a,

ako se lampe premalo ili previše navijaju, ako se ne drže čisto ili se svakiput ne odreže izgorjeli komad stiena (fitilja) ili ako u prekonoćnoj svjetiljki sasvim slabo gori.

Ljudi, koji su u takovih prostorijah, u brzo obamliju, težko dišu, dok im disanje sasvim ne prestane, srdce im sve sporije kuca, onesvješćuju se, pa se sruše na tle, grčevi ih hvataju i napokon umru, ako im ne stigne brza pomoć.

K a k o i m d a k l e v a l j a p r i s k o č i t i u p o m o ć ?

Onesviešćena ili prividno mrtva treba prije svega iznieti na polje na svjež zrak. Nu treba da to činite vrlo oprezno, da ne bi i sami nastradali.

Ako treba da udjete u sobu punu u g lj e v n e p a r e, valja vrata širom otvoriti i razbiti prozore, ako je moguće izvana kakvom motkom ili ljestvami, da bude izdašne promaje (propuha.)

Ne možete li toga nikako činiti, a vi si privežite pred nos i usta krpu ili spužvu (sundjer, špongiju) umočenu u vodu, pomiešanu na polak sirćetom (octom) ili nakvašenu raztopljenim klornim vapnom (krečom) ili običnom vodom-vapnenicom (krečnicom), jer kužni zrak, što ga udišete tom prilikom, očistit će i popravit će se prolazeć kroz takvu spužvu ili krpu. Prije nego što udjete u sobu, treba još jedanput duboko udisati, onda pritrčite kroz sobu k najbližnjemu prozoru, razbite jedno okno, turite krozanj glavu na polje, da možete svjež zrak udisati, onda odtrčite do drugoga prozora i činite isto tako, dok god izdašan propuh ne raztjera ugljevnu paru i dok god se onesviešćeni ne bude mogao iznieti iz te sobe.

Ako se je kako god nakupio s v i e t l e ć i p l i n u sobi, onda naravno ne smijete u sobu ući gorućom sviećom ili lampom, jer će se sav plin upaliti i razprsnuti, nego udjite u sobu i tražite u mraku prozor, pa ga širom otvorite.

Ako se tko spustio u kakvu j a m u, pa se ondje onesviestio, znajte, da je zrak u toj jami pokvaren i opasan.

Gdjekoji spuštaju goruću svieću, da vide, hoće li se ugasiti, nu to ne vriedi baš mnogo, jer svieća može goriti primjerice u sumporo-vodiku, a opet može čovjek u takovu zraku zaglaviti.

Ne treba dakle tim gubiti vrieme, nego pošaljite odmah po ljestve (merdevine), po užeta i po zavoj za usta i nos (sirćetom nakvašenu krpu), onda gledajte, da kakogod iztjerate otrovni plin, koji je većinom teži od običnoga zraka. Treba dakle, da zrak u toj jami naglo i snažno izmienite. A to će vam poći za rukom, ako u jamu opalite pušku ili bacite omot zapaljene slame ili papira ili ako razapet kišobran spuštate u jamu i naglo opet izvučete ili ako onamo sipate mnogo vode ili vode vapnenice (krečnice). Pošto se tonje često upale i buknu, kad se baci vatra onamo, treba dobro paziti, da vas ne opali plamen, koji bi mogao na jedan put uzbuktiti.

Onomu, koji se hoće spustiti dolje, da iznese onesviešćena, mora se oko struka ili oko prsa i ramena obaviti i privezati pojače uže, da ga mogu brzo izvući, ako bi mu slučajno pozlilo, a za jednu ruku uzicu, kojom će dati znak, ako mu je zlo. Pred usta treba da si veže maramu (rubac) nakvašenu sirćetom ili vodom vapnenicom, ako nema pri ruci cievi za disanje, kakove su u vatrogasaca. Uže se drži gore sve jednako nategnuto, a na uzicu treba da netko pripazi, jer ako se onaj, koji se spustio, u tili čas onesviesti, možete po uzici odmah poznati, da li se ruka, za koju je uzica privezana, kreće; ako ga kadikad dovikujete, a odgovor

ne biste mogli dobro čuti. Kako opazite, da spušteni slabiti počima, t. j. da ne miče više rukom, za koju je uzica privezana, treba da ga s[illegible]mjesta izvučete.

Došav sretno dolje onaj, koji se spušta, treba da što brže uhvati onesviešćena i da ga priveže za drugo uže. Onda neka dade znak uzicom, da ih obojicu izvučete gori.

Čim se ugušeni iznese na svjež zrak, treba odmah nastojati oko toga, da mu se povrati život umješnim disanjem, hladnim polievanjem i drugimi sredstvi, kako smo gore rekli, ako dotle nije već prispio liečnik.

Isto tako pomozite čovjeku, koji se onesviestio u podrumu, gdje novo vino vrije ili od hlapa i dima od petroleja. U podrum možete spustiti i posudu s velikom površinom, n. pr. velik škaf ili korito, koje ste napunili smjesom od gašena vapna (kreča) i vode (vapnenom mliečninom); ova će zrak pročistiti.

Ako tko naglo proguta velik zalogaj mesa ili kost, pa mu zasjedne u ždrielu i pritiskuje na grkljan, može se lako zagušiti pa umrieti.

Jedan vojnik iza naporne vježbe bijaše jako gladan i tako lakom na meso, što je bilo pred njim, da je pograbio velik komad i naglo ga progutnuo, ali mu zasjede u grlu, te se poče daviti, pomodri u licu, oči mu se izbuljiše, hvataše rukama oko sebe, poprimi se za vrat, i napokon se onesviešćen sruši. Drugi mu vojnici ne znadjahu pomoći, odtrčaše po liečnika, ovaj dodje, ali mu ne mogaše više pomoći, jer bijaše — već mrtav.

Eto tako može čovjek nastradati, kad je neoprezan i ne zna, da ne valja velike zalogaje mesa, kruha itd. gutati.

U takovih slučajih valja brzo i odvažno raditi, jer ne pomogoste li nesretniku odmah, ode glava.

Zatvorite mu dakle nos lievom rukom, jer onda mora otvoriti usta, uturajte mu odvažno i brzo kažiprst i palac desne ruke preko jezika duboko u usta i gledajte, da u ždrielu uhvatite zalogaj i da ga izvučete. Ne podje li vam to za rukom, a vi pokušajte, da se zasjeli komad klamiče i izbaci iz grla, a to ćete činiti tako, da nesretniku pritisnete prsa i trbuh uz ormar, zid ili uz što drugoga, što je čvrsto, onda ga šakom udarite nekoliko puta naglo, ali jako po ledjih medju lopatice. Zrak, koji se tim načinom iztjera iz pluća, može povući sa sobom i zalogaj, pa ga izbaciti.

Svakako pošaljite brže bolje po liečnika, pak mu poručiti, o čem se radi, da uzmogne odmah ponieti sobom orudja (inštrumente), što treba, naime dugačke klievšte i orudje, kojim se proreže dušnik.

5. Kad se tko objesi.

Konopcem ili jakom uzicom može se vrat tako jako stegnuti medju obradkom i grkljanom, da zrak ne može proći kroz grkljan u pluća, ali i prieči, da krv iz glave ne odilazi, pa će tako pritisnuti na mozag, da će se nesretnik onesviestiti i to prije, nego li se zagušiti; onda će i srdce malaksati, a čovjek će umrieti. I težina tiela obješenoga prieči, da zrak pristupiti ne može.

Takvomu su nesretniku žile na vratu i glavi nabrekle, prenapunjene krvju, lice mu je crveno-modro ili sasma modro, podbuhlo, oči su mu jako izskočile, jezik mu nabreknuo, modar, te ga daleko izplazio, a na usta ide pjena.

Dokle god srdce kuca, pa ma samo slabo i sporo, možete se nadati, da ćete nesretnika spasti.

Ako naidjete na obješena čovjeka, za kojega mislite, da bi mogao još živ biti i na kojem se još nisu

pokazali znakovi truloće, upotriebite sve moguće, da ga k životu privedete. Prije svega odriešite ili prerežite brzo uže (konop) sa vrata, ali pazite, da tielo obješena kakogod ne padne na zemlju i ne povriedi se, nego ga položite polagano na tle. Medjutim pošaljite odmah po liečnika, a ujedno neka netko to odmah prijavi poglavarstvu. Ako ste upoznali, da je zbilja već smrt nastupila, tada ostavite mrtvaca, kakav je, ne treba da ga očistite, niti da mu skidate haljine, u obće ne dirajte u ništa, dok ne dodju vještaci. Ovi će onda ustanoviti, da li se je nesretnik sâm objesio ili su ga drugi nasilno vješali.

Ima li pako znakova, da još imade života u njemu, tada ne čekajte niti na liečnika, niti na redarstvo (policiju), nego prionite odmah i odvažno, da ga opet oživite.

Posadite ga dakle tako, kao da sjedi i to bud vani, bud u sobi, ali kod otvorenih vrata i prozora na propuhu. Skinite mu odjeću s vrata i prsiu, očistite mu nos i usta, poškropite mu lice i prsa hladnom vodom, obložite mu glavu hladnimi oblozi, poškakljite mu ždrielo perom ili prstom, držite mu pod nos nešto oštra (nišadorovice, ribanoga hrena ili dim od sumporače (žigice), koju ste zapalili itd.), a na listove mu stavite kaše od gorušice (slačice, muštarde) dotle, dok mu koža ne pocrveni.

Ako je nesretnik u licu modrocrven i nabuhnuo, treba mu žilu prosjeći i krv pustiti, ako imade tu barbira (brijača). Ako ne bi htjela krv proteći, onda mu morate metnuti rogove (kupice) na ramena i pleća, da se tim tjera krv iz glave.

Ako je pako tielo već ohladnilo, a usne i jezik su otekli, onda mu odmah ugrijte noge vrućimi ciglami, tarite ga po tielu toplimi krpami ili četkom (kefom) i

spustiti po koju kâp gorućega voska (pečata) na prsa. U isti čas ili odmah zatim možete primaknuti svoja usta k ustima nesretnikovim, pa zatvorivši mu nozdrve, počmite uduhati mu zrak na usta i to s početka malo, pa sve više. Iza svakoga uduhanja zraka mora se zrak iz pluća nesretnikovih tim tjerati, što ćete mu prsa malo pritisnuti i trbuh prema plućima turati i tiskati.

Ne pokaže li se niti tada, da bi nesretnik dihati počeo, a vi pobudite mu disanje, obraćajuć ga ili spružavajuć mu ruke, kako je kod utopljenika rečeno.

Ako obješeni oživi, te se tuži na nesviest, valja mu na glavu metati hladne obloge. Pri tom treba paziti, da se obješeni ne bi na novo objesio. Često će obješeni kasnije težko oboljeti.

6. Kad se tko smrzne.

Čovjek se najlakše smrzne, kada se umorio dugim hodom ili kada je dugo gladovao ili premnogo pio žestoka pića, primjerice rakije. Takovu malakše snaga, krv ne može obticati tielom, kako treba, napokon sasvim mu klone snaga, san ga svlada i — smrzne se. Čovjek se smrzne ne samo onda, kad je ciča zima, nego često i na slaboj studeni. Kada se tko umori, te sjedne da se odmara, a pri tom zaspi, može se smrznuti, ako mu oštar vjetar brzo oduzima životnu toplotu.

Ako je dakle jaka zima, a vi morate kamo ići pješke, treba da su vam noge toplo obuvene. Ponesite sobom nešto vina ili jake rakije i koji zalogaj kruha ili što drugo, da možete nešto založiti, kada ogladnite. Nemojte predugo neprekidno ići. Ako ste se umorili, ogladnili ili onemogli, nemojte za boga sjesti, da se odmarate, jer je to vrlo opasno, nego se zaklonite kamo pod krov, ali podnipošto ne u toplu sobu, jer vam se ohladnjeli

dielovi tiela mogu užgati (upaliti). Prevaliste li sretno put, ali su vam ruke i noge sasvim ukočene, da ih jedva kretati možete, tarite ih svojski najprije sniegom, pa istom onda udjite u toplu sobu, kada vam koža nije više jako crvena, a rukama i nogama možete dobro kretati; no još i tada ne idite blizu peći.

Vozite li se na kolih, pa vam se noge i ruke smrzavaju, sidjete kadikad iz kola, te koracajte neko vrieme uz kola, da vam krv življe potječe tielom te da se ugrijete.

Ako se čovjek smrzo, tada jedva čujete, da mu srdce kuca; bìla na ruci ne ćete osjetiti, a disanje prestalo je posvema. Sve se tekućine u tielu smrzavaju, noge i ruke su ukočene, modre, a ostalo tielo bliedo je i hladno. Ta ukočenost može trajati nekoliko sati, pače i po dan, dva, a da život još nije posve ugasnuo. Zato treba smrznutu tako dugo pomagati, da oživi, dok god se na njemu ne pokažu pouzdani znakovi smrti.

Kako dakle treba oživiti smrznuta?

Smrznuta čovjeka ne smijete naglo ugrijati. Ako mu se tielo sasvim sledilo i ukrutilo, onda treba dobro paziti, kad ga prenašate, jer smrznute česti tiela mogu se lasno prelomiti, kao staklo. Prenesite ga u hladnu, a ne u ugrijanu sobu, gdje nema propuha, razporite mu oprezno haljine sve do gole kože, pa mu ih svucite. Ako imade dosta sniega pri ruci, načinite mu leglo od sniega, natrpajte nanj za pedalj sniega (na usta i nosne, da može dihati) tako, da leži sasvim zasut u sniegu. U tom sniegu neka leži dotle, dok se ne počme kraviti (topiti), dok mu ruke i noge ne omekšaju. Ako se snieg počme prije topiti, nego što se smrznutu čovjeku uda razkrave, onda treba na otopljena mjesta drugi snieg metnuti. — Nema li sniega pri ruci, a vi položite nesretnika u hladnu vodu ili ga zavijte u ponjave (plahte, čaršave), koje ste prije namočili u hladnu vodu ili mu oblagajte na raznih mjestih tiela hladne obloge.

Ako se po tielu uhvatila tanka kora od leda, znak je, da se nesretnik počeo kraviti i mekšati. Kada su dakle noge i ruke popuštale, te su tako meke, da ih savijati možeš, onda je vrieme, da se nesretnik prenese u hladnu postelju i da se zavije u hladne vunene marame (rubce).

Čim ga unesete u sobu, dražite ga da diše, tarite ga sniegom, ledom ili hladnimi, mokrimi krpami i poškropite ga po gdjekad izmjenice i mlakom, pa baš i vrelom vodom po želudcu i po hrbtenici. Javi li se u njemu život, onda mu dajte da miriši siréeta, nišadorovice itd., da još bolje dodje k sebi; dajte mu mlak klištir, operite mu ruke i noge mlakom vodom i tarite ga po tielu najprije ugrijanimi, onda toplimi krpami, osušite ga i prenesite u zagrijanu postelju, ali u hladnoj sobi. Ako se nesretnikovo tielo odkravilo i popustilo, a život se u njemu još ne javlja, valja ga neumorno trti, četkami ribati, grijati, dražiti ga, da bljuje; zatim držite mu nešto jaka pod nos (nišadorovice, etira, Hofmanove kapljice, ribanoga hrena, srezanoga crvena luka). Ako još ni onda ne bude disao, kako valja, a vi pobudite disanje na njemu, kako je gore rečeno.

Kad se bolestnik malo oporavio, te može gutati, dajte mu nešto teja (čaja), mlieka ili tople juhe (čorbe), založite ga vinom ili vinskom juhom, da se bolje okriepi. Pazite i na to, kako će onda dihati. Ako mu lice pocrveni ili pomodri, ako opet stane disanje, treba ga opet potaknuti na to, a može mu se u tom slučaju i krv pustiti. Gdjekada i bolestnika i boli po raznih dielovih tiela. Za te boli najbolji su hladni oblozi. Izleže li se

iz toga poduže težko bolovanje, onda valja svakako tražiti pomoći u liečnika.

Ako su smrznuta samo pojedina uda na tielu, onda prenesite bolestnika u hladnu sobu, tarite mu smrznuto udo sniegom ili hladnom vodom, dok se ne razkravi i dok se ne povrati osjećanje. Onda ga obložite hladnimi oblozi, a bolestniku naložite, da ostane dva tri sata u hladnoj sobi.

Kad se tko smrzne, nigda ne propustite a da ne pozovete liečnika u pomoć.

7. Kad koga grom udari.

U nas su česte grmljavine. Dogodi se, da grom udari u crkvu, u visoko osamljeno drvo itd. Ovčari i svinjari tjeraju pri oluji stado ili čopor gdje pod drvo u zaklon i tako biva, da grom ozledi i marvu i čovjeka.

Grom može svojom munjevinom (elektricitetom) čovjeku na dva načina škoditi: ili će ga zapaliti ili potresti. U prvom slučaju zapalit će čovjeku haljine ili će se kovi, što ima na sebi ili za koje se primio, raztaliti. Nesretniku se po tielu koža oprži, a ovakove rane vrlo sporo zacjeljuju, ili mu se načine na koži masnice i pruge, koje se razgranjuju kao granje od stabla; ove se kasnije oljušte ili pretvaraju u mjehuriće, te se posuše.

U drugom slučaju može grom čovjeka udariti tako, da ga svega potrese, te se mrtav sruši na tle ili ga obori, pa mu odkine po koji komad tiela ili mu izdere haljine. Takvomu stradaocu žestoko se mozag potrese, on se onesviesti te istom poslie nekoliko sati dolazi k sebi, a kadkada tek poslie nekoliko dana.

Što valja tada činiti?

Nadjete li čeljade gromom ošinuto, treba mu odmah skinuti haljine, pa ga položiti na tle.

Ako je u sobi nastradao, iznesite ga na svjež zrak, polievajte ga po glavi i po prsima hladnom vodom, i to najbolje iz visine i tankim mlazom. Ako se nevoljnik i na to ne razbudi, onda mu podražite nosnice nišadorovicom, poškakljite mu ždrielo prstom ili perom, dajte mu hladan klištir, tarite mu grudi i uda ovlaženimi četkami ili hladnimi vlažnimi krpami — nu pazite, da ga ne tarete i ondje, gdje ga je munja ožegla, — pa ga pobudite da diše. U obće činite sve ono, što smo razložili kod utopljenika i ugušena. Liečnika treba takodjer pozvati u pomoć. Kad je nevoljnik k sebi došao i malo se oporavio, valja ga čuvati kao i drugoga bolestnika: mir, čistoća , dobra njega i hrana najglavnije je, da se sasvim oporavi.

U gdjekojih krajevih zakopaju od groma ošinuta u zemlju ili ga zasiplju zemljom ili pieskom. Ovo ne valja, a nesretniku to više škodi, nego što pomaže.

Da se čovjek sačuva od groma, treba mu nešta znati. Munja je električna struja iz zraka i traži vrhove, kovine, propuh i suhote. Zato je opasno za oluje sakriti se pod koji osamljen, visok hrast, zvoniti, kad se gromonosni oblaci nadvise nad toranj (kao što u mnogih mjestih čine), sklanjati se pod okovana kola, bježati od oluje, stajati na propuhu itd. Bježite za oluje iz starih šuma i s prozorâ, ako su otvoreni; stanite na ravno, da ste sami; ne zatvarajte sobe sasvim, nego samo tako, da nema propuha; bacajte sve od sebe, što je od kovine i ne idite na blizu visoku zidu ili šiljastim, visokim stvarim.

Naš narod razlikuje više gromova. Vele, da ima suhih i vodenih i da prema tomu biju čas u suho, čas u vodu; nu to nije istina. Munja je samo jedna, te udara onamo, gdje joj je najbliže nešto, što je privlači, primjerice vrh, kovina, propuh itd.

Požar od munje je kao i drugi požar, a gasi se isto tako. Smrt od groma je vanredno jak potres svih živaca u tielu. Gromovnih striela nema, a sve gatnje o gromu i munji jesu samo — pripoviedke. Triešće (iverje) od drveta, koje je grom oborio, nije ljekovito, kao što gdjekoji krivo misle.

8. Kad se tko opeče.

U nekih naših krajevih kuhaju i griju se oko nizka, otvorena ognja, koji po vas dan gori. Djeca ostanu bez nadzora doma, pa koliko se puta desi, da gdjekoje u oganj padne. Isto se tako često dogadja, da bolestnici od padavice padnu u otvoren nizak oganj, te ili sasvim izgore ili se težko povriede. U drugih krajevih tope opet domaćice mast, salo, loj ili vosak, kuhaju sapun ili pekmez, luže rublje, a ljudi sgaraju ugalj, preskaču oganj iz objesti itd., te u svih tih prilikah biva raznih nesreća.

Osim toga zbivaju se nesreće po gradovih, ako cievi od plina puknu ili su pipe na cievih ostale otvorene, te se onda plin razprsne i upali što je na blizu ili ako lakoumno postupaju petrolejem. Čini se, da su ženske u tom pogledu nesmotrenije, nego mužki. Koli često se upale ženskim haljine s toga, što nesmotreno postupaju sviećami i lampami za špirit, sa benzinom i petrolejem.

Nedavno dogodi se u Beču ova nesreća: Mlada liepa supruga bogatoga nekoga ljekarnika htjede da svomu suprugu, koji je na zajutrak nešto zakasnio, ohladnjelu kavu ugrije na špiritu. Ovaj izgori, a kava ne bijaše još dosta topla, te ona htjede, da iz flaše špirita nadolije, a jadna ne opazi, da još tinja mali plamenčić u posudi. U taj čas zapali se sav špirit u boci (flaši); boca se razprsne, upali gospoji haljine i dok joj stiže pomoć, bijaše jadnica tako opržena, da je još isti dan umrla!

Koliko se nesrećâ dogadja time, što nerazboriti roditelji dopuštaju, da im se djeca igraju žigicami, pa koliko se puta dogadja, da nemarne matere ili služkinje ostave posude pune vrela mlieka ili čorbe (juhe) ili vode, da ih mala djeca mogu izvrnuti i politi se po licu i vratu, do grudiju i ruku.

Mnogo bi manje bilo ovakih nesreća, da bi ljud bili oprezniji ovakimi stvarmi i kad bi odmah opomenuli onoga, koga bi vidili, da lahkoumno postupa njimi. Ali mnogi šute, ne prigovaraju ničemu, već idu svojim putem, izpričavajući sami sebe riečmi: „Šta se to mene tiče? Neka se svaki za sebe brine."

Nitko ne bi smio dozvoliti u svojoj kući, da se kanta za petrolej otvara po zapadu sunca i blizu svieće ili kakve vatre, ili da služkinje jutrom pale vatru na ognjištu petrolejem ili da se u veče pri svieći benzinom vade prlje iz haljina.

Svaki bi morao paziti, da mu djeca ne dodju do žigica ili posude, u kojoj je vrela tekućina.

Lake haljine plesačicâ, glumicâ ili zastori trebalo bi, da se tako pripravljaju, da ne mogu izgorjeti. To se veoma lako i jeftino učiniti može, a boje se u haljinah ni malo ne kvare, ako se umoče u raztopinu od sumporokiselog amonijaka (schwefelsaures Ammoniak), pa se onda osuše i izglade (pegljaju). Ako takove haljine uhvati plamen, one ne će buknuti, nego se sažegu na ugalj, kao što gori trud (guba).

Nego kako možete pomoći, kad se upale, recimo, haljine koje žene? — Šta onda biva? Plamen zavije nesretnicu, opali joj ramena i ruke, vrat i lice; kosa i kapa na glavi buknu u plamen!

Najbolje bi bilo, da se takva nesretnica odmah baci na tle, pa da se po njemu valja i da tako ugasi plamen pritiskom. Ali obično nije toliko pri sebi, da bi to učinila, nego jaučuć i vičuć potrči tražeć pomoći, a promaja (propuh) tada još bolje uzpiruje plamen, i nesretnica juri kao ognjeni stup.

Što treba činiti u takovu slučaju?

Ne trčite po vodu, jer time samo gubite vremena, nego sgrabite koji god pokrivač, čilim ili ćebe (gunj) ili svucite brže bolje svoj kaput, omotajte njim nesretnicu, oborite je na tle i dotle ju kotrljajte, dok se plamen ne ugasi. Sada istom donesite vode, i to mnogo vode, polijte i pokvasite je ljudski od glave do pete, jer vrele izgorjele haljine još i dalje gore i žegu meso. —

Opržine (prljotine) diele se na tri razna stepena. Kad se čovjek opeče olako, pa samo koža pocrveni i žostoko boli s toga, što su dirnuti posljednji okrajci živaca u koži, to je prvi stepen.

Kad poskoče po koži mjehurići, napunjeni žućkastom vodom ili gnojem, to je drugi stepen. Ovi se mjehurići načine u brzo, a gdje je koža debela, istom za 8—10 sati. Koža pri tom jako boli. Ako su se mjehurići napunili krvju, razgnojit će se i trebat će dugo, dok zaciele.

Najviše nagrdi čovječje tielo jak oganj, kada dugo traje. Tu onda izprži i u gar pretvori i pokožicu i kožu, pa za njimi podkožnu tkaninu i sve mehke česti do kosti, a gdjekada i samu kost. Dio, koji je tako ozledjen ognjem, pretvori se u nekakvu gadnu, crnu, žutu ili sivu potvrdu i smrdljivu masu, oko koje se na daleko širi crvenilo i otok. Boli su odmah užasne, a opasnost po život tim veća, čim je širi prostor, koji je zahvatila opržina. To je najveći, treći stepen.

I opržine prvoga stepena mogu po život biti veoma opasne, ako su zahvatile dvie trećine ciele površine tiela; ako se pako nisu daleko razširile, zacielit će u brzo. Još više to vriedi za opržine drugoga stepena; nu i ove će se povoljno i skoro zacieliti, ako ih samo malo ima. Opržine trećega stepena pako ubitačne su, pa ma one zahvatile samo jednu trećinu tjelesne površine. Smrt nastaje tim, što koža na oprženih mjestih ne može više da obavlja svoju djelatnost; bolestnici se uguše već prvih 48 sati.

Prema ovim stepenom valja da se udesi i pomoć ljudska.

Prije svega treba da uklonite sve, što pokriva ono mjesto, koje je oprženo. Haljine se ne smiju svlačiti, jer bi se mogla zaderati koža, na kojoj su se možda osuli mjehuri, nego uzmite dobre, velike škare (makaze) ili oštar nož i razrežite oprezno svaku haljinu, da odielo spadne samo od sebe. Nikako nemojte, da iz neumjestne štedljivosti čuvate koju haljinu.

Ako se što priliepilo uz kožu, ne dirajte u to, nego obrežite to mjesto oštrim nožem ili škarami. Ako budete rezali tupim nožem, zadat će to nevoljniku užasne boli.

Kad se tkogod opeče olako, onda je dovoljno, da opršeno mjesto oblažete hladnimi oblozi; možete si pomoći i tako, da na povriedjeno mjesto metnete smoljnače (ilovače) ili papulu od oljuštenih sirovih krumpira i da ove obloge obnavljate, čim se ugriju. Mogu se rane oblagati i listovî od kupusa, kelja, repe itd., jer i to vrlo ugodno hladi.

Kad odskoče mjehuri, onda ih valja čuvati i održati, jer ovi mjehuri čuvaju tanke okrajke živaca, što su pod njimi, da ih zrak ne draži te bol ne povećava. Ali kako obično biva, da se mjehuri napune žuć-

kastom ili crvenkastom vodom, te se uslied toga zategnu i čovjek se može odjećom ili oblozi veoma lako oderati, pa da time odkrije one živce pod njimi i bol si poveća, onda je bolje, da se tankom iglicom ti mjehuri probodu. Što se prije probodu, više je nade, da će se ona pokožica sačuvati i da će zdrava na svom mjestu ostati.

Nu treba i tu paziti. Mjehuri se ne prokidaju na vrhu, nego na dnu, i to samo malo, da može samo ona voda izcuriti. Ova se sva iztisne, a ona tanka smežurana pokožica priljubi se polako uz dolnji sloj kože i čuva, da je kako ne razdere. Je li se tako po svuda koža pokožicom pokrila, onda je obično već mnogo pomoženo, te će se bol i drugi pojavi ublažiti. Kadkada se mjehuri opet napune vodom, pa s toga je gdjekad nuždno, da se opet probodu i voda iz njih iztisne.

Jeste li sve mjehure tako proboli, onda je najglavnija briga, da ih čuvate, da ih ne biste lako povriedili ili proderali, da ne bi na njih unišao zrak ili koji gad i da bi zavojem održali onu pokožicu, dok opet ne priraste i oživi. Za sve ovo najbolje je mir i ma koje blago sredstvo, koje će ranu od svega čuvati, pa preko toga mekan, ali malo više pritegnut zavoj. Narod ima u tih slučajih čitav niz liekova, ali svaki nije dobar. Meću na takove rane vodu i rakiju, posipaju ih brašnom, mekinjami (posijami), kredom i crvotočinom (lycopodium, Bärlapp), privijaju iztucanu jabukovinu, ilovaču ili drugu zemlju, ulje itd. Najbolje je od svega toga u l j e, a još bolje laneno ulje ili čisto neslano maslo, samo tako, da mekša i pokriva kožu.

Gdje može biti i gdje ga ima, valja napraviti m e l e m o d l a n e n o g a u l j a i v o d e v a p n e n i c e (krečnice). Uzmite polovinu ulja i polovinu bistre vode-vapnenice, pak miešajte sve dotle, dok se ne načini židak, žućkast melem, baš kao stisnut, gust med. Taj melem namažite na čistu krpu i privijajte na ranu, a preko toga metnite čist zavoj.

Možete i tako činiti, da ovim melemom nakapate opržena mjesta i da preko toga metnete vatu ili male komadiće finoga platna.

Zavoj se mienja po potrebi, ali najmanje po dva puta na dan. Mienjati treba osobitom opreznošću, jer ćete inače zadati bolestniku jake boli.

Pošto se gnoj iz opaljenih rana u brzo raztvara, pa ružno z a u d a r a, zapriečit ćete ovakovo truljenje, ako ulju primiešate kakove antiseptične (protugnjilobne) tvari, n. pr. nešto karbolne kiseline ili timola (Thymol). Ova sredstva, a naročito timol, zapriečit će, da rana ne gnjili i da ne smrdi, a ublažit će bolestniku i boli.

S toga bi bilo probitačno, da imade svaki ljekarnik (apotekar) uviek već gotov takav melem, koji je pomiešan timolom, naime 4 diela timola na 100 dielova ulja.

Ako se rana liepo držala i čuvala, priraste za kratko vrieme ona pokožica za pravu kožu izpod nje i sve se počme opet povraćati, kao što je prije bilo, samo nešto ugasitija boja kože na tom mjestu pokazuje, da je to nekada bilo opečeno i opureno.

Ovakove su opržine najobičnije. Uhvati plamen, para, vrela voda, vrela mast, kad prska ili puščani prah (barut), gdje opali iz daleka, za jedan čas koji dio tiela, pa ga ne sažeže sasvim, nego ga samo opali. Za to kratko vrieme ne može toplota da učini onoliko, koliko bi učinila, da duže traje.

Ako se na opržini u h v a t i l a k o r a, onda se obično ova za kratko vrieme odieli i sama od zdravoga. Pod njom počima se gnojit, a gnoj je digne. Gdje to ne biva na skoro, treba da koru razmekšate uljem ili mlakom vodom i po malo skidate, dok ne dodjete na zdravo.

Ulje se meće kao zavoj, a voda čini najbolje kao kupelj kroz nekoliko sati. Tim se ujedno čuva rana i od zraka, koji ju draži i kvari. Za prvi mah dobri su proti žestokoj boli i hladni oblozi. Ako nema na opržini kore, nego je sve opečeno, treba ranu čistom vodom oplahnuti i onda zavijati melemom, što ga prije spomenusmo, naime od čista, sladka ili lanena ulja, pomiešana s vodom-vapnenicom (krečnicom). Ljeti se zavoj svakako češće mienjati mora.

Iza takovih težkih opržina preostaju obično grdni ožiljci (brazgotine), a ovi čine, da se oprženi dielovi tiela sgrče ili ukoče; zato treba paziti, da se ne srastu jedan za drugoga, primjerice prsti na ruci ili na nozi; zato treba izmedj prsti umetnuti šarpije (svilca) ili vate.

Kao veoma dobro sredstvo preporučuju vatu (pamuk) za sva tri stepena ovakovih povreda. Pošto ste mjehure oprezno izciedili, obvijte ranu ili metnite na nju podosta čiste, fine vate, s koje treba da skinete onaj sloj, što se sjaji i privežite je olako maramom ili kakvom podvezom. Vata se mora češće mienjati, jer je moguće, da se na rani ovlaži.

Kad tko upadne u vapnaru (krečnu jamu) ili u lužinu od sapuna, treba da ga odavde što brže izvučete; onda ga dobro polievajte vodom ili ako je blizu kakva voda, metnite ga u nju, da se spere sav kreč (vapno).

Ako je upalo vapno u oko, onda dobro izperite oko vodom i privijte ulje kao kod opržina.

Ako se tko polije oštrom kiselinom (sumpornom, salitrenom, solnom kiselinom, vitriolnim uljem), onda dobro izpirajte vodom i privijte sodu (ugljikokisela natrona), vodu-vapnenicu — bacite komad jedkog

vapna ili maza (morta, maltera) u vodu — ili zeleni sapun (Schmierseife).

Ako se opaljeni tuži, da je žedan, dajte mu piti nešta topla: jaka teja, groga ili ruma, jer obično iza povećih opržina odmah počima opadati tjelesna snaga.

Ovo što rekosmo, nije dosta za svaki slučaj prljotinâ (opržina), ali je bar toliko, da ne učinite od zla gorje. Gdje je ikako moguće, tražite za svaku jaču ozledu od vatre liečnika, a gdje ga nije, ondje se pomagajte ovimi naputci. Najbolji savjet za svakoga je, da se čuva od vatre i da čuva djecu od nesreće, jer sve da je pomoć i najbliža, može gdjekada ipak izdati.

9. Prva pomoć kod ozledâ.

Ozlede mogu biti raznovrstne. Ako se ne povriedi koža na tielu, kada se tko ozledi, bilo padom ili udarcem, tada će se onaj dio tiela nagnječiti, žilice će pod kožom popucati te će ondje podsjesti krv. Takovo nagnječeno mjesto u brzo će nabreknuti, oteći, bolit će, pa će biti crveno ili modro, kasnije žuto i zeleno, što dolazi od boje u krvi.

Kada diete padne na čelo, pa mu u tili čas poskoči masnica (kvrga), onda pritisnu obično širok nož na to mjesto, da ne bi još više oticalo. To nije od nikakve koristi, jer željezo samo onaj čas djeluje, dok je hladno; više će dakle koristiti, ako nabijeno i otečeno mjesto neprestano oblažete hladnimi oblozi.

Ako su pako osim kože još i nutarnji ustroji (organi) potreseni, primjerice mozag, hrbtenjača, pluća, jetra ili droblje, onda je ozleda mnogo ozbiljnija. Ako se mozag potrese padom ili udarcem, tada će se ozledjeni onesviestiti, a obično će i bljuvati; potresu li se pluća, čovjek će krv bacati, pa ako je trbuh potresen, osjetit će žestoke boli u trbuhu, bljuvat će, probliedit

će kao krpa, onesviestit će se, a kad kada će naprasno i umrieti. Povriede li se jetra, slezena ili koje crievo, izlit će se u trbušnu šupljinu mnogo krvi ili ono, što je bilo u crievih i tad obično nastupi prieka smrt.

U takovih slučajevih treba da odmah pošaljete po liečnika, da ozledjenu razkopčite i razriešite tiesne haljine, da ga zgodno položite, naime glavom nizko, ako je blied ili se onesviestio, poprskajte ga hladnom vodom, ako više ne osjećate bìla; odnesite ga oprezno k liečniku, ako liečnik ne može odmah doći.

Ako se kod kakove ozlede i koža razsieče, onda je to rana. Imade sječenih, nabojnih, nagnječenih, razderanih ranâ od uboda i od puške.

Prema tomu, kolika je rana, te koliko je duboka, a prije svega prema tomu, kakove su česti ranom povriedjene (žile, živci, kosti, pluća, srdce, mozag, droblje itd.), bit će ona manje ili više opasna.

Rane od uboda i od puške ponajviše veoma su opasne, akoprem su iz vana malene, ali su često važni dielovi duboko u tielu povriedjeni rtom ili puščanim zrnom, a često zaostaju u rani odkrhnuti šiljci, zrna, komadići od kosti ili od haljina.

Kod ozleda od mašinâ i od topova obično je sve razmrskano, razkidano i sdruzgano, tako da smrt u brzo nastupa, pa ako su ruke ili noge ovako povriedjene, moraju se s mjesta amputirati (odrezati).

Kako zacjeljuju rane?

Dvojako: ili se u skoro sliepe bez gnojenja s tankim ožiljkom (brazgotinom). Sliepe se pak onda, ako se rubovi od rane dobro mogu priljubiti jedan uz drugi, ako ih ne razstavlja krv iz rane, pa ako se ova ostavi u miru i čim god se ne umrlja; ili rana zaraste polagano gnojenjem, pa se onda na njoj načini divlje ili novo meso, a kada se rana sasvim zacielila, preostaje širok, crven ožiljak.

Rana će se na ovaj način zaliečiti, ako je premnogo kože nestalo, tako da se rubovi rane sljubiti ne mogu ili kada ih krv iz râne razstavlja ili kada se rana ne pusti u miru, primjerice ako čovjek ozledjenom rukom radi itd. ili napokon ako ranu niste valjano očistili i razkužili (desinficirali).

Ako je rana zamrljana, tada će gnjiliti, a od gnjilobe tvori se gnoj. Ovaj pako razstavlja rubove od rane i tako se tvori divlje meso, kada se rana jednom cieliti počima. Gnoj i gnjiloba u rani mogu po ranjenika biti veoma opasni, jer se njimi truje krv.

Novija kirurgija (vidarstvo) znatno je napredovala u vidanju ranâ time, što joj je pošlo za rukom točnije upoznati uzroke gnojenja i truleža i naći sredstva, kojimi se rana od gnojenja i truleža sačuvati može.

Kako vidaju liečnici dan danas ranu?

Svakomu je liečniku najviše do toga stalo, da se rani rubovi sljube, zaliepe i da tako zacjeljuju bez gnojenja. On će dakle ranu odmah sašiti ako je moguće. (Obližem — flaštrom — ne spajaju se više dan danas rane).

Nu prije nego će ranu sašiti, mora zaustaviti krv, a onaj dio tiela, što je povriedjen, mora da je sasvim mirno položen, dok god se rana nije zacielila. Zavoj se obično tako dugo ne skida, dok god rana ne zaraste; prije se pako svaki dan ili pače više puta na dan mienjao.

Najvažnije je pako kod vidanja ranâ, upotriebiti sredstva proti gnjilobi (antiseptične mjere), jer samo ovakovimi sredstvi zacielit će rana prostim spajanjem, a da se niti najmanje ne gnoji.

Zato treba strogo paziti, da je sve, što dolazi u dodir s ranom, sasvim čisto, pa da se upotrebljuju ona-

kova sredstva, koja će čuvati ranu od gnjilobe, uništujuć one sićušne gljivice i trus, od kojih nastaje gnjiloba.

Da su sve gljivice, kojih imade u izobilju u svakoj mrljotini, u svakoj smrdljivoj, truhloj stvari, po čovječje tielo vrlo opasne, čim predju u krv, vidi se najbolje iz onih izvješća o otrovanoj krvi iza malih, neznatnih ozleda, kako ih često po novinah čitati možemo. Tu ćete naći, kako se taj i taj čovjek ubo iglom ili željeznim perom, pa je iza nekoliko dana umro ili su mu morali odrezati ruku, što mu se krv otrovala. U takovih slučajih svagda je ušla u malu ranu ma kakova truhla tvar, te koja je bila na igli ili je kasnije dospjela u ranu, kad je ozledjeni uzeo u ruku nešta mrljava. Poznato je, da se i liečnici mogu na taj način najlakše otrovati, te zdravlje ili život izgubiti.

Sredstva, koja razkužuju (desinficiraju) ranu, te koja se antiseptičnimi (proti gnjilobi) zovu, jesu karbolna kiselina (karbolovina), salicilna kiselina, borna kiselina (Borsäure), thymol, klorni cinak, jodoform, naphtalin itd. Njimi čistimo ranu i kožu oko nje, svoje prste i inštrumente, njimi natapamo razne tvari (vatu, jutu, til, treset itd.), kojimi se rane povijaju.

U zraku imade svagdje sićušnih klica gnjilobe, koje se vide kao prašina u sunčanom pramu, te koje se neprestano na sve spuštaju i sve natruhnu, dakle i rane, a tako se ove onečiste i gnoje.

Rečenimi antiseptičnimi tvarmi utamanjuju se ove klice prije, no što se spuštaju na ranu, kada se od njih načini magla, koja se razpršuje, dok se rana povija ili dok se operira.

U ranu se meću male ejevčice od kaučuka (cievi za drenažu), pa se rana zavije. Rana ostaje zavita više dana, kako je već manja ili veća, pa kad se tada zavoj skine, obično se podpuno zarasla, a da nema ni spomena

o gnoju. Ozledjeni ili operirani nema cielo to vrieme nikakovih boli, nema groznice, nije gubio gnoja, a rana niti najmanje ne smrdi, kao što je prije bilo, gdje su rane u bolnicah kužile zrak u sobah.

Kako treba da postupa s ranami onaj, koji nije liečnik?

Prije svega treba da zapamti glavno načelo, a to je: „ako već ne možete koristiti, a vi nemojte bar škoditi“.

Za ranu je opasno sve, što je zamrljano, kako gore rekosmo. Zato ne valja da metnete na ranu niti šarpiju (svilac), koja je od bog zna kakovih krpa, niti obliž (flaštar), niti upotriebljenih spužava, niti mrljava platna, niti smijete ranu poprimiti zamrljanimi prsti, nego treba, da ranu dobro operete i očistite, ako je zamrljana pieskom, zemljom ili čim drugim, ali samo čistom vodom i čistim platnom (maramom, ručnikom itd.) Za nuždu možete uzeti sasvim bistru, čistu vodu iz bunara ili iz rieke; bolja je ona voda, koja je prevrila, jer se kuhanjem ubijaju gnjilobne klice.

Najbolje je, ako vodi primiešate nešto od antiseptičnih sredstava, dakle najobičnije od karbolne kiseline i zato ne bi bilo sgorega, da se u svakoj kući svagda može naći puna čaša jedna od imenovanih antiseptičnih otopina (karbolne, salicilne ili borne otopine). Kada dakle ranu zavijate komadom čista platna (kompresom), koji ste nakvasili takovom otopinom, niste za cielo ranjeniku nanieli nikakove štete, dok liečnik ne dodje, a time je već veoma mnogo učinjeno.

Ako nema liečnika na blizu i ako se ranjenik mora nositi ili liečniku ili u bolnicu, tada zavežite ranu trokutnom maramom ili povojem i držite dobro ruku ili nogu, koja je povriedjena, dok se ranjenik prenaša. Kako se ranjenici najzgodnije prenašati mogu, kazat ćemo kasnije.

Ima li na rani ugrudane krvi, treba paziti, da je ne obrišete ili ne operete, jer bi tim mogla krv na novo udariti iz rane.

Ako pako krv curi iz rane, treba je zaustaviti.

Kako valja zaustaviti krv?

Poslovica naša veli: „Krv nije voda", dakle, da je nešto više, nešto skuplje, nego što je voda. A tako i jest! Krv je hrana čovjeku, krv je život, jer kad nestane krvi, prestane i život u čovjeka. Zato se ljudi i preplaše videći, kako iz čovjeka naglo iztiče krv, iztiče život. Od svoje se krvi plaši ranjenik, strah ga je, da ne umre naprečac; od tudje se krvi poplaši i onaj, koji pritiče u pomoć, jer ga je strah, da mu pred očima i pod rukama ne izdahne čovjek, komu hoće da pomogne, koliko može.

Prije nego što govorimo o tom, što valja raditi, da bi se zaustavila krv, treba da razlažemo, kako tielom obtiče krv.

Krv teče po svem tielu i odhranjuje sve ustroje u njemu. Ovo obticanje krvi počima već u utrobi materinoj i prestaje posljednjim dahom, ono dakle biva neprekidno nekim strojem, nekom mašinom, a ta mašina zove se srdce. Ovo je od mišicâ, pa je podieljeno na dvie polovine, a na njemu imade više velikih žila, kojimi srdce prikuplja u se krv iz tiela čovječjeg i razašilje ga na sve strane po tielu. Kada srdce kuca, znak je, da radi, da se naime skuplja i širi. Kad se srdce razširi, onda svagda prima ili smrče u sebe krv iz tiela, a kad se skupi, onda razašilje krv po svem tielu. Mnoge žile pomažu srdcu: jedne dovode mu krv iz tiela, a druge odvode krv po tielu. To širenje i skupljanje srdca, to dovadjanje i odvadjanje krvi biva izmjenice jedno za drugim, bez prestanka.

Žile, koje vode iz srdca zdravu, rumenu krv, pa je raznesu po svem tielu, zovu se žile kucavice ili žile odvodnice. Idući kroz tielo žile se ove razgranjuju sve većma na sve strane, dok napokon ne predju u male sitne žilice, koje su tanke kao vlas. To su vlasaste žilice. Od ovih žilica biva čitava mreža, ali iz ove mreže opet se te žilice skupljaju u jedno, te opet bivaju sve deblje cievi, koje krv vraćaju sada natrag u srdce.

Krv, koja je ušla u mrežicu tih vlasastih žilica, bila je dotle rumena, zdrava krv, iz mrežica pako ulazi u nove sve deblje i deblje žile tamna, modra krv i kao modra krv teče natrag k srdcu. Žile, koje vode tu tamno-modru krv, vidimo kroz kožu, a zovu se žile krvice ili dovodnice.

Krv, koja je pošla iz srdca i prošla kroz sve tielo, izdala je iz sebe mnogo sastavina, hraneći meso i tkanine njegove, a za naknadu primila je iz raztvorene hrane čovječje novih sastavina. Zaoto je krv na svom putu izgubila rumenu boju i pretvorila se u tamnomodru. Ova modra, izkvarena krv vraća se sada u srdce zato, da je srdce odpravi na mjesto, gdje će se popraviti, da bude opet zdrava i da uzmogne na novo hraniti čitavo tielo.

Srdce se naime steže, pa šalje tamnu krv kroz veliku žilu u pluća. Ova udišu zdrav zrak, u kojem je kisika, a ovaj kisik pretvori sada tamnu krv u rumenu i jedru, a pokvareni zrak, — ugljikova kiselina — što je u tamnoj krvi, izdišu pluća. Ova su dakle glavni pomoćnik srdcu, ona su pročistila, osvježila i obnovila krv, da iznova napoji ožednjelo tielo. I tako to ide izmjenice, sve jednako dan i noć u mahove, kako srdce kuca, dakle veoma brzo.

To se zove obticanje ili kolanje krvi po tielu, a pošto čovjek neprestano diše, a srdce brzo kuca,

brzo i biva taj priljev i odljev krvi u čovjeku. Kada dakle ranjeniku poteče krv nešto jače, onda tu nema šale, jer mu može prema brzoj radnji samoga srdca, sva krv izteći, ako se za vremena ne zaustavi.

Krvotok može biti jači ili slabiji, opasan ili manje opasan prema tomu, kakove su i koje žile povriedjene u ranjenika. Ako se ubodete u prst, onda poteku jedva nekoliko kapi krvi, jer ste uboli nekoliko od onih tankih, vlasastih žilica; ako ste se posjekli nožem, onda će krv curiti u velikih kapih, jer ste jače povriedili koju od omanjih žilica; ali kad se još žešće ranite, pa krv počme prskati (vrcati) u mlazu, onda je znak, da ste povriedili kakvu veću žilu. Čim je deblja žila povriedjena i čim je veća snaga srdca, koje tjera i potiskuje krv u tu žilu, tim će i jači krvotok biti.

Dakle po načinu, kako teče krv, da li kaplje, curi ili šiklja (prska), poznat ćete, kakova je žila presječena ili povriedjena. I po boji poznat ćete to, jer ako je krv rumena, onda je iz žilâ kucavicâ, ako pak curi mrka, modra, tamna krv, onda je iz modrih žila krvica. Rumena dolazi iz srdca, modra odlazi k srdcu, da se obnovi.

Iz svake rane curi krv zato, što su u svakoj rani povriedjene žile.

Omanji krvotok iz povriedjenih najsitnijih žilica obično će prestati, kada se rana pritisne ili kad se rubovi rane stisnu jedan uz drugi ili napokon stane krv i sama od sebe, jer se žile ondje, gdje su presječene, stežu i pouze, a krv se onda u rani usiri, te postane liepljiva, žilava gruda.

Krvotok iz povriedjenih žila krvica teško je kadkada zaustaviti, jer je iznad mjesta, odkuda krv curi, noga stegnuta n. pr. kakovom podvezicom. Ova

se dakle mora odmah ukloniti; onda podignite nogu u vis i pritisnite na ono mjesto, od kuda krv dolazi.

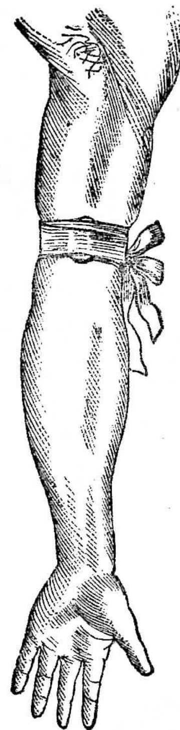
Kada pako i pored pritiskivanja rane jasno crvena krv neprestano šiklja u debelom mlazu i na mahove, onda mora da je povriedjena poveća žila kucavica i tada je velika pogibao, jer povriedjeni može u kratko vrieme izgubiti svu krv, te može nastupiti smrt uslied proljeva krvi.

U takovih slučajih potrebna je brza pomoć, treba dakle odmah poslati po liečnika, da podveže žilu i da tako zaustavi krv.

Nu može ranjenik umrieti od silnoga gubitka krvi prije, nego što dodje liečnik, zato treba, da i onaj, koji nije liečnik, svagda nastoji o tom, kako će zaustaviti krv, dok ne prispije vještačka pomoć.

Jedino i najbolje sredstvo, kako se to učiniti može, jest jak pritisak na samu ranu, kad je malena, ili na žilu kucavicu iznad rane, kad je poveća.

Pritisak može zaustaviti krv i to zgodan pritisak na zgodnu mjestu. Kadgod je dosta prosto pritisnuti ranu, iz koje štrca krv i tako donekle pridržati. Nego ovaj privremeni pritisak prstom jest nesnosan, umori se čovjek od dugog držanja. Onda se može mjesto toga upotriebiti stalni pritisak evo ovako:

Sl. 9.

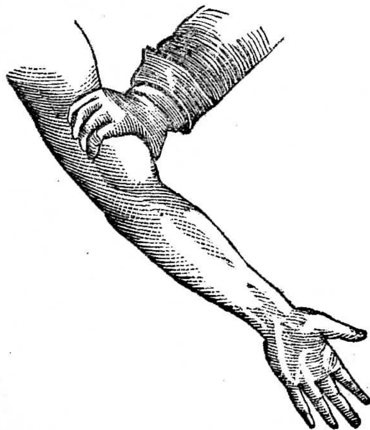
Podignite ranjeniku ruku ili nogu u vis, jer onda sporije teče krv iz rane, pa mu onda razrežite haljine

sve do gore do trupa, da se rana i povriedjena noga ili ruka viditi može.

Onda pokvasite maramu ili krpu hladnom vodom, smotajte je u klupko, pritisnite njom ranu, a drugom maramom ili vrpcom stegnite dobro to mjesto (sl. 9.). Hladna je voda dobra s toga, što hladi ranu i ublažuje boli, što hladnoćom svojom steže mišice, te se time suzi sama žila i smanji krv u njoj.

Ako vas je ovaj zavoj iznevjerio, te pod njim još sve jednako teče krv, onda morate potražiti deblo žile kucavice iznad rane, dakle medju srdcem i ranom, i dobro ga prstima pritisnuti.

Imade nekih mjesta na tielu, gdje žile kucavice leže tako površno, da ih čovjek ondje valjano stisnuti može; a ta mjesta treba poznavati.

Sl. 10.

Na nadlaktici je to nutrnja strana, ondje gdje je nutrnji šav na rukavu. Ako je dakle rana na prstima, na ruci ili izpod lakta, pa se ne može krv ondje zaustaviti, da pritisnete prst na ranu, a vi poprimite nadlakticu u sredini tako, da vam je palac iz vana, a ostali prsti iz nutra baš na onom mjestu, gdje teče žila kucavica, pa čvrsto ondje pritisnite. (Sl. 10.) Krv će tada stati. Svatko se može sâm osvjedočiti, kada si žilu kucavicu na nutrnjoj strani nadlaktice krepko stisne, da žila nad ručnim zglobom onda kucati prestaje.

Možete i žilu kucavicu u pazuhu stisnuti, ako knjigu ili debeo štap metnete izmedju grudi i nadlaktice, a ovu čvrsto privežete maramom za tielo. Time ćete pritisnuti glavnu žilu uz kost i krv će za cielo stati, jer je zagaćen (zapriečen, zatvoren) put, kojim bi došla do rane.

Na gornjem gnjatu (butu, stegnu) velika žila kucavica je smještena na prednjoj strani, odmah izpod sredine dimlja (prepone). Ovdje će i liečnik razrezati kožu, da bi došao do nje, kada hoće da je podveže.

Ako se dakle tkogod ozledio na nozi, na dolnjem ili gornjem gnjatu, a krv štrca iz povriedjene žile kucavice, položite ozledjenika na tle ili na kakovu postelju, skinite mu haljine i dajte komu nogu, da je drži u vis. Onda pritisnite palcem jedne ruke izpod sredine dimlja, na mjesto, gdje teče velika bedrovna žila kucavica štogod bolje možete, pa će onda krv stati. Nu pritiskujuć tako palac u skoro se umori, te pošto ne smijete ni za časak popustiti, položite palac druge ruke na onaj, što već pritiskuje žilu (Sl. 11.). Kada se dolnji palac umorio, pritiskujte ga gornjim, a kad se ovaj umorio, pritiskujte dolnjim i činite to izmjenice dotle, dok ne prispije liečnik, koji će žilu koncem podvezati.

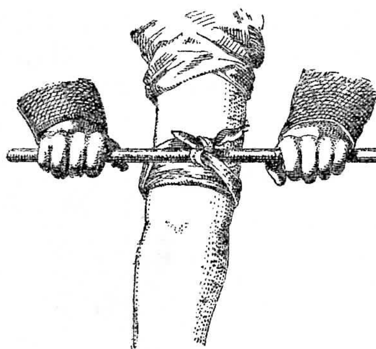

Sl. 11.

Na vratu leži velika vratna žila kucavica na nutrnjoj strani mišice, koju vidite, kada čovjek glavom zakreće i koja se zove kimalica glave. Ovu žilu treba da stisnete, ako je gdjegod na vratu ili na licu koja žila kucavica povriedjena.

Da bi vam zbilja pošlo za rukom sustaviti krvotok, treba da uztrajno i velikom silom pritiskate na rečene žile, ako morate dugo čekati na liečnika.

Ako imate pri ruci povoj od platna (fačnu), možete i njim ruku ili nogu na jednom mjestu utegnuti koliko god više možete i to tako, da svaki novi omot pokriva onaj prije njega. Polijte onda vodom taj povoj, pošto ste kraj mu dobro svezali; tim će se tako jako stegnuti, da će sâm taj pritisak u mnogo slučajeva činiti, da krv stane.

Ako nemate pri ruci ništa drugo, nego samo maramu (rubac za vrat ili za džep), složite ju, kao što se savija marama za vrat, obavijte ju oko onoga diela, gdje već treba, ne baš kruto. Krajeve joj dobro zauzlajte i metnite pod čvor kakav klip (štap, velik ključ, tučak od avana — mužara, — komad grane, mač s koricami, šibku itd.), pak zaokretajte ga dotle, dok god krvotok ne stane. (Sl. 12.).

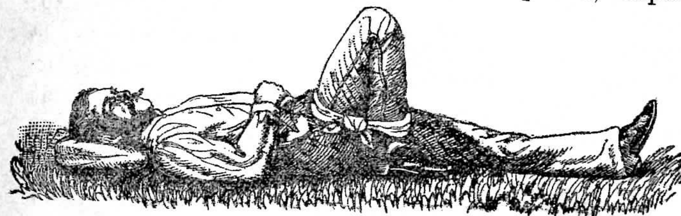
Sl. 12.

Još je jedno sredstvo, kojim se može veoma zgodno, a i posve jednostavno bez velike muke zaustaviti krv. To su naime one elastične (opružive) cievi od gume, koje se danas za svašta upotrebljuju. Obmotajte ovakovu ciev nekoliko puta okolo uda iznad rane tako čvrsto, da ne može krv više teći ni kroz koju žilu.

Mjesto ovakovih cievi poslužit će vam i naramnice (Hosenträger), kako ih mnogi ljudi nose na mjesto remena (kajiša). Skinite predjice (šnolu) s takove naramnice, pa povijte njom udo štogod bolje možete, a kraj joj kakogod pričvrstite.

Imade za to već udešenih elastičnih naramnica, koje svaki čovjek nositi može, pa kojimi se može i kod najsnažnijega čovjeka pritegnuti velika bedrovna žila kucavica. Dobivaju se samo u Njemačkoj, jer je na to privilegij, a dobro bi bilo, da ih ima u svakom selu bar netko.

Prof. Esmarch, koji je izumio te naramnice, domislio se takovu sredstvu onda, kada je prije 2 god. ruski car Aleksandar II. grozno umoren. Praskavica, koja je na njega bačena, razmrzkala mu obje noge; iz razderanih velikih žila šikljala je krv, ali nikoga ne bijaše pri ruci, koji bi znao ustaviti krv. Bez svakoga povoja odvezli ga brže bolje u zimsku palaču, uzput svejednako curila krv, a na pola mrtav prispije car u palaču. Tuj istom su nadošli liečnici zaustavili ono malo krvi, što još bijaše u njemu, ali — prekasno; bijaše već toliko krvi izgubio, da mu je srdce sve slabije i slabije kucalo i napokon sasvim prestalo; car — umre. Da je tkogod odmah obje noge obvio onakvimi opruživimi naramnicami, krv bi sigurno bila stala, a caru bi možda spasao život.

Sl. 13.

Svatko se može sâm osvjedočiti, da omotavši ovakove naramnice, zbilja žila prestaje kucati; ako si njimi povijate nadlakticu, ne ćete više osjetiti bila na ruci.

Primietit mi je, da cievi od gume ili ovakove elastične naramnice ne smiju predugo stisnuti udo, jer bi inače sav život u njemu prestao, pa bi se onamo mogao navući vučac. Treba dakle nastojati o tom, da prispije čim prije liečnik, kojemu valja da poručite o čem se radi, da ponese spravu, kojom će podvezati žilu.

Na rukuh i na noguh možete na mjesto elastičnim povojem još drugčije krv zaustaviti, i to brže, nego ma kojim drugim načinom, naime usiljenim (forsiranim) pregibanjem.

Povriedi li si tkogod žile kucavice na dolnjem gnjatu ili na stopalu, tada uzmite maramu (rubac) ili pojas ili uže (konopac), naramnicu, ručnik, ubrus itd. pa ga složiti onako, kako se marama za vrat slaže, pregnite na tle položenomu ozledjeniku nogu u koljenu i u kuku štogod bolje možete, pa mu je onom maramom čvrsto svežite za dimlje (preponu) i dolnji gnjat. (Sl. 13.) Tako će se žila kucavica u koljenu sasvim saviti, kao da je slomljena, krv ne može od srdca do rane i tako će se krv zaustaviti.

Sl. 14.

Pazite, da koljeno ostaje tako čvrsto pregnuto, dok ne dodje liečnik. Primietiste li, da marama nije dosta kruto svezana ili da popušta, a vi privežite pokraj prve još jednu, pa ju još bolje svežite, a prvu, koja sada više ne drži, skinite.

Jesu li podlaktica ili ruka povriedjene, te ondje iz žile kucavice štrca krv, pregnite ruku u laktu, štogod bolje možete i privežite složenom maramom ruku o nadlakticu (Sl. 14.). Žila kucavica na nutrnjoj strani lakta savije se, a krv će stati.

Sl. 15.

Povriedi li tkogod žilu kucavicu na bedru (butu, stegnu), dolnjem gnjatu ili na stopalu, posadite ozledjenika tako, da se o što nasloniti može, pregnite mu bedro štogod bolje možete, uzmite savitu maramu ili složen doramak (Sl. 15.), ako ništa drugoga pri ruci nemate, pa svežite bedro izpod koljena o prsa ozledjeniku. Žila u dimlju (preponi) savit će se, a krv će stati.

Tko ovo na sebi ili na drugom izkušava, uvjerit će se, da bìlo prestaje nad ručnim zglobom, ako ruku priveže o rame, a isto tako ne kuca više žila na nozi, kada priveže petu uz zadak i koljeno o prsa.

Kada su se ozledom kosti slomile, onda se dakako ovim načinom ne može zaustaviti krv, nego se mora onda elastičnim povojem povrh slomljene kosti žila svezati.

Svakako nastojte oko toga, da liečnik prispije najkašnje za dva sata, jer duže ne smije da bude ozledjeno udo bez krvi, inače bi se navukao vučac (Brand), pa bi se noga ili ruka morala odrezati. Dok liečnik ne dodje, treba neprestano da je tkogod uz ranjenika, da mu dodaje, kad uzište štogod, a naravno pri tom da ga i tješi. Jaukati i kukati nad živim čovjekom, ne pristoji se ozbiljnim ljudem, a žene i djecu, čim smetaju, treba odmah ukloniti.

Nedavno se desi ovaj slučaj:

Dva mlada šumara podjoše u goru, da ulove lisicu. Došav do brloga, pruži jedan drugomu pušku, da se za nju držeć popne gore, jer to mjesto bijaše veoma strmo. Nesreća htjede, te puška odape i pogodi gore stojećemu, koji je drûgu si pušku pružio, baš u bedro i razdere mu bedrenu veliku žilu kucavicu. Drugi šumar zaveza mu ranu odmah rubcem, nu krv svejednako šikljaše u velike. Videć, da to ništa ne koristi, izčupa nekoliko komada busa i natrpa ih na ranu, — nu sve uzalud, krv ne stade. Odleti sad što brže mogaše u selo tražeć pomoć i zbilja dodje liečnik jedva što je prošlo $^{1}/_{4}$ sata, nu nadje nesretnika — mrtva; bila mu u kratko vrieme sva krv iztekla.

Ovomu bi se nesretniku jamačno mogao spasti život, da mu je drûg znao, kako se zaustavljuje krv iz takove rane.

Zato treba, da svaki čovjek zna, kako valja zaustaviti krv barem dotle, dok ne dodje liečnik. Time se ne učini nikakva usluga liečniku, već samom ranjeniku, koji je u opasnosti, da ne izgubi svu krv, a liečnik zna

i sâm, što mu valja dalje raditi. Propustite li priliku, da upotriebite ovakove načine, o kojih smo govorili, kad krv jače šiklja iz rane, onda ste ogriešili dušu, izlažući ranjenika opasnosti, koja ga može života stati, kako vas malo prije navedeni slučaj uči.

Moram ovdje spomenuti i ona sredstva, koja se u narodu obično upotrebljuju, da zaustave krv. P a u č i n a je veoma omiljelo sredstvo. Ne valja je upotriebiti, jer je u njoj puno prašine i svakojaka gada, pa to sve dolazi na ranu i može joj smetati u liečenju, dapače je može otrovati. Dalje se upotrebljuje ž u t a š a r p i j a, k l o r i d ž e l j e z a i t. zv. Pinghawar-Yambi iz ljekarne. Bez skrajne nužde nije probitačno upotrebljivati ova sredstva, jer previše draže ranu, a kasnije dugo se gnoji i sporo zacjeljuje.

To isto vriedi i za k o l o d i u m, g u b u, p r a š a k o d g r č k e s m o l e (kolofonij), a r a p s k i g u m i i za druge kojekakve babje liekove. Zao običaj metati a r n i k u na ranu, mnogi su skupo platili, jer se je rana upalila (užgala), navukao se u nju vučac, a jadnik je umro. U obće je arnika sasvim nepotrebito sredstvo i gdje je ona tobož pomogla, činila je to mrzla voda, koju su takodjer upotrebljavali ili pako tarenje pri mazanju, a nipošto arnika sama.

Ove će stvari doduše zaustaviti neznatan krvotok, ali pritisak upotriebljen kako treba, postignut će mnogo bolje tu svrhu, a po onom, što sam rekao o štetnom uticaju svakoga prljanja rane, bit će svakomu jasno, da takova sredstva ponajviše mogu samo škoditi, a svakako ne će dati, da rana zaraste prostim spajanjem, dakle bez gnoja.

Još je gore, ako meću na ranu, iz koje šiklja krv, oštrih stvari: s o l i, d u h a n a, č a d j e, s o k a („zifta") iz k a m i š a i l i č i b u k a, v a p n a (kreča), p r a h a itd. Sve to kvari i draži ranu, a gdjekada učini veliko zlo.

*

Malu će djecu po kad što krv u veliko obliti, kad joj stavljene pijavice odpadnu. Ne dade li se u takovu slučaju krv običnim načinom zaustaviti, operite diete ondje, odkud ga krv oblieva, naberite tuj kožu, pa primite ugrizak u naboru palcem i kažiprstom, tištite i držite dotle, dok se krv ne ustavi. Ako je ugrizak za uhom, pritisnite ga prama kosti i držite prst na njemu, dok krv ne stane.

10. Kada udari krv na nos.

Krv može udariti na nos, ako se tkogod povriedi po nosu, bilo da se udari, bilo da padne na nos, ili krv ide na nos od sama sebe.

Ima ljudi, kojim lipi krv iz nosa svaki čas, bilo uzroka ili ne. Jedni su zdravi, puni, jedri i krv im, rekao bih, brizga iz žila; ovim ne će škoditi, ako nos kad kada i protoči krvlju; gdje kada im od toga odlane glavobolja, vatra, nesviest itd. Ali onim, koji su bliedi, podbuhli, mršavi, slabašni i opali može krvotok iz nosa naškoditi, te ga može nadvladati, a i jakomu će dosaditi, ako potegne jače i duže potraje. Osobito pako djetetu, u koga je inače malo krvi, može škoditi, ako mu krv češće udara na nos, pa potraje duže, dok se zaustavi.

Kad slabu čovjeku jako ide krv na nos, ne treba ni časa počasiti, nego odmah gledati, da se krv zaustavi. Gdje kada to nije laka stvar. Prvo je pravilo u toj nevolji mir i hladnoća. Bolestnik ne smije ništa raditi, ne smije se ni gibati, osobito gornjim tielom, ne smije biti na vrućini i toploti i ne smije vrela jela jesti i piti. Ako za koji čas krv od sebe ne stane, neka bolestnik oblaže čelo i nos hladnimi oblozi, neka šmrka u nos hladnu vodu ili hladnu vodu pomiešanu s octom ili stipsom (koceljem, alaunom) i neka pije

kiselu limonadu; neka se razpaše i neka osobito pazi, da mu nije što steglo vrat ili prsa. Ako i to ne pomogne, oblagajte mu hladnimi oblozi zatiljak i prsa, a uz to neka šmrka i u nos duboko vuče samu hladnu vodu ili vodu s octom ili stipsom. Ako ne pomogne i to, onda načinite od pamuka (vate) ili šarpije, koju ste najprije zamočili u raztopljenu stipsu ili utucanu šišku (šišarku), male krugljice, nadovežite ih na konce i turite ih visoko u onu nozdrvu, iz koje teče krv. Ove kruglјice začepiti će nozdrvu, ako ih neko vrieme ostavite u nosu, a krv će stati. Ako nisu više od potrebe, povucite ih konci polako opet na polje. Bolestnik treba da je sasvim miran, a naročito neka se ne izhrače, ne kašlje, ne smije i ne kiše, jer će to tjerati krv sve više u nos.

Ne stane li krv ni na to, nego podje li iz nutra grkljanom dolje, onda valja tražiti s mjesta liečničku pomoć, da liečnik iz nutra začepi nos. Ako se to ne učini, onda takav krvotok može biti opasan i za dalje zdravlje, dapače i za život.

U nas ima neka dječja igra, gdje djeca iz obiesti i silom nadraže nekom travom (kunicom) krv na nos, pa kad kada biva, da se onda ne može zaustaviti. Roditelji i učitelji treba na to da paze i da zabranjuju svojoj djeci tu igru.

Naš sviet drži, kada često krv udara na nos, da su to šuljevi u nosu i tu krv ne će da zaustavi. Mnogoputa možete viditi bliedo opalo čeljade, gdje mu krv šiklja iz nosa, a ono se raduje tomu. Ponavlja li se često takav krvotok i podje li jače, čeljade će u svojoj neznani uginuti.

Podje li krv na nos od udarca, naboja itd. dakle od sile izvana, onda nije dosta, samo krv zaustaviti

nego valja tražiti, nije li i koja kost povriedjena, a to će najbolje znati liečnik.

11. Kad tko baca ili pljuje krv.

Malo ima bolesti, od kojih će se bolestnik i oni, koji su oko njega, toliko prestrašiti, kao kada baca ili pljuje (hrače) krv. Mnogi se straše, samo kad vide krv, a po gotovo onaj, komu na usta ide krv, jer zna, da ta dolazi ili iz pluća ili iz želudca.

Nu srećom nije uviek tako opasno. Može biti posljedica od nezgodna ili neumjerena života ili se čovjek, koji je do sada vazda bio zdrav, tjelesno ili duševno previše naprezao, pa je onda pukla koja žilica u grkljanu ili u pluću i zato se ne treba odmah preplašiti. Kod takova bolestnika ne će ni liečnik ništa opasnoga pronaći, pa može poživiti dosta godina. Samo kod onih, u kojih su pluća ili srdce ili žile u grkljanu pokvarene, bit će takovo bacanje krvi ozbiljnije.

Prije nego što udari krv, osjeća bolestnik, da mu se neka topla tekućina iz grkljana diže, pa kad mu dodje u usta, osjeća nešto sladjana. To ga draži na kašalj i svakim kašljem izbacuje krv. Može je biti jedva nekoliko žlica, ali biva, da izbacuje pol do jedne litre. Bolestnici su bliedi, ako i nisu mnogo krvi izgubili, snaga im klonula, a neobičan ih strah obuzeo.

Akoprem bacanje krvi često u skoro opet prodje, ne ću tim da reknem, da to treba uzeti na laku ruku, nego valja svaki put poslati po liečnika, koji će reći, kako se bolestnik vladati mora.

Dok pako liečnik ne dodje, postupajte s bolestnikom ovako:

Prije svega treba, da je ovaj m i r a n, neka sjedi ili neka naslonjeno leži u postelji. Svaki napor tiela i svako ganuće srdca, kao što je strah, srdjba, gnjev itd.

draži živce i pobudjuje radnju srdca i zato treba sve ukloniti, što bi bolestnika razdražiti i uzrujati moglo. Ako imate leda pri ruci, dajte mu svakih 5 minuta po jedan komadić, da ga proguta, a na prsa i srdce metnite mu hladne obloge.

Podje li krv jače, onda mu dajte jednu ili dvie žlice kuhinjske soli, da guta, ili suho ili raztopljeno u nešto vode i ponavljajte to češće, dok krv ne stane.

Možete mu i dati jedno 10 kapi Halerove kiseline u vodi, šećerom zasladjenoj, ili neka bolestnik drži obje ruke neko vrieme u toploj vodi, neka ne jede jaka, mirodiva jela i nek ne pije žestoka pića, a daljne liečenje prepustiti liečniku, koji će najbolje kazati, kako da se čuva nadalje.

12. Kad se komu kost slomi.

Kosti su čvrste, ali su i krhke; kad na njih utiče kakva sila iz vana (udarac, uboj, pad, skok itd.) prelome se kao staklo ili porculan, često se čuje i osjeća, kako pucaju.

Imade p r o s t i h i z a m r š e n i h k o s t o l o m a. Prosto slomljene kosti su ono, kada koža nije povriedjena, a zamršeno slomljene kosti, kad postoji i rana, pa bilo, da je ova postala silom iz vana, kojom se i kost slomila (primjerice tane) ili da su šiljasti krajevi slomljenih kosti kožu proboli iz nutra. Na primjer: čovjek pao s drveta, slomio dolnji gnjat, a kost je probila kožu i zabila se u zemlju.

Zamršeni kostolomi daleko su više opasni po život, nego prosti, jer su tada koža i mišice svaki put znatno sgnječene, pa i u ranu udje prljotina i nečist (truležne klice), koju ćeš težko iz rane izvaditi.

Po čem se poznaje, da je slomljena kost?

Po tom, da kost nije više upravna, jednaka, nego se na onom mjestu, gdje je slomljena, skrivila, pa je i kraća; da njom pokretati možete na mjestu, gdje se slomila, što inače ne možete; da ondje ozledjenik osjeća žestoku bol i napokon, da osjećate neko čagrtanje, kada jedan slomljeni kraj uz drugi nešto mičete.

Kako zarašćuje slomljena kost?

Na krajevih slomljene kosti naslaže se nova neka koštana tvar (kalus), koja će ih sliepiti, kao kada sliepite oba kraja prelomljena pečatna voska.

Ova nova tvar s početka je mekana, ali otvrdne malo po malo tako, da je tvrdja od kosti. To biva za 2 do 4 do 6 nedjelja, kako je već manja i tanja ili veća i deblja kost slomljena.

Ako su za čitavo to vrieme krajevi slomljene kosti bili sastavljeni jedan uz drugi, pa ako su tako bili svezani, slomljena će se kost zaliečiti, a da ne promieni svoj oblik. Nisu li pako krajevi bili dobro sastavljeni, kost će se krivo srasti ili će ostati kraća ili se ne će na slomljenu mjestu učvrstiti, nego će se ondje pregibati, a to se zove lažan zglob.

Kako liečnik pomaže zarašćivanje?

On namjesti slomljenu kost, t. j. on vuče i pritiskuje tako dugo, dok se nisu krajevi sastavili, a kost opet dobila onaj pravac, kao što ga je prije imala. Zatim će upotriebiti sredstva, koja će održati krajeve slomljene kosti u miru, da se nikamo ne pokreću, dok god kost ne zaraste. To će postići ili udlagami (šinjami) od drveta, lima, korice (kartona) itd. koje drže slomljene krajeve, pa se povojî ili maramami svežu ili će pak obložiti zavoj, koji se stvrdne,

tako da leži udo kao u kakovoj tvrdoj ljuski. Takovi se zavoji načine od sadre (gipsa), ljepila (maza), tutkala (kelja), vodenog stakla (Wasserglas), tripolita itd.

Što će onaj činiti, koji nije liečnik, kad tko slomi kost, pa kad nema liečnika i kad treba ranjenika odpraviti kući ili u bolnicu?

Može zavijati slomljene kosti na brzu ruku, da ne bi prosti kostolom postao zamršenim, da ne bi naime šiljasti okrajci slomljene kosti probili kožu, što bi se lako dogoditi moglo, kad se ranjenik prenaša. Kada se slomljene kosti na prvi mah zaviju, uminut će i grozne boli.

Prije svega treba pretražiti, da li su kosti zbilja slomljene ili nisu. Često to poznati možete već iz vana, kroz odielo, da vam se ruka ili noga drugčije vidi, nego što je obično.

Ako to nije moguće, treba da ozledjeniku razrežete haljine i obuću, a ne da ih svlačite.

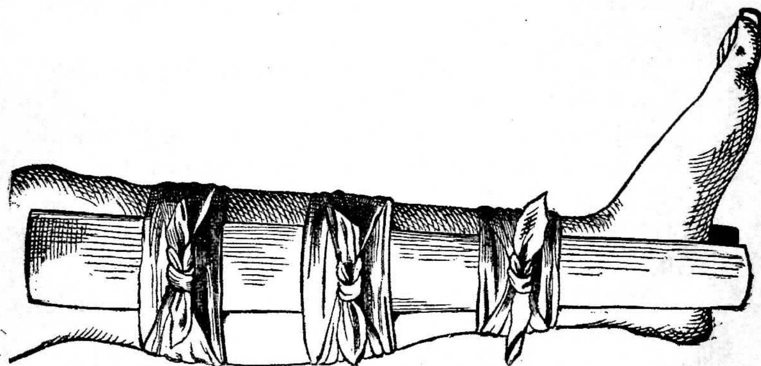
Uvjeriste li se, da su kosti slomljene, onda tražite nešto, što će vam služiti udlagami (šinjami) i nešto, čim ćete ih svezati. Čim je čovjek mirnije duše, tim će lakše znati odabrati ovo ili ono, čim će slomljeno udo zaviti.

Ako se nesreća desila u gradu ili blizu kuće, onda gledajte, da dobijete koju dasku ili daščice (trieske, što no ih trebaju cipelari), šindre (čim se krovovi pokrivaju) ili daščice od sandučića, u kojih se prodavaju cigare ili će vam tko donieti letvu, držalo od metle, tačke za cvieće, korice od knjigâ ili kutijâ, novine, košaru, rešetke od štapića, kojimi se obviju lonci za cvieće (ovo je veoma zgodna stvar) ili roljaste pokrivače, na koje se meću zdjele pri objedu (takodjer veoma su dobri). Iz kuhinje možete uzeti kuhače (varjače), kuhinjske klie̋šte

ili vatralj (popečak) ili koji komad lima. Ako svega toga nemate, iščite od koga štap, kišobran ili suncobran.

A na polju, u šumi, na drumu naći ćete grane, ogranke, koru od drveta ili trsku ili slamu (od koje se lahko sasvim zgodne udlage načiniti mogu) ili koji komad plota ili napunite rukav od kaputa, od košulje ili čarapu travom, sienom ili slamom, pa ih na oba kraja svežite; pa ako si koji vojnik slomio kost uzmite od njega tesac ili bajonetu ili koricu od ove, koplje, pušku ili takova šta.

Iz svega ovoga možete načiniti udlage, koje ćete podstaviti vatom, vunom ili flanelom ili kučinami, ku-

Sl. 16.

deljom ili sienom ili mahovinom, da budu mekše, pa da ne tište previše na slomljenu kost.

Udlage možete pričvrstiti ma čim, što već imate pri ruci; možda ćete gdje naći povoja (dječjih „fačna"), džepnih marama (rubaca), marama za vrat, ručnika, ubrusa, ponjava ili uže (konopac), špagu (kanap), podvezicu, naramnicâ ili razrezanih košulja, gaća, suknja itd.

I od onih haljina, koje su izrezane na ranjeniku, možete načiniti udlagu, n. pr. razrezanom sarom sasvim se zgodno slomljena noga zaviti može.

Imate li sada sve pri ruci, onda zavijte slomljenu ruku ili nogu na brzu ruku, a to činite ovako: uzmite jednu od rečenih stvari, izmjerite koliko je dugačko slomljeno udo, te narežite udlagu, da bude nešto duža od slomljenog uda; isto tako načinite još jednu. Ako je recimo kost na dolnjem gnjatu slomljena, neka netko poprimi koljeno, a drugi stopalo. Prvi će čvrsto držati, a drugi će nešto nategnuti nogu, ali obojica moraju to mirno činiti. Onda uzmite jednu udlagu, pa ju položiti izvana, a drugu iznutra dolnjega gnjata, pa ih tako na više mjesta čvrsto privežite. Pri tom pazite da čvorovi od maramâ dodju baš na jednu ili drugu udlagu, a ne na drugo mjesto, jer bi to inače ozledjeniku boli zadalo (Sl. 16.). Ovaj zavoj treba da je tako čvrst, da se slomljene kosti ne pomiču sad amo, sad tamo, jer samo tako minut će ranjeniku boli, dok ga prenosite.

Možete povriedjeno udo i tako zaviti, da ga sasvim povijete u vatu, vunu, kudelju itd. dok ga dvojica izpravljaju, pa da onda privežete udlage s obiju strana.

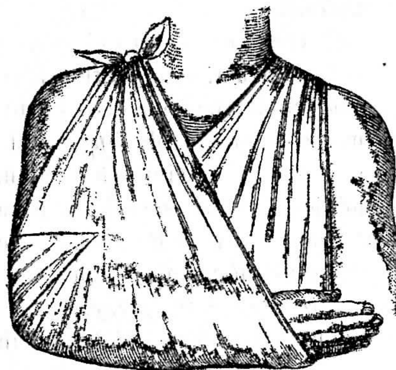
Ako se ranjenik tuži, da ga slomljene kosti jako bole ili ako dugo traje, dok prispije liečnik, oblagajte mu povriedjeno udo hladnimi oblozi preko zavoja.

Kad ste sve to obavili valjano, onda morate na to misliti, kako ćete ranjenika prenesti na zgodnije mjesto.

Kako se prenaša ranjenik?

Ako se stradalac povriedio na trupu, na glavi, na grudijuh ili rukuh itd. ostao pri čistoj sviesti i digao se na noge, onda je najbolje, da sam pješke ode kući, do bolnice ili do liečnika. Ako je slomio ruku, treba da mu je prije povijete trokutnom maramom. Dva kraja

svežite mu oko vrata, a treći previjte mu preko lakta, i pričvrstite ga kakovom bumbačom. Bila povriedjena ruka ili podlaktica, ova treba da je od lakta pa sve do ruke položena na ovu maramu (Sl. 17). Povriedjenu ruku neka onom zdravom podupire i neka se uputi, kud mu je zgodnije, da nadje ili dočeka liečnika; neka ide mirno i pazljivo ili neka ga netko vodi.

Sl. 17.

Ali ako je stradalac tako oslabio i težko povriedjen, da ne može stati na noge, kamo li da ide pješke, jer mu se koja kost slomila, onda se nipošto ne smije prenositi prije, nego što su mu privezane slomljene kosti. Najprije se mora taj posao obaviti, da se nevoljniku prištede velike boli.

Kad ste privezali kostolom na brzu ruku, onda tražite nešto, na čem ćete ranjenika prenašati.

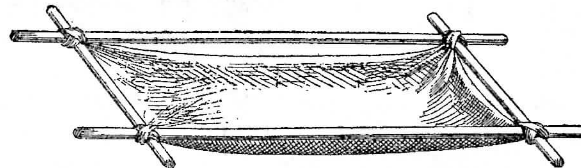
Najzgodnije, da ga položite na n o s i l a i da ga na ovih nosite. Ako nemate gotovih nosila pri ruci, valja ih brzo načiniti.

Uzmite dvie poširoke i jake d a s k e od hvata dugačke ili v r a t a ili k l u p e ili l j e s t v e (merdevine) itd. podmetnite poprieko dvie čvrste motke, privežite ih za daske ili vrata kako možete, prostrite gunje (ćebeta), pokrovce, slame, lišća ili haljine, uzvisite mjesto za uzglavje, pa na takova nosila oprezno položite ranjenika.

Najbolje je, ako možete naći gdjegod s l a m n j a č u; odrežite joj sva četiri ugla (ćoška), a kroz slamnjaču

provucite na one rupe uzduž dvie jake motke i na toj slamnjači prenesite izlomljenog ranjenika. Tu će najbolje ležati, a najmanje se tresti putem.

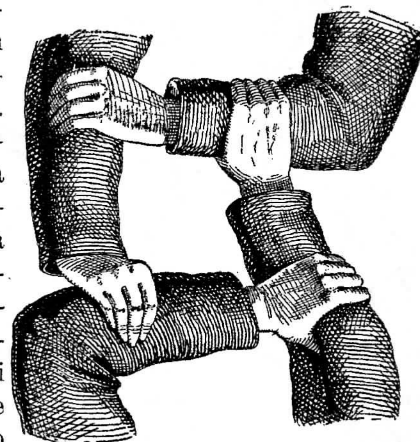
Ako nemate slamnjače, uzmite kakvu veliku v r e ć u, odrežite dolnja dva kuta, pa isto tako provucite dvie čvrste motke ili uzmite čvrstu, jaku p o n j a v u (plahtu,

Sl. 18.

čaršav), pa ju na sva četiri kraja privežite za dugačke motke, na kojima su dvie kraće gore i dolje u popriek pričvršćene (Sl. 18.) To su tako zvana s e l j a č k a ili š u m s k a n o s i l a.

Gdje nema ni takovih nosila na brzu ruku, prenesite ranjenika na r u k a m a. Dvojica neka se poprime rukama za podlaktice, kako vidite na slici 19; na ovo sjedalo neka ranjenik sjedne, a svojim rukama neka ogrli oba nosioca (vidi sliku 20). Tako se može ranjenik daleko nositi.

Sl. 19.

Može se i tako rukama nositi, kako je to već rečeno na str. 10.

Sl. 20.

Nosioci mogu izplesti vienac od slame ili načiniti takav od konopca ili od remena te neka ga poprimi jedan desnom, a drugi lievom rukom i neka tako posade ranjenika na ovaj vienac. Tako će nosiocem posao biti daleko lakši.

Ako je ranjenik onesviešćen, tada ga je već teže nositi. Nu i tu se može posao zgodno udesiti. Jedan stoji za njim, pa poprimi obima rukama za gornje tielo izpod pazuha, te ga tako čvrsto drži, drugi okrene prvomu ledja, stane ranjeniku medju noge i primi mu jednu i drugu nogu izpod koljena. Ovaj ide s preda, a onaj za njim (Sl. 21.).

Sl. 21.

Kada se ranjenik ovako ili onako prenaša, treba da jedan ide pokraj njega, da mu rukama pridržava slomljenu i povitu kost, da ne osjeti još veće boli.

Ako je nuždno, da se ranjenik daleko nosi, onda načinite postelju na kolih pa ga oprezno onamo položite. Izpod slomljene ruke ili noge podmetnite jedan ili dva jastuka, tako da povisoko i sasvim mirno leži. Zimi, kad je pao snieg, dakako da su saonice mnogo bolje od kolâ, jer klize prieko sniega, a da se ozledjenik ne potrese. Isto tako se veoma zgodno ranjenik prenaša na vodi, dakle na ladji, na čamcu ili na splati (splavu).

13. Kada tko izčaši ili ugane nogu ili ruku.

Kada tko upadne, kad se udari ili se s drugim hrva itd. tada može u kojem zglobu čaura se prodrieti, a kosti, što sastavljaju zglob, mogu se pomaći jedna od druge, a to se kaže, da su se kosti u zglobu izčašile. Često se desi, da se zglob ne može ni micati, ako je izčašen. Najčešće će se kosti izčašiti u ramenu, u kuku, u laktu i u stopalu, redje na ruci, na prstih i u koljenu.

Da su se kosti izčašile, poznat ćete po tom, što je izčašeni zglob sasvim drugoga oblika, nego onaj zdravi na drugoj strani. Zato valja izporediti (sravnjivati) jedan s drugim. Stradalac ne može gibati izčašenim zglobom, a pokuša li to, zadat će mu užasne boli. Izčašena ruka ili noga bit će kraća ili duža, kako već jabuka izčašene kosti više ili niže leži, nego do sada.

Izčašeni zglob valja što prije namjestiti da mirno leži, ali to treba da učini liečnik, zato ga valja što prije dozvati. Dok ne dodje, treba povriedjeni zglob oblagati hladnimi oblozi.

Nemojte sami namještati zglob, nego čekajte mirno, dok liečnik ne dodje ili odnesite ranjenika oprezno k njemu.

Kada se nategnu i razderu zglobne sveze i kad se nagnječe zglobni krajevi kostiu udarcem, padom, kad se noga previje u nožnom zglobu itd. onda se kaže, da se noga uganula.

Ako prispodabljate povriedjeni zglob sa zdravim, ne ćete u prvi mah naći skoro nikakove promjene, ali u skoro će oteći, jer se napuni krvju, ozledjenik ne može nogom ili rukom pokrenuti, pa ako bi htjeo, da to čini, ljuto će ga boljeti.

Povriedjeno udo položite kamo i tako neka posvema mirno leži, dok ne dodje liečnik. Dok ovaj ne prispije, oblagajte hladno ili omotajte mokre povoje ili marame, pa ako dugo nema liečnika, a stradalac previše jauče, nosite ga k liečniku.

Često je veoma koristno, da se povriedjeni zglob gnječi i trlja (masira), ali činite to samo onda i onako, kako liečnik naredi.

U našem narodu ima na mnogih mjestih seljaka samouka, koji znadu slomljenu ili izčašenu kost namjestiti i naravnati, a pri tom gnječe i trljaju ruku ili nogu. Ako se i ne može poreći, da su ovi samouci dosta vješti, ne valja im se ipak predati na milost i nemilost, nego tražite svagda u takvoj nezgodi u liečnika savjet.

14. Pomoć kod padavice.

Padavicu zove naš narod i „velikubolest“ i zaista je to velika bolest. Strahota je vidjeti takova mučenika, a tko ga jednom gledao, sjeća ga se, dok je živ.

Ali baš radi te strahote grieši naš narod. Svagdje se u nas misli, da to nije bolja, kao druga bolest, nego nešto tajnije i strašnije: neka vrst prokletstva i Božje kazni. S toga će i svaki pobjeći od takova bolestnika i napustiti ga, da bude od njega, što mu drago. Osamljen jadnik izložen je onda toliko pogibiji, da baš do sreće stoji, hoće li glavu iznieti.

Koliko je nerazborito strašiti se od bolesti čovječje, toliko je gadno, kad sviestan čovjek ne će da pomogne ondje, gdje je pomoć najpreča. Prazna strava

nije dakle na mjestu, kad se čovjek s dušom bori. Tu treba svladati sebe za ljubav drugoga i djelom pokazati, da osjećamo i žalimo.

Padavica snadje čovjeka često iznenada, ali obično ćuti bolestnik nekoliko časova prije i sâm, da će ga svaliti. Tada se treba požuriti, da se čim prije ukloni pogibeljnu mjestu, gdje bi mogao nastradati. Tako će kočijaš sići s kola, brodar odstupiti od vode, putnik saći s puta itd.

Kada padavica svali čovjeka, on zavikne ili ne, te se sruši na zemlju natražke ili na stranu, veoma riedko na lice. Ovako onesviešćena lome i kidaju najužasniji grčevi na udih i trupu. Lice bliedo ili modro nakrivi se, oko se ukoči ili se žestoko okreće; na usta izlazi pjena, zubi cvokoću, prsti se prignu i stisnu.

Ako nadjete takova bolestnika, odriešite mu najprije sve, što je okolo njega stegnuto, primjerice pojas, suknje, remen itd. i namjestite ga, kako se ne će ozlediti. Najbolje je, smjestiti ga u mehku postelju, položiti ga na travu ili na slamu i gledati, da ne legne na usta i nos.

Kada ste ga smjestili, pustite ga na miru, da grčevi od sebe popuste. Mi ih ne možemo svladati nikakvim sredstvom i svaki krivo sudi, koji drži, da će grčevi stati, ako n. pr. bolestniku opučimo palac, otvorimo šaku (piesnicu), opružimo ili savijemo ruku ili nogu ili pritiskujemo na vratne žile, kao što nekoji čine itd. Nam treba samo gledati, da se bolestnik ne ozledi. Treba mu očistiti usta od pjene i metnuti mu med zube kakvo platnom omotano drvce ili držalo od žlice ili varjače ili uvijen rubac ili što slična, da ne pregrize zubima jezik. — Ako nahrupi krv u mozag, valja da mu glavu hladite mrzlom vodom, da mu privijate obloge, da ga polievate po glavi i po vratu. Kada je tomu

vrieme, vidi se po bolestniku. Lice mu pomodri i naduhne, žile po vratu i čelu nabreknu, a kad kada podje i krv, bilo na nos, bilo na usta. Kad probliedi i ohladni, treba da ga tarete toplim i da ga zalažete vinom, rumom ili toplom juhom. Kada dodje k sebi, valja ga očistiti od svega gada, dajte mu čašu vode i pustite ga, da se prospi. Kada se odmorio, dajte mu laka jela i dobro vino.

Oko takova bolestnika ne treba da se skupe žene, djeca i druga bezposlena čeljad. Tko nema posla, neka se ukloni, jer vele, da se ta bolest može na se navući od samoga gledanja.

15. Pomoć kod kapi (kaplje.)

Kap ili kaplja je ono, kada čovjeku pukne koja žila u mozgu, pa se krv izlije u mozag ili medju one kožice, kojimi je mozag prekrit. Žile u mozgu pući će, kada su krhke, kao što su u starijih ljudi (preko 50 godina; prije veoma riedko) ili kada mozga okolo žila biva sve manje, pa se ove razširiti i napokon pući moraju, kao kao što to biva iza težkih bolesti. Napokon mogu žile u mozgu pući, ako se ovaj neprekidno prenapunjuje krvju, kao kod onih ljudi, koji mnogo piju žestoka pića i mnogo jedu krepka jela. Čim je veća žila, što je pukla, tim će se više krvi izliti u mozag, a tim je manje nade, da će stradalac ozdraviti.

Čovjeka, komu je kap pala, poznat ćete po tom, što se na jedanput onesviesti, na zemlju sruši, a lice mu se obično na jednoj strani izkrivi, on ne osjeća ništa, a ne može nijednim dielom tiela pokrenuti, lice mu je sasma bliedo ili modro, on ne može pravo da diše, a bilo mu se jedva ili nikako ne osjeća, zatim ga obuzme duboki hrčući san. Ako je bolest veoma žestoka, onda će voda i blato od nesretnika ići. Tim znakovom pridruži se obično i klienut (uzetost, mrtvilo) svega tiela ili polovice njegove, a nesretnik će u skoro umrieti.

Ako bolest nije tako žestoka, može se stradalac opet osviestiti, ali to ne traje dugo, on počima bulazniti (buncati), bljuvati, grčevi ga kidaju i napokon ga svlada san, iz kojega se ne probudi više.

Ako je čovjeka samo nešto dirnula kap, on će se u brzo opet osviestiti, a malo po malo će opet moći gibati rukama i nogama, samo će mu težko biti, kada hoće da govori ili da misli. Takav čovjek nikada više ne će sasvim ozdraviti ili će mu uda ostati uzeta (kljenuta) ili će mu za koje vrieme na novo kap pasti.

Često će već prije, nego mu kap padne, ćutiti, da mu je vid oštriji, nego obično, da mu kadkada iskre sievaju pred očima ili vidi dvostruko ili crveno, nesigurno hoda, grč ga hvata u prsima, lice mu pocrveni, zažari se, krv mu ide iz nosa, neprestano zieva. Naravno, da ne će svi ti znakovi zajedno doći, nego kadkada samo gdjekoji.

Tko god naginje na tu veoma pogibeljnu bolest, valja da živi tako, kako će joj se oteti. Naginju pako na kap više mužkarci, nego li ženske. Takovi ljudi većinom su manjega stasa, krupni (sdepni), debeli, glava im je razmierno velika, vrat kratak i debeo. U licu su crveni i vidi im se, da su punokrvni.

Kako da se punokrvni čuvaju.

U obće valja da sve uklone, što prieči odticanje krvi iz mozga kroz vrat u prsa, kano n. pr. tiesne rubce oko vrata. Ovakovi ne smiju dizati težkih stvari, neka ne trče, ne plešu, ne plivaju, ne pjevaju predugo, neka ne trube u muzikalne instrumente, neka ne spavaju glavom niže položenom od tiela itd. Zatim valja da odklone

sve, što pospješuje uticanje krvi u mozag n. pr. ne smiju mnogo da piju žestoka pića (opiti se ne bi smjeli oni nikada), kave, čaja ili da pretrpaju želudac, ne smiju naporno tjelesno ili duševno raditi (osobito noćju), neka ne goje žestoke strasti (srčbu, žalost itd.), neka ne idu naglo iz hladnoga u toplo itd.

Ako komu kap padne, treba odmah poslati po liečnika. Dok ovaj ne dodje, odriešite mu odielo na vratu i pasu, položite ga tako, da mu glava bude nešto viša, tako da bolestnik više sjedi, nego li leži. Na glavu mu metnite mjehur napunjen ledom ili ako toga odmah nemate, oblagajte ju hladnimi oblozi, dajte mu klištir od octa i vode (od ovoga i onoga po $^1/_2$ litre), stavite mu gorušičnu kašu na listove i prsa, noge i ruke tarite ovlaženimi četkami i dajte mu nešta jaka da miriši. Ako su mu noge i ruke ohladnile, treba ih grijati toplimi krpami. Liečnik, koji će medjutim prispjeti, kazat će, da li je potrebno, da mu se krv pusti ili ne. Da ne bi toliko krv uzlazila, možete mu oba bedra nad koljeni čvrsto svezati, dok ne prispije vještak.

16. Kad se tko pićem opio.

Ima ljudi, koji kad sjednu u družtvu kraj čaše vina, ne znaju, kad da prestanu piti, dok se nisu pošteno nalokali, dok nisu pijani, pa u tom pijanstvu onda počine svakojaka zla. Koliko i koliko nesreća se već dogodilo u našem narodu, što su se ljudi opili vinom ili rakijom! Rakija je daleko više otrovna, nego vino, jer u njoj imade 20 do 40 postotaka alkohola (vinovice), a u vinu samo 3 do 15 postotaka.

Ako se pije umjereno žestoka pića, može se čovjek ipak opiti i to je prvi stepen otrovanja. Znakovi, po kojem se poznaje, da je čovjek pijan, jesu: u početku je veoma veseo, živo govori i kreće se, te se sve više i

više razdražuje. Ova razdraženost kašnje postepeno popušta, dok ne predje u neku utrnulost; pijani onda nesigurno koraca, jezik se zapleće, a napokon svlada ga san. Često se desi, da se nadju ljudi na ulici, koji jedva dišu, a pri tom su hladni kao led, te vam se čini da su mrtvi; to je najveći stepen otrovanja alkoholom, dakle vinom ili rakijom. Ako tako u najvećem stepenu pijanu ne priskočite brzo, može i umrieti i mnogi su u istinu u pijanstvu tako zaglavili, što im je kap pala. Po zadaji iz usta, koja zaudara po vinu upoznat ćete, da je čovjek pijan.

Kako ćete pijanu pomoći?

Treba, da mu razriešite prije svega tiesne haljine, onda gledajte, da do njega dodje svjež zrak, položite ga tako da mu glava povisoko leži, oblagajte ju hladnimi oblozi i poškakljite mu ždrielo prstom ili perom, da izbljuje gad, što ga je popio. Poškropite mu onda lice i prsa hladnom vodom, polievajte mu glavu hladno i oblagajte je kasnije hladnimi oblozi. Ako se je bolestnik prije duže vremena rakijom opio, te nade više nema, da se izbljuvati može, treba pijanu klištir dati od tople sapunice pomiešane na polak s octom. Na listove i želudac stavite mu gorušičnu kašu.

Ako pijani bolje diše, a tvrdo i mirno spava, onda znajte, da je pogibija minula i tad ga položite u postelju, otvorite prozore, da dodje do njega svjež zrak i pustite ga na miru, da se izspava.

Kada se probudi, dajte mu čašku crne, jake kave, nešto octa ili limunova soka u vodi, a ako je jako mamuran, neka se okupa u hladnoj vodi.

Ako pijanica nikako ne može pustiti vino ili rakiju, pa ako i nadalje prekomierno pije, te mu je to već prešlo u narav, stradat će napokon, jer će na njega

navaliti bolest, koja se zove bezumlje pijanice. Tko se jednom piti naučio, težko se od toga odučí. Od 100 pijanica dovršuju 8 do 20 svoj viek u ludnici, a od 100 samoubojicâ 20 su pijanice bili.

17. Kad koga ugrize biesan pas, zmija itd.

Bjesnoća (bjesnilo, steklina) pojavljuje se u pasa, mačaka, vukova, lisica sama po sebi te prelazi na domaće životinje i na čovjeka onda, ako ga n. pr. ugrize takav biesan pas. Bjesnoća je grozna, a zbog posljedica i veoma opasna bolest.

Prije svega glavno jest poznati, da li je pas, koji je ugrizao čovjeka, zaista biesan?

Pasja bjesnoća, koje ima u svako doba godine, ne poznaje se tim, što biesan pas ne će vode; jer se zna, da biesni psi po gdje kad ližu ili piju vodu, mlieko ili druge tekućine, pače se zna, da će biesan pas gdjekad i vodu preplivati.

I to nije istina, da se biesnu psu iz usta pjeni. Veći dio biesnih pasa okraj gubice jest onakav, kao što su i zdravi psi. Ali kod njih mnogih usta su otvorena, a iz njih curi pljuvačka ili sluz, a ne pjena.

Ne stoji ni to, da biesan pas svaki put izravno trči, pa rep si medju nogama drži.

Pravi znakovi pasje bjesnoće jesu ovi:

1. Na psu, koji je pobiesnio, opazit ćete, da je promienio svoje obično ponašanje, on postaje turoban, zavlači se na tamno mjesto ili je nemiran, podražljiv, te će rado ugrizti ili bježati. Mnogi bježe odmah s prvine od kuće, ali se povraćaju kući opet za jedan dva li dana, ako nisu kako zapriečeni.

2. Biesan pas gubi volju na hranu, koju je do sada dobivao, ali mjesto toga hoće gutati ne-

obične stvari, kao zemlju, slamu, drvo, kamenje, krpe, treset, blato itd.

3. Biesan pas nekako čudno laje. Kad zalaje, ne čini to kao obično, u dva tri maha, na kratko, nego prvim mahom odmah zategne uzpinjuć si glas. Mnogi će tako lajati često i mnogo i ti će lajati hrapavim glasom, mnogi pak laju riedko kada, te urliču.

4. Biesan pas rado će ugrizti, radje druge životinje, nego li čovjeka, a po gdje što i druge kojekakove stvari.

5. Biesnu psu visi dolnja gubica te su mu usta širom otvorena; to biva po gdje što odmah s početka, a po gdje što tek kašnje, jezik mu je suh, ali jako crven, a i oči su mu veoma crvene.

6. Biesan će pas brzo omršaviti, oči mu se pomute, dlaka se nastrši, a krsta i zadnje noge klonu, te iznemogav najkašnje će za 8 ili 9 dana poginuti.

Evo po ovih znakovih izvjestno ćete poznati psa, koji je pobiesnio. Koliko valja čuvati sebe samog i domaće životinje od ovakova psa, da ne ugrize, da ne okuži svojim bjesnilom ni čovjeka, ni životinje, to će sigurno svaki sâm znati.

Ugrize li čovjeka biesan pas, onda znajte, da bjesnoća prelazi na njega i on će u najgroznijih mukah skončati, ako mu ne pomognete za rana.

Prije svega valja nastojati o tom, da zapriečite, da otrov ne predje u krv. To ćete najbolje postići tako, da uzmete elastičnu (opruživu) naramnicu, podvezicu ili kakovu ciev od gume ili ako ove nemate, ma kakovu drugu maramu, pa da njom čvrsto svežete povrh rane onaj dio tiela, što je ugrizen (Vidi sliku 22).

Onda treba otrov ukloniti iz rane ili ga uništiti. Ranu valja odmah izprati toplom vodom ili

mliekom i neprestano to činiti, da što više krvi ide iz rane, ne bi li otrov s krvju izašao. Pošto ne možete znati, je li zbilja to biva, morate otrov u rani uništiti, a to ćete najbolje činiti, ako ranu čim god izpalite, dakle s kakvom kiselinom (sumpornom, salitranom) ili nišadorovicom ili čistom karbolovinom ili napokon usjanim željezom (ili komadom živoga ugljena ili gorućom cigarom ili šibicom), a možete ranu izprati ljutim lugom ili otopljenim zelenim sapunom (Schmierseife).

Sl. 22.

Ako svega toga nemate, onda se mora rana izsisati ili ustima ili kupicom (rogom). Ako su usta čista, pa neozledjena, onda je to bez svake opasnosti, jer otrovi od životinja ne prelaze kroz opnu sluzavku ustiu ili želudca u krv. Razumije se, da se ono, što se izsiše, svakiput mora izpljunuti, a usta čim god izprati. Kad je rana dobro izsišena, onda ju dobro izperite vrelom vodom, octom, sapunicom, slanom vodom, nišadorovicom ili mokraćom.

Ako mnogo krvi curi iz rane, nek teče što više, a da bi potekla, oblagajte toplimi oblozi ili stavite rogove (a nemate ovih, uzmite čašicu, iz koje piju rakiju, ugrijte ju dobro, pa ju metnite na ranu), ili treba ranu većom učiniti, razrezav ju čistim, oštrim nožem.

Ako ne ide više krvi, pa kad ste ranu dobro izprali, pokrijte je antiseptičnim zavojem (2 diela karbolovine na 100 dielova vode), tješite i umirite ozledjenika, pa gledajte, da prispije čim prije liečnik, kojemu ćete pripustiti, da ranu dalje lieči. Od 100 ljudi, koji su

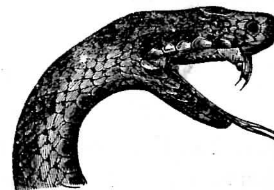
ugrizeni od biesnih pasa, pojavi se bjesnoća srećom samo kod 7 ili najviše njih 8.

Pojavi li se jednom bjesnoća kod čovjeka, onda mu nema više spasa, te će u groznih mukah za kratko ili duže vrieme poginuti.

Od bjesnoće, kada se već pokazala na čovjeku, nema do sada još lieka; jedino je sredstvo, da se rana odmah izpali ili izreže.

Ima predjela, ne samo u našoj domovini, nego i drugdje, u kojih imade seljaka, koji znadu za neko tajno sredstvo od bjesnoće, koja tajna prelazi od otca na sina. Tako su kod nas Njemčići kod Križevaca. Ove ljude zovu na sve strane k onim nesretnikom, koji su ugrizeni od biesnih pasa, pa ih, kako vele, mnoge i izliečiše. Rekosmo, da ne mora svaki onaj oboljeti od bjesnoće, kojega je ugrizao biesan ili sumnjiv pas, pa akoprem držimo, da su sva tajna sredstva samo obsjena, ipak ne smijemo i kod bjesnoće ovakova sredstva već unapried odsuditi, jer u medicini do danas još nema lieka od bjesnoće i zato se može pokušati i ovakovo tajno sredstvo.

Kad koga zmija ujede, tielo se otruje od otrova, što neke vrsti zmija imadu u žliezdah povrh zuba. Kod nas ima samo jedna otrovna zmija, a ta je jednu do dvie stope dugačka, ima na vratu znak u slici križa, te je tamno pepeljasta, po ledjih ima crnu prugu, a pokraj nje crne pjege. U gornjoj čeljusti imade dva duža, šuplja zuba, koja izpraviti može, kako ju je volja (Sl. 23.). Ta se zmija zove ridjovka, ljutica ili aspida (Kreuzotter, Vipera Berus). Ona živi na suhih,

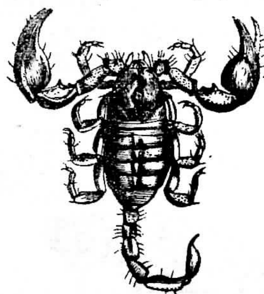

Sl. 23.

kamenitih mjestih u gorah, ali rado dolazi i u močvarne predjele, gdje se dobro sunčati može. Ugrizt će samo onda, kad ju čovjek draži, a ne može zubim probiti kožu od cipela. Ujedac od nje je takav, kao kad se iglom ubodete, al je veoma opasan, a kad što i smrtonosan, osobito ljeti, kad je jako toplo. Ujedac veoma jako boli, koža u brzo u naokolo otekne i pomodri. Ruka ili noga ohladni, a često i pocrni. Nesretnika spopadne velik strah, oslabi, onesviesti se, bunca, iz usta i iz nosa mu ide krv, napokon ga stanu grčevi tresti.

U Dalmaciji i Istri imade zmijâ, koje su ovoj slične, ali su još veće i još opasnije, to su pjeskuše (vipera ammodytes), koje spreda na njuški nose mehak rog.

S nesretnikom postupajte isto tako, kao i s onim, koga je biesan pas ugrizo, samo se čuvajte, da ne biste kakogod lahkoumno izsisali zmijin otrov, ako vam usta i jezik nisu posve zdrava i nigdje ne povriedjena.

Štipavac (klještavac, špurak, škrpljun, Scorpion) nalazi se u Hrvatskom primorju i u južnih dielovih Kranjske, Koruške itd. i Banatu. Na kraju repa imade žalac, u kojem je otrov (Sl. 24.). Ugrizt će, kad ga čovjek uhvati, pa ga draži.

Sl. 24.

Ubodac od štipavca nije više pogibeljan, nego onaj od pčelâ ili osâ. Žalac se mora prije svega malenom pincetom (kliještačom) izvaditi, onda se meće na to mjesto ulje (osobito onakovo, u kojem su ležali štipavci) ili nišadorovica, da toliko ne otiče; ako bi veoma boljelo, možete ga oblagati hladnimi oblozi.

Ubodac od muha, komaraca ili drugih zareznika (kukaca, buba) može i veoma opasan biti, ako je muha gdje sjedila na čem gnjilom, trulom, mrtvacu ili strvini, pa taj trulež onda prenaša čovjeku u krv. Bilo je slučajeva, da su ljudi tako nedužno nastradali i životom platili.

Ako koga ubode pčela ili osa (zolja), tad će ostaviti u koži žalac, a taj će činiti, da ono mjesto strašno boli i da će znatno oticati. Ako se tkogod namjerio na roj pčela, a ove ga sa više strana ubole u jedan mah, tada može to biti veoma opasno; nesretnik može se onesviestiti, bljuvati, bulazniti, a može i umrieti; osobito je to opasno za malu djecu. Može i onda biti opasno, ako pčela koga ubode u jezik ili u ždrielo, n. pr. ako tkogod jede kakovo voće, na kojem sjedi pčela ili osa, a on to nije opazio. Jezik ili ždrielo može da tako otekne, da će se jadnik u skoro zagušiti. Tu valja odmah poslati po liečnika, da u ono mjesto, što je oteklo, nekoliko puta ureže, da oplasne, a medjutim dajte mu komade leda da proguta i neka često izpira ždrielo vodom, u kojoj je dosta soli raztopljeno.

Ako je samo jedna pčela ili osa koga ubola, treba žalac odmah izvaditi, onda oblagajte to mjesto hladnimi oblozi, pa ako je bol popustila, namažite micinu kakovom mašću ili pokrijte ju krpicom, koju ste nakvasili maslinovim uljem. Narod obično meće hladnu ilovaču na micinu, a dobro je i namazati ubodac nišadorovicom koja je pomiešana sa dvie trećine vode.

18. Pomoć kod sunčanice.

Sunčanica (sunčarica, sunčana ožega, opala, Sonnenstich) zove se bolest, koja dolazi od žarkih sunčanih zraka, kad pripeku u glavu ili u ledja. Zato ljeti, kada pripeče sunce, ne valja dugo stojati ili raditi na suncu gologlav, a osobito treba dobro paziti na djecu.

Čovjek, koji dugo na pripeci radi ili hoda, osjeća, da ga glava boli, titra mu sve pred očima, vrti mu se u glavi i zuji mu u ušima; glava mu je veoma topla, lice se zažarilo, skoro pomodrilo, oči mu zakrvavile, svjetlost ga boli, velike žile na vratu možete viditi kako silno udaraju, čovjek nesigurno koraca, jezik mu je težak, težko izgovara i napokon malakše sasvim, onesviesti se i sruši na tle; pri tom težko diše, hrče ili brzo diše, ali samo na polak i često ga trzaju grčevi po svem tielu.

Ovo često biva kod vojnika, kada na pripeci dugo i naporno marširati moraju ili kada tko dugo hoda u pjeskovitu kraju, gdje nema nigdje sjene ili je gladan, a još više kad ga žedja mori, napokon kada je tko premnogo jeo ili previše pio rakije ili kada je inače slaba tiela.

Ako nadjete takova čovjeka, koji je oboljeo od sunčanice, položite ga kao da na polak sjedi, i to u hladovini. Onda mu svucite haljine, dajte mu hladne obloge na glavu ili ga polievajte hladnom vodom, dajte mu hladan klištir od vode i octa, metnite mu gorušičnu kašu na srdce i na listove, protarite mu tielo, a ako mu je mozag prepun krvi, metnite mu iza svakoga uha po 2 do četiri pijavice i pošaljite odmah po liečnika. Ako slabo ili nikako ne diše, nuždno će biti, da nesretnika pobudite na disanje, kao i utopljenika.

Ljeti neka nitko ne ide na put pješke, dok nije štogod založio; neka što više ide jutrom i večeri, a u podne, kad je velika žega, neka se gdje u hladovini odmara; neka uzput ne pije rakije, u boci neka uviek ima vode i neka se često odmara.

19. Kada komu što zapadne u tielo.

Čovjeku mogu razne stvari zapasti u grlu s hranom ili s vodom, n. pr. koščice od ribe, igle, pera, novac itd. ili mu upadnu u oko, u uho ili u nos.

Što ćete činiti s onim, komu je zapala kost ili komad mesa ili što drugo u grlu, da se ne uguši, o tom smo već govorili (str. 37).

Kad upadne trun u oko, odmah navale suze i oko počima boljeti. Trun može biti od prašine, od ugljena ili usjana željeza (kod kovača) ili kamena (kod mlinara) pri podkivanju kamena. Trun se često može odmah izvaditi iz oka i to ovako: uzmite dvjema prstima gornju zaklopicu za trepavicu, pa je povucite dolje preko dolnje zaklopice. Tako će trun izpasti, ako se nije udubio u oko. Ako pak na ovaj način trun ne izadje iz oka, valja bolestnika položiti na ledja, a na oko oblagati krpice iz studene vode. Obloge treba mienjati svaki čas. Pri oblaganju valja oko zatvoriti. I na taj se način ublaži u nekoliko užgalina, što u oku nastupi. Isto tako činite, ako je zašlo u oko burmuta, paprike, bibera, kreča (vapna), octa ili drugih oštrih stvari.

Ako je komadić usjanoga željeza kovaču uletio u oko, tad će obično probiti u sred oka u rožnicu, pa ondje zasjesti. Samo vješta i sigurna ruka može ga tad zgodnim inštrumentom izvaditi i zato je bolje, da ne dirate u to, nego zavežite nesretniku oko vatom i maramom, pa ga odvedite liečniku. Ne valja metniti u oko račje oči, kao što neki čine, jer ne koriste ništa, a zadaju samo boli.

Ako su uletile mušice u oko, mogu se izvaditi, ako čist rubac nakvasite i njime od očinjega kuta prama nosu polako brišete. Ako tako ne ide, poprimite

gornju zaklopicu za trepavicu, recite čovjeku, neka gleda dolje, a vi mu uz to zavrnite gornju zaklopicu, pa obrišite mušicu, ako je ondje zasjela.

Često biva, da diete sebi ili drugomu u u h o metne zrno graška ili pasulja itd. i ako to odmah spreda u uhu stoji, treba savijenom iglom-ukosnicom polako podvući iza tog zrna, pa ga iztisnuti; ako je zrno dalje ušlo, onda se već teže može izvaditi. Je li pak zrno maleno, može se uštrcavanjem mlake vode u uho lako iztjerati. Kad kada ulete male muhe ili druge životinjice u uho ili se onamo uvuku, kada čovjek spava na zemlji ili u travi. Imade jedna vrst crva, o kojoj naš sviet veli, da rado ide u uho. To nije istina. Životinja nikada hotimice ne ide u tamnu sluhovnicu, nego uviek samo slučajno. Ako se dakle komu što takova dogodilo, najbolje je, da ulijete odmah u uho nekoliko kapi ulja ili mlake vode, pa onda izštrcajte ga mlakom vodom.

I u n o s ulaze životinje ili si djeca utisnu kojekakvih stvari. Ako je lako izvaditi ne možete, ne treba dalje da u to dirate, dok liečnik ne dodje.

Dogodi se često, da su ljudi rad zubobolje metali pijavice na zuberinu (desni), pa da su neoprezni p r o g u t a l i p i j a v i c u. Takovu ćete pijavicu u želudcu umoriti, ako uzmete nekoliko žlica soli, te ju u vodi pomiešate i piti dajete. Ako se pijavica u crievo uvukla (kad su ju na zadnjicu metali), onda dajte klištir sa soli.

20. Pomoć kod nagloga porodjaja.

Kadkada se može desiti, da noseću ženu porodjaj ma gdje na putu zateče, bilo to na drumu ili u željeznici ili drugdje — najobičnije se to zbiva u kupeju na željeznici, — da nema nigdje vješte žene, koja bi joj u tom težkom trenutku pomogla, — e onda nije drugo, nego valja, da joj priskočite vi u pomoć, koji s njom zajedno putujete.

Kako ćete pomoći takvoj jadnici?

Čovječji plod zaodjenut je u materici nekom kesom od kože, naime plodnjimi ovoji, a pliva u nekoj tekućini, u plodnjoj vodi. Ova štiti plod, da se ne povriedi, ako bi se žena po trbuhu povriedila ili bi upala, a u njoj se može plod kretati i razvijati. Plodnja voda protiskuje kod porodjaja onu kesu od kože, u kojoj plod leži, kroz ušće materice, te ga tako razširuje, da propusti plod.

Dok je plod u utrobi, naravno ne diše, ali ipak živi i raste danomice, a to biva jedino samo krvju, koju plod od matere žilami dobiva, koje su savite u svežanj, koji se zove pupkovina.

Plodva je razgranjena mreža žilâ, koje su se sa žilami matere izpreplele, skupile se i sastale u pupčanu žilu krvicu, koja plodu dovadja krv iz matere. Kad je ova krv tielo djetinje odhranila, skuplja se u dvie žile kucavice, a ove vode krv iz ploda opet natrag u plodvu, iz ove u tielo materinje, gdje se u plućih obnavlja i tako to ide neprestano i zove se obticanje krvi u čeda. Kad se jednom diete porodilo, onda počme dihati, a sada ne treba više matere, da mu šalje popravljenu krv, nego si samo svojim plućama popravlja krv i zato onda žile u pupkovini prestaju kucati, jer su učinile svoju dužnost.

Kada žena radjati počme, onda ju poprime trudovi ili naponi, materica se naime krepko steže, a to zadaje rodilji boli. Uslied ovih stezanja potiskuje se plod sve niže, dok se napokon materica ne izprazni, a diete se porodi. Novorodjenče spaja s materom još pupkovina, a kada onda kucati prestaje, onda je podvežu i prerežu. Naponi, koji rodilju još i sada poprime, iztiskuju iz materice posteljicu, naime plodvu i plodnje ovoje.

Obično pukne onaj mjehur, u kojem je plod i plodnja voda, kratko vrieme prije poroda djeteta, a jedan dio plodnje vode izcuri, jer glava od čeda, koja se sve niže spušta, ne da, da i ostala voda izlazi. Veoma riedko se desi, da se diete porodi u čitavih plodnjih ovojih, koje se dakle nisu prokinuli.

Prof. Hofman pripovieda ovo: Gospodja neka porodi u željeznici iz nenada sasvim naglo. Dvie djevojke, koje su s njom u kupeju bile, vidile su, kako na jednoć nešto okrugla, nalik vreći, opadne na pod vagona. Na polak onesviešćena rodilja nije mogla ili si nije znala pomoći, a djevojke ne znadjahu, što je to. Kad je vlak stao, bijaše u čitavih plodnjih ovojih rodjeno diete već ugušeno.

U takovu slučaju morao bi netko odmah prokinuti mjehur, u kojem se diete porodilo, da ovo uzmogne dihati, inače će se sigurno zagušiti.

Kod nagla porodjaja pomozite i d j e t e t u i m a t e r i.

D j e t e t u m o ž e t e p o m o ć i o v a k o: Očistite mu usta od sluzi ili od zaostalih plodnjih ovoja, da dobro dihati uzmogne. Uvedite mu dakle svoj prst mezimac gol ili omotan kakvom krpicom u usta i izvadite svu sluz, što je u njih.

Onda gledajte, kakova je pupkovina. Poprimite je prstima; ako ćutite, da još kuca, onda pričekajte još koji čas. Za nekoliko minuta prestaje kucati i omlitavi, onda treba da je podvežete i prorežete. Za to vam valja da imate dvie vrpčice i škare ili oštar nož. Jedno četiri prsta od pupka djetinjega privežite jednu vrpcu oko pupkovine, pa ju dobro zauzlajte, a jedno dva prsta dalje prama plodvi još jedanput, a u sredini izmedju oba uzla prerežite je. Onaj dio pupkovine, što ostaje na djetetu, umotajte u kakvu krpicu, pa ga povijte kakòvim povojem na lievu stranu trbuha. Ako se pupkovina pretrgla, ipak se mora podvezati, jer bi inače mogla još kašnje iz nje krv curiti.

Povijte onda diete u tople marame ili krpe, da se ne prehladi.

Time ste za diete sve učinili, što se u obće od mužkarca zahtievati može.

M a t e r i p o m o z i t e e v o o v a k o: Uklonite sve, što je izpod nje zamrljano, da leži koliko je moguće na suhom; recite joj, neka leži na ledjima, i noge nek izpruži, pa ju onda dobro pokrijte, da se ne bi prehladila.

Dajte joj nešto svježe vode da pije.

Pazite na matericu, da ne bi rodilju silna krv oblila. Kako se dakle diete porodilo, položite ruku na trbuh joj; ako ondje osjećate neku veliku, tvrdu kruglju sve do pupka, onda je dobro: znak je, da se materica dobro steže. Ovu kruglju možete poprimiti šakom, pa ju na gornjem dielu nešto protirati, jer onda se materica bolje steže i tim će prije iztisnuti posteljicu.

Ako je materica mekana, kao tiesto, onda treba, da malo bolje i čvršće tarete, pa ako kraj toga sveudilj krv ide, a žena probliedi i propada sve više i više, oblagajte joj onda trbuh hladnimi oblozi.

Je li se posteljica odlupila od materice, upoznat ćete tim, što je materica, ako ju opipate, mnogo manja i tvrdja. To obično biva četvrt sata poslie poroda. Da posteljica izadje, činite ovako: recite ženi neka bedra privuče nešto k sebi, onda tarite matericu, pa kad je veoma tvrda, a žena osjeća velike boli, poprimite tvrdu matericu sasvim gore, pa ju polagano tiskajte dolje. Ako to lako ne ide, a mnogo krvi ne curi iz materice, onda pustite sve i čekajte, dok ne dodje liečnik ili primalja. Ne dajte se nikada na to, da biste htjeli rodilju pretražiti ili da povučete za pupkovinu, jer iz toga može nastati zlo.

Može se desiti, da će porodjaj ženu stojeću iznenaditi; onda može diete naglo pasti na tle, pak se povriediti ili će se pupkovina pretrgnuti, a može se i silimice odlupiti posteljica, a žena će tako u kratko vrieme svu krv izgubiti.

Diete može se tada zamrlo poroditi, t. j. da ne diše i da se ni malo ne miče, ali da mu srdce još kuca, akoprem slabo i sporo. Tada vam je dužnost, da nastojite oko toga, da mu vratite život. A to činite ovako:

Očistite mu prije svega usta, kako je već rečeno, tad ga prskajte po grudih i po licu hladnom vodom, poprimite ga za prsa, pa ga nekoliko puta čvrsto prodrmajte. Onda uzmite kakovu maramu, umočite ju u hladnu vodu, pa ga udarajte krepko po ledjih, po prsih i po zadku; ako nemate ničega, činite to golom šakom. Tarite mu prsa, ledja, tabane, dlane flanelom ili mekanom četkom. Ako na to ne bi još počelo dihati, poprimite diete za noge, pa ga njihajte nekoliko puta kroz zrak, poškakljite mu nos i usa tankim perom, pa ako sve to ništa ne pomaže, upuhajte mu zrak na usta, ali ne zatvarajte mu nosa. Svaki put, kad ste upuhali zrak u usta, pritisnite djetetu prsa, da zrak opet na usta izlazi.

21. Pomoć, kad se tko otruje.

Ako se čovjeku, koji je do sada bio zdrav, iza kakova jela ili pića na jedan put smuči, ako bljuje, ako ga grčevi tresu, osjeća boli, onesviesti se itd. pa tako iznenada oboli ili umre, onda je velika sumnja, da je u onom jelu ili piću bilo nešta škodljiva i ubitačna, da je bilo otrova.

Kada takova nesreća koga snadje, onda bi prije svega valjalo znati: prvo, da li je u istinu bilo u tom, što je nesretnik ili slučajno ili hotimice ili iz neopreznosti uzeo, kakova otrova, pa ako jest, onda je drugo, što morate doznati, naime kakav je otrov.

Ovo nije uviek lako saznati običnim ljudem, jer i naučeni ljudi imaju kadkad muke i velika truda, dok to dokuče; ali u životu ima slučajeva, da se to odmah vidi i zna i onda bi samo još valjalo znati, što će se činiti s onim čovjekom, u kom je taj otrov izazvao takove težke muke i grčeve, da se izbavi od smrti. Često biva, da djeca jedu sjemenje od tatule, cviet i lišće od bunike i da tkogod hotimice nastruže šibice (žigice), raztopi, pa onda popije onu raztopinu, a nadju se na stolu još drvca od šibica ili se nadje u čaši sičana (arsenika), što nevoljnik nije sve popio itd.

Kod svakoga trovanja treba da idete za tim:

1. da nesretnik onaj otrov, što je u tielo unesen, izbaci. Što je u želudcu, mora izbljuvati, a što u crievih, mora izbaciti stolicom (čišćenjem); što je pako u kakvoj rani, to se izsisa, pa izpljune;

2. od onoga otrova, što je još zaostao u tielu, mora se načiniti onakva stvar, koja tielu ne može škoditi, te se zato daju onakovi liekovi, koji kad se spoje s otrovom, što je u tielu, vežu ga, da se stvrdne i ne može da se upije u krv, nego ili se izbljuje ili ode kroz crieva dolje, a ne može se u vlagi i u soku, što je u želudcu, raztvoriti i da ga žilice usisaju u krv;

3. napokon se moraju liečiti one povrede na tielu (u ustima, želudcu, crievih itd.), što ih otrov tielu zadao.

Sada ću prieći na pojedine otrove i to samo na one, koji su i kod nas poznati, te da bi se moglo, kada liečnika nema, bar ono činiti s otrovanim čovjekom, što je najnuždnije i što je u takovu slučaju moguće učiniti.

Ako bi sumnjali, da je trovanjem počinjen kakav zločin, valja čovjeku priskočiti u pomoć, ali na sve dobro paziti, što bi moglo sudu kašnje biti veoma važno.

*

Kada dodjete k otrovanu, pošaljite odmah po liečnika ili ako znate čim se otrovao, u ljekarnu po uztuk od otrova.

Mi ćemo razdieliti sve otrove, o kojih ćemo govoriti, u dvie skupine, naime u mineralne otrove, t. j. u onakove, koji su od neživućih dielova prirode i u otrove od bilja.

Najprije govoriti ćemo o onih nesretnih slučajevih, kad se tko otruje **mineralnim otrovom** (sičanom, pranikom, sumpornom kiselinom, salitrovinom, karbolnom kiselinom, lužinom, bakrom, olovom, živom), onda o onih, kada tko uzme **biljevnog otrova** (velebilja, bunike, tatule, trubeljike, paskvice, pustikare, naliepa, modričnine, duhana, driemka ili otrovnih gljiva).

1. Kad se tko otruje sičanom (arsenikom).

Ima dosta obrta (zanata), kod kojih radnici moraju udisati praha od sičana (mišomora, arsenika), pa mnogi od toga poboljevaju i polako se truju. To su radnici u onih tvornicah, gdje se prave boje, onda oni, koji taru boje, slikari, bojadisari itd. Osim toga prah od sičana udišu polagano i oni, koji žive u sobah, koje su bojadisane onimi bojami, u kojih ima sičana; to su naročito zelena boja (šveinfurtsko zelenilo), onda žuta (Operment, šuštajuće žutilo) i crvena (Realgar). Isto tako i oni, koji nose, a osobito koji šiju haljine, koje su otrovnom bojom bojadisane.

Radnici, koji udišu sičanove prašine, dobiju po koži, osobito izmedju prstiu, na nosu itd. bobuljice, mjehuriće i druge ospe, koje onda predju u ranice tvrdimi okrajci i crvenom okolinom, koje se veoma sporo lieče. Onda nastupe obći pojavi u tielu, kao znak otrovanja sičanom, jer takovi radnici uvlače u se kroz nos i usta

prašinu od sičana, te se ona pomieša i proguta s pljuvačkom, uz to još kad čovjek jede i pije, gutat će i otrov u sebe. Za to bi valjalo, da ti radnici često peru ruke, izpljuvaju pljuvačku, često peru usta i čiste nos; ne valja, da im jelo stoji u sobi, u kojoj rade, niti da jedu u istoj sobi.

Osim toga truju se ljudi u običnom životu po najviše nehotice sičanom još ovako:

Uzimaju sičanovu kiselinu, koja je nalik bielu, stučenu šećeru, te kojom se utamanjuju miševi i parcovi (štakori) ili kameni sičan, što se za trovanje muhâ upotrebljava; onda se ljudi truju s šećernimi kolači, koji se bojami šaraju, u kojih je sičana i napokon stearinkami (sviećami), u kojih ima sičana.

Pojavi otrovanja sičanom jesu ovi: u vratu počme jako peći, grebsti ili stezati, čovjek osjeća jaku žedju, boli ga u želudcu ili trbuhu, zatim bljuje i ima proljev, a štolica mu je biela, kao voda od riže (pirinča) i time ovi pojavi jako naliče onim od kolere. Osim toga boli ga glava, onesvješćuje se, jeza ga spopadne, a napokon grčevi (i u listovih). Lice je s početka crveno, kašnje modro ili pepeljasto, propalo. Često se po koži ospu prišti ili ranice, osobito po glavi i po drugih mjestih. Smrt može nastupiti iza nekoliko sati, ali može trajati i jedan, tri, šest, dapače i 15—16 dana, dok čovjek umre. Ako bolestnik ne umre, veoma sporo se oporavljuje, jer želudac ostaje bolestan, pa težko probavlja jela, te nastupi obća slabost, dapače i pojedina uda budu uzeta (kljenuta,). Od ovog otrova dovoljna je jedna ili 2 desetine grama, da umore. Veoma je čudnovato, da mrtvaci, koji su se sičanom otrovali, vrlo sporo truhnu.

Ako je čovjek manje otrova uzeo, te bolest duže traje, izidje po koži osip, koprivnjača, žutica itd.

U alpijskih predjelih (u Štajerskoj, Tirolskoj itd.) jedu lovci, što srne love, po malo sičana, da budu snažniji i da su lakši, kad puzaju po vrletih.

Liečenje. Otrovani treba da bljuje (povraća), kako bi izbacio otrov iz želudca. Škakljite ga prstom ili perom po ždrielu ili mu dajte što više mlake vode s bjelanjkom od jajeta pomiešane, dajte mu što više mlieka i mastne stvari, jer se ove spajaju sa sičanom, pa se onda ovaj ne može tako lako raztvoriti. Ako imate pržene magnezije (gorčika) pri ruci, dajte mu je u toploj vodi (1 žlicu magnesije na $^1/_2$ čaše vode), svaka četvrt sata 4—6 žlica. Ako magnezije pri ruci nemate, raztopiti neugašen kreč (vapno) u vodi, pak tu vodu krečnicu dajte bolestniku da pije.

Ako je ljekarna bliža nego li liečnik, pošaljite onamo, nek vam odmah pošalje „uztuk od arsenika", pa od toga dajte nesretniku sve na četvrt sata po 2 žlice u vrućoj vodi da pije. Ako taj liek ne možete dosta brzo dobiti, neka vam donesu crvenkastoga mulja od željeza, koji se spustio u vodi, u kojoj kovači i bravari gase usjano željezo, pa dajte od toga nesretniku.

Ne valja davati nakisela pića i nišadorovice. Tielo valja kriepiti, a iz vana grijati toplimi krpami, flašami punimi vruće vode itd.

Veoma je probitačno, da se želudac kod svakoga nesretnika, koji se otrovao, izpere, da tim i otrov izlazi. To se čini na najjednostavniji način ovako: Gledajte, da gdje dobijete za pol palca debelu ciev od gume, recite bolestniku (ako nije onesviešćen), da proguta jedan kraj te cievi (20—25 palaca stići će do želudca). To se obično lako da učiniti. Kad je jedan kraj u želudcu, onda podignute drugi do iznad glave i ulijte na lievak

vodu u želudac; kada taj kraj spustite, to će opet sva voda iz želudca izteći (djeluje kao natega). To se mora više puta činiti i tako ste želudac dobro izčistili i otrov s vodom izpustili.

2. Kad se tko otruje pranikom (fosforom).

Kako se pranik (fosfor) sa žigicami po svih dućanih prodaje, a tako isto dopušteno je i trgovcem, da mogu prodavati otrov za parcove (štakore) i miševe, u kojem ima pranika, nije čudo, što se ljudi najčešće pranikom otruju.

Kad čovjek uzme pranika, osjeća iza nekoliko sati, da ga u nutri od ždriela sve do želudca jako peče, trbuh mu se naduhne i veoma boli, kad ga se dotakneš, onda mu se smuči i podrigava, a ovo zaudara po bielom luku (češnjaku), napokon i bljuje. Ovo bljuvanje prestane, a kasnije opet dodje, osobito ako je bolestnik nešto dobio jesti. Ono što je izbljuvao, izpremiešano je krvju i svjetluca se u pomrčini, a kad se prolije po zemlji i gazi ili čim god tare, takodjer se svietli. Svjetluca se i blato, što na crieva izlazi, a to je znak, da je otrov kroz sva crieva prošao. I onaj dio pranika, što je u ustima, osobito medju zubim zaostao, svjetluca se.

Jedan dva dana jest nešto bolje, ali tada istom dodju pojavi od raztvaranja krvi u nesretniku. Jetra, srdce i bubrezi usalove se od pranika, nesretnik biva žut po svem tielu, kao da ima najžešću žutenicu, bilo mu udara nejednako, slabo, u tamno smedjoj mokraći ima krvi i bjelankovine. Čovjek malakše, boli ga glava, ne može spavati, nemiran je, trese se od jeze, trnu mu prsti, bulazni (bunca), napokon se onesviešćuje, uzet je po svem tielu, a za 8, 10 do 12

dana umre. Samo onda, kada je čovjek uzeo vrlo malo pranika, možete se nadati, da će ostati živ.

Liečenje. Nuždno je, da se pranik iz želudca čim prije izvadi. To biva, ako se želudac izpere, kao što smo razložili kod sičana. Ako nemate onakve cievi pri ruci, poškakljite ga po ždrielu, da se što prije pobljuje ili mu dajte piti što više mlake vode. Mnogo je bolje, ako mu dajete raztvorenog ili utucanog plavog kamena (cuprum sulfuricum) i to valja uzeti toliko plava kamena, koliko su dva tri ječmena zrna težka, razdrobiti, pomiešati sa sitnim bielim šećerom i škrobovinom (štirkom), podieliti to na četiri diela i po jedan takvi dio davati svakih 10 minuta u žlici vode, dokle ne počme bolestnik bljuvati. Plavi kamen stoga je dobro da se daje, što on osim što tjera na bljuvanje, još i to dobro čini, što se spoji s pranikom u tvrdo, te se ne može u želudcu lako raztvoriti, nego onako sgrudvan ili se izbljuje ili izadje dolje na crieva.

Osim toga dajte nesretniku, ako je bljuvao ili ako je 6 sati prošlo od onog vremena, kad se otrovao, brašna, škrobovine, kruha, bjelanjka od jajeta pomiešana u vodi, ali nipošto mlieka, niti ulja (zejtina), niti kakova žestoka pića, jer se u takovih stvarih pranik lako raztvara, te će se onda lakše usisati u krv, a čovjeku onda nema spasa.

Dobro je davati otrovanu komadiće leda da guta, hladna pića da pije, sladoleda itd.

U novije doba jako se preporučuje terpentinsko ulje, jedno 10 kapljica u kakovu sluzavu uvaru sve na pol sata. Bolje je ono terpentinsko ulje, koje je već staro i dugo stoji, jer imade više kisika u sebi.

Ako je pranik već prešao u krv, onda je obično sve uzalud.

3. Kad se tko otruje sumpornom kiselinom (vitriolom).

Ova ljuta kiselina, kad dodje na vanjsku kožu čovječju, strašno peče i jede kožu, te je sguli, tako da se ondje napravi rana i kora; ako koja kap dospje u oko, može čovjek osliepiti. A kad se čovjek slučajno ili hotimice, želeći sebi doći glave, napije ove kiseline, osjetit će odmah, tek što je popio, strašne boli po svih mjestih, što ih je kiselina prolazeći u želudac, dodirnula. Na ustnah je kožica oguljena ili su crne pjege i kore, jezik ne može se micati od boli, a tako isto ne može čovjek ni govoriti, ni gutati. Usta su sva izpečena i otečena, krv oblila opnu sluzavku u njima, u licu pokazuje nesretnik izraz straha i boli, oči i obrazi su mu upali, a kožu oblije liepljiv znoj. Mokraća obično prestaje il je krvava. Kadikad bljuje krvavu tekućinu, grčevi nastupe, jednjak se stegne, čovjek ne može jesti, pa ako ne umre za dva, tri dana od užgaline i boli, a on će za koju nedjelju od glada.

Ako nesretnik i izbljuje sumpornu kiselinu, jedva što je nategnuo, ipak će nastradati, jer će toliko doći u jednjak, da će ga najedati. Kad su se rane zacielile, jednjak se tako prouzio i stegnuo, da čovjek ne može gutati, a jela mu u jednjaku zapinju. Takav se nesretnik mora hraniti mliekom, juhom itd. koja mu se kroz uvedenu ciev sipa u želudac.

Kada se tko otrovo sumpornom kiselinom, onda mu morate nešto dati, što će činiti, da kiselina ne bude više kisela i ljuta, a to je pržena magnezija (gorčik) u vodi (1 kašiku magnezije na čašu vode), kreda, soda, pepeo ili sapunica ili bjelanjak u vodi ili utučene ljuske od jaja. Od toga dajte jadniku što više da pije. Ako ništa drugoga nemate, a vi mu dajte bar vode piti, koliko može ili ulja ili što više sapunice. Na bljuvanje ne smijete mu ništa dati.

Ako ga trbuh jako boli, oblagajte mu ga hladnimi oblozi, a i na vrat i želudac metnite hladne krpe, ako se tuži, da ga ondje boli. Ako je opasnost minula, a kašnje opet boli dolazile budu, dajte mu 5 do 10 kâpi driemkovih kapljica (Opiumtinctur).

4. Kad se tko otruje salitrovinom (lučavkom).

Salitrovina (lučavka, Scheidwasser) upotrebljuje se u mnogih zanatih i s toga se mnogo puta dogadja, da se njom tkogod otruje, tim više, što je jako nalik rakiji.

Pojavi su na onom, koji se napio salitrovine, skoro oni isti, kao i kod sumporne kiseline, samo je kod salitrovine ta razlika, što se ona puši, a para njezina tjera na kašljanje, čovjek težko diše i hoće da se uguši od jake pare, glas mu se izgubi i počima pljuvati krv. Osim toga su pjege na ustnah i na obradku, a koža na otečenom jeziku žuta, inače je sve, kao i kod sumporne kiseline.

5. Kad se tko otruje karbolnom kiselinom ili lužinom.

Karbolna kiselina (karbolovina) dan danas veoma se često upotrebljuje, te se lako može zamieniti liekom, koji se uzima iz nutra. Onaj, koji je pio iz neopreznosti karbolne kiseline, veoma će žestoko i velikom mukom često bljuvati, vrtit će mu se u glavi, onesviestit će se, kolanje krvi je veoma tromo, a tielo je sve hladnije, disanje prestat će na časove i naglo će propasti; mokraća je tamno-zelena, pače i crnkasta.

Takovu nesretniku dajte štogod, da bljuje, dakle mlačne, bljutave vode, mlačne sapunice itd. ili mu izperite želudac pomoćju progutane cievi od gume; polievajte ga po glavi i po prsima hladnom vodom,

dajte mu mnogo vapnene mliečnine (Kalkmilch) ili Glauberove soli, onda ga kriepite crnom kavom, vinom, kamforom itd.

Ako se tkogod polio karbolnom kiselinom po ruci ili inače njom spalio kožu ma na kojem mjestu, treba je često izpirati hladnom vodom ili uzmite sodu (ugljeno-kiseli natron), vodu vapnenicu, zeleni sapun (Schmierseife) ili takova šta, pa njim izpirajte opečeno mjesto.

Lužinu (ljuti lug, Laugenessenz) upotrebljuju pralje, osobito po velikih gradovih, gdje ne prave same lug, pa se veoma često dogadja, da djeca pograbe flašicu, u kojoj je lužina, pa nategnu, misleć, to je voda, vino, rakija itd. Lužina je žućkasta tekućina, koja je jako slana. Kad se tko napije lužine, peče ga u grlu, bljuje krvave komade i ima proljev, takodjer krvav. Ako ozdravi, ostat će mu svakako jednjak stegnut, te će mu isto tako biti, kao da je pio sumporne kiseline.

Dajte takovu nesretniku octa ili soka od limuna, čisto ili pomiešano s vodom ili nešto sluzava (sljezov tej).

6. Kad se tko otruje bakrom.

Otrov od bakra nalazi se naročito u hrdji od bakra (mjedenka, dragac, Grünspan) i u plavom kamenu. Kad kisela jela i pića dodju u dodir s bakrom, onda se pravi mjedenka, koja je veoma otrovna; to biva osobito onda, kada bakrene posude, u kojih je kiselo jelo, nisu dobro kalajisane; isto tako kad se bakreni novci meću u ocat, kao kod nas, kad se kisele krastavci, da budu tobož ljepše zeleni. A plavi kamen meću pekari u lošije brašno, da bude bolje tiesto, da budu kolači i kifle ljepše. Neki obrtnici, koji bakrom rade, moraju udisati prašinu od bakra, a ta je otrovna. Kad se tko otruje hrdjom od bakra, onda su mu usta

gadna, „bakrena", u ustima mu se više pljuvačke tvori, pljucka i napokon bljuje zeleno ili modro. Trbuh mu je otvrdnut i napne se, osjeća bol u želudcu, grčeve u crievih (koliku), ima proljev s jakimi naponi, često s krvju, glava ga boli, malakše, mokraća stane, čeljusti se grčevito stisnu, onesviesti se, trza se po svem tielu, bulazni, a za 6 do 12 sati može nastupiti smrt. Nu do toga ipak riedko kad dodje, jer bljuvanjem i proljevom mnogo će se bakra iz tiela izbaciti, a otrov onda slabije djeluje. Obično će dakle onakovi bolestnici ozdraviti, nu može biti, da će još duže vremena crieva bolovati od katara, od čireva itd.

Liečenje. Dajte bolestniku na bljuvanje, onda mu dajte dosta bjelanjka, šećera i vode, izmućkana priesna jaja, surutke i mlieka ili magnezije. Od grčeva dobro je, da se bolestnik kupa u toploj vodi. Od napona dobro je, bolestnika klištiriti škrobovinom (štirkom).

Postepeno se mogu otrovati bakrom kotlari (kazandžije) i mjedari (kalajdžije). Kod njih se pojavi, kad su otrovani, da mršave, probava im se pokvari, u ustima im sve smrdi po bakru, zuberina im je crvena, grčevi u trbuhu ih muče, često boluju od proljeva (s krvlju) s velikimi bolovi, a koža i vlasi dobiju žuto-zelenu ili zelenu boju. Ovakovi bolestnici mogu za 8 do 14 dana ozdraviti, nu mogu i umrieti, ako je ovo trovanje već dugo trajalo, pa su bolestnici već sasvim iznemogli.

Ovakovi ljudi moraju pustiti svoj zanat na neko vrieme, pa neka se kupaju u toploj vodi sa soli ili u parnoj kupelji, a od grčeva u trbuhu neka uzimaju nešto driemkovih kapljica. Kada su bolestna crieva, pitajte liečnika za savjet.

7. Kad se tko otruje olovom.

I olovo se upotrebljuje u nekih zanatih, te škodi radnikom. U hranu može dospjeti olovo, kad se hrana gotovi ili čuva u posudah od olova ili kad se drži jelo u prostorijah, gdje se olovom radi, a prašina od olova se spušta na njega. Vodom se može čovjek otrovati, ako je duže bila u olovnih cievih, kao kod vodovoda, a vinom, ako su ga pomiešali olovnim sladorom (Bleizucker), da bude sladje i bistrije. Otrovno je i mnogo bjelilo, kojim si žene biele lice, što je u njemu olova i žive, a i burmut, koji se uvija u lišće od olova, može škoditi.

Otrovati se može čovjek olovom na dva načina:

1. Kad čovjek uzme kakve god vrsti olova, n. pr. olovnoga šećera (Bleizucker) ili bjelila (Bleiweiss) onda osjeti u ustima sladak ukus, gadi mu se, kadikad bljuje bielo, kad kada je zatvoren, a kad kada ima lijavicu, u želudcu i u crievih osjeća žestoke boli i grčeve, lice mu probliedi, usne pomodre, zubi i zuberina (desni) potamne; nesretnik osjeća veliku nemoć u noguh, veoma ga bole ili osjeća, kao da mravi onud prolaze, glava ga boli, zbunjen je, kadkada trza, onesvješćuje se, a prvih 24 ili 36 sati može nastupiti i smrt.

Liečenje. Prije svega treba gledati, da izbljuje olovo, u koliko ga ima još u želudcu; treba dakle škakljiti ždrielo prstom ili perom. Ako bi pako mislili, da je olovo već prešlo u crieva, onda mu dajte svaki sat 1 do dvie žlice Glauberove soli (sumporna natrona). Zatim mu dajte mnogo mlieka. Uztuk olovu je sumporna magnezija.

2. Češće razbole se ljudi od toga, što su uzimali olova malo po malo, bilo disanjem, bilo gutanjem. Tako se obično truju radnici u tvornicah, u kojih se razne

stvari prave od olova, slikari, bojadisari, ljudi, koji ribaju farbe, lončari, slovolievci, štampari, rukavičari itd.

Ovakovi ljudi počimaju mršaviti, koža im je prljavo-pepeljasta, zuberina je na kraju siva, kao i olovo, a iz nje lako ide krv, zubi pocrne, iz usta udara gadan miris, sve što jedu, sladko im je. Bolestnici boluju od grčeva u crievih (olovska matrun, kolika), zatvoreni su, podrigava im se, trbuh se jako zategnuo, okolo pupka veoma boli, po kadikad bljuju žuč a na koži se pojavi žutica. Često dolaze razni grčevi i nesvjestice, glavobolja, mrak pred očima, uzetost, osobito u prstih, malaksalost itd.

Liečenje. Da ne obole radnici od te bolesti, treba da su što čišći; radionice moraju se često prozračivati; radnici neka nikada ne jedu u njih; prije objeda neka si svaki put dobro ruke operu. Veoma je probitačno, da za odmora piju mlieka; a i tople kupelji dobro će djelovati, osobito sumporne. Ako grčevi bolestnika jako muče, metnite mu tople obloge na trbuh, dajte mu klištir od tople vode i 10 do 15 kapi driemkovih kapljica. Liekove, koji su nuždni, može samo liečnik odrediti.

8. Kad se tko otruje živom.

Živom se mogu trovati ljudi, koji rade u prostorijah, gdje se dižu pare od žive, dakle rudari u rudah od žive, zrcalari, klobučari (šeširdjije) itd. Tko se otruje živom, osjeća, da mu gori u vratu sve do želudca, bljuje biele i pepeljaste, a često i krvave smjese, u ustima mnogo mu se pljuvačke tvori, iz usta ide gadan zadah, trbuh je zategnut i boli, koža ohladni, mokraća stane, krvav proljev, ruke i noge drhću sve jednako, čovjek se onesviesti, tielo malakše itd.

Liečenje. Ako se tkogod desi kod bolestnika, koji se živom otrovao, valja da mu dade bjelanjka, mlieka ili raztopljena brašna u vodi da pije. Kad je ovo već uzeo, treba mu onda škakljiti po ždrielu prstom ili perom, da se pobljuje. Kod postepenoga trovanja živom tjera se živa iz tiela najbolje jodom, parnimi i sumpornimi kupelji.

Preostaje nam još, da govorimo o biljevnih otrovih. Ovi su ili oštri ili omamljivi (narkotični). Tko se otruje biljevnim otrovom, u obće će se tužiti, da ga glava boli ili mu se vrti u njoj, omamio se, kao da je pijan, često bunca, lice se zažari, oči zakrvave nesretnik hrče, težko diše itd.

Kod nas se često djeca truju sjemenjem ili plodom otrovnih bilina, a i odrasli, osobito kada ne paze na gljive, da li su otrovne ili ne.

1. Kad se tko otruje velebiljem.

Velebilje ili kako ga zovu: lude trešnje, devesin, kozjak, pomamnica, pasja jagoda, kurjačje jabučice (Atropa belladonna, Tollkircshe vidi sl. 25.) jedna je od najjačih otrovnih bilina. U Italiji su se od prije ženske glave rumenile bobuljami njenimi; odatle je stekla ime „belladonne“. Ona raste po bjelo-gorici, mjestimice u gorskih šumah, ali ne svagdje. U Dalmaciji raste velebilje na Velebitu, u Hrvatskoj na Kalniku, Ivanšćici i Zagrebačkoj gori, u Slavoniji na Orljavskoj i Fruškoj gori. Stabljika je 1 do $1^1/_2$ metra visoka, lišće jajoliko, cviet je velik, mrko smedj i imade vjenčić nalik zvoncu. Bobulje su sjajno crne, pune sjemenja, velike kao trešnje, a imadu u sebi puno crvena, vrlo otrovna soka. I lišće i korien je otrovan.

Za čudo je, kako se osim djece i odrasli prevare, te jedu ovih „trešanja", a znadu, da prave trešnje rastu na drvetu, a ovo je nizka bilina i plod nije sladak, nego je neugodan i pun sitnoga sjemenja mjesto koštice.

Kada tkogod jede od ove biline, odmah iza toga se tuži, da ga glava boli, gadi mu se, bljuje (ono, što

Sl. 25. (Velebilje).

izbljuje bojadisano je crveno-modro, sokom od bobulja), usta se osuše, jer nestane pljuvačke, težko guta, oči pocrvene, lice se zažari, zjenice se jako razšire, ne može upravo stojati, nepravilno diše, koža mu je topla i svrbi, trza se, hoće da ugrize, bulazni (fantazira) i to više veselo, rado se smije, kad kada i cielo tielo spopadnu grčevi.

Liečenje. Ako je tko na skoro od ploda velebilja jeo, valja ga što prije natjerati, da bljuje, što se najlakše postigne, ako mu škakljite ždrielo prstom ili krajem od pera. Kasnije dajte na čišćenje djeci magnezije, a odraslim gorke soli ili dajte klištir s vodom i octom. Otrovu tomu protivno je sredstvo: trieslovina (tanin). Ako je nemate, dajte otrovanu kuhane hrastove ili vrbove kore ili nepržene kave. I sok od limuna može se davati. Osim toga valja glavu oblagati hladnimi oblozi ili politi je hladnom vodom, pariti noge u toploj vodi, u koju ste metnuli soli ili gorušice (slačice). Ako nesretnik ohladni, pa je nemoćan, dajte mu topla vina.

2. Kad se tko otruje bunikom.

Bunika (bun, blen, balam, zubnjača, konjski zub, Hyoscyamus niger, Bilsenkraut, vidi sliku 26.) vrlo je otrovna bilina, te se nalazi pokraj puteva i po razvalinah. Lako ju možete prepoznati po mutno-žutom cvietu, koji je tamno-ljubičastimi žilicami izpremrežen i po tobolcih (zaklopicah), koji su čaškom omotani i zaklopcem zatvoreni; u njih ima puno sjemenja, koje naliči makovu sjemenu i zato su se već mnogi prevarili, misleći, da je to mak, pa se tako otrovali. Korien naliči pastrnjaku ili peršinu, pa je takodjer otrovan. Nu srećom smrdi korien odurno i omamno, kao i svakolika bilina.

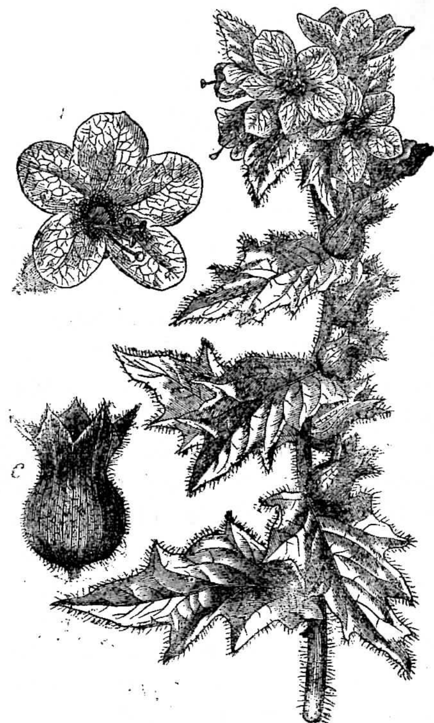
Kad se tko otruje bunikom, tad mu se zjenica u oku razširi, pospan je, bunca kao da je lud, (zaoto i veli nar. poslovica: kao da se bunike najio, t. j. kao da je poludio), grčevi ga hvataju itd.

Liečenje je kao i kod otrovanja velebiljem.

3. Kad se tko otruje tatulom.

Tatula (smrdac, kužnjak, bikovača, bivolčić, bodeća jabuka, smrdljiva pomoćnica, Datura Stramonium, Stechapfel, vidi sliku 27.) raste na ruševinah i netežatnom zemljištu, pokraj plotova, po smetištih i po-

drtinah kao drač. Cvate u srpnju i kolovozu. Lišće je jajasto, nejednako verugasto zubasto; cviet je bieo, lievkast, uzduž nabran, a tobolac bodljikav, koji biva velik kao jaje od kokoši. Vrlo je otrovna bilina, odurno smrdi, a već sâm vonj čovjeka omamljuje. Sjemenom su se

Sl. 26. (Bunika).

već često otrovali, kad su ovo na mjesto kima uzeli, kojemu nalići ili ako ga u rakiju ili pivo meću. Djeca često se njim truju, držeć da je to sjeme od maka.

Otruje li se tko tatulom, bljuvat će, imat će proljev, bit će sav zbunjen i ludo će buncati. Na koži mu se ospe crven kao u škrletnoj groznici.

Liečenje. Ako se tko malo prije otrovao, nego što ste došli k njemu, pa mnogo još ne bljuje, dražite ga na bljuvanje uvadjajuć mu prst u ždrielo i škakljajuć krajem od pera tako dugo, dok se dobro ne pobljuje. Ako se dosta nabljuvao, dajte mu trieslovine (na vrh

Sl. 27. (Tatula).

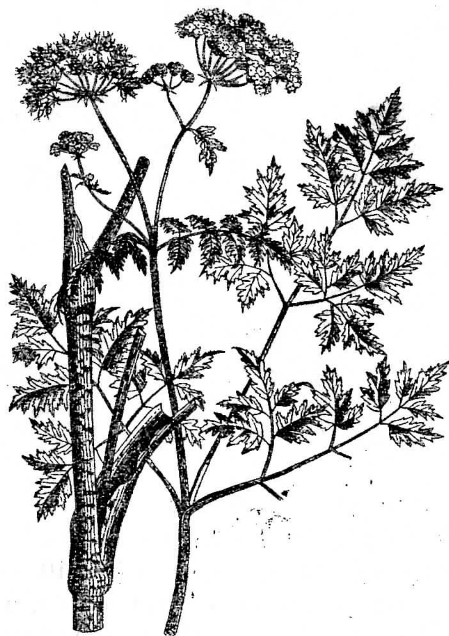
noža u kašiki vode) ili uvarak od hrastove kore ili driemkovih kapljica (za odrasle 5 do 10, a za djecu 2 do 4 kapljice); ovo zadnje osobito se daje, ako dugo govori. Na glavu metnite mu **hladne obloge**, a na listove gorušičnu kašu.

4. Kad se tko otruje trubeljikom.

Trubeljika (kukuta, gugutva, boleglav, smrdljivec, vodena mrkva, mišje zelje, Cicuta virosa, Schierling, vidi sliku 28.) vrlo je žestoka otrovnica. Nijedna otrovnica nije toliko ljudi usmrtila, kao trubeljika, jedno,

što joj lišće peršinu naliči, a drugo, što je korien repi spodoban. Ovaj i miriši kao celer i tim se je mirisom već mnogi čovjek prevario i zaglavio. Kažu, da je koze jedu, a da im ništa ne škodi. Raste uz jarke i močvare.

Stabljika joj je upravna, obla, gola i šuplja, a dječaci prave od nje sviralice, odtud joj i ime; lišće je peroliko sastavljeno, cviet je bieo i gust. Korien je debeo,

Sl. 28. (Trubeljika).

mesnat, u nutri šupalj i poprienčnimi pretinci razdieljen. Ako ju razrežete, curi iz nje bieo, mliečan sok, koji na zraku požuti, kašnje pocrveni i smrdi. Već jaki miris omamljuje čovjeka, nu najžešći je jasno-žućkasti sok u pretincih. Neki seljak trpio od nazebe i misleć, da će ozdraviti, pečenim si korienom od trubeljike naribao

prsa, trbuh i ledja, ali je za kratko vrieme u strašnih mukah izdahnuo.

Isto su tako otrovne trubeljiki slične biline: divji peršunak (Aethusa Cynapium, Hundspetersilie) i živolina ili cvolina pjegava (Conium maculatum, gefleckter Schierling).

Kada je čovjek jeo trubeljike, osjetiti će za jedan sat iza toga, da mu je suho u grlu, da ga tu grebe i peče, u želudcu osjeća jake boli, mučno mu je, ali ne bljuje, glava ga boli, vrti mu se u njoj, nesigurno hoda, žedan je, blied je u licu, onesvješćuje se, zjenica mu se razširi, grčevi ga spopadnu, tielo ohladni, koža pomodri, bulazni itd.

Liečenje. Takovu nesretniku dajte odmah nešto, da bljuje ili mu škakljite ždrielo tako dugo, dok se ne pobljuje; onda mu dajte crne, jake kave, metnite mu gorušicu (slačicu) na žličicu, na grudi i na listove, dajte mu nešta, što će ga tjerati, da ide zarad sebe, tarite ga po rukuh i noguh špiritom ili sirćetom, na glavu mu metnite hladne obloge.

Grčki mudrac Sokrat otrovao se u zatvoru trubeljikom.

5. Kad se tko otruje duhanom.

Duhan (duvan, Nicotiana Tabacum, Tabak, vidi sliku 29.) ima lišće iznad sriede sagnuto, dugoljasto-bodkasto, cviet zelenkast ili crvenkast, tobolac jajasto-okruglast. Duhan je k nam došao iz Amerike, gdje ga puše divljaci, da njegovim dimom odtjeraju od sebe dosadne muhe. Jean Nicot donio je (g. 1560.) u Evropu duhanova sjemena, te se je onda po svud razprostranio, akoprem su poglavarstva izprva zabranjivala pušenje. Duhan se upotrebljava kao pušenac i burmut,

a mornari ga žvaču. U duhanu ima duhanovine (Nicotin), koja je žestok otrov, pa je i sva bilina omamnootrovna i manje više kvari čovječje zdravlje, makar to na očigled i ne bivalo. Za to bi se morao duhan kano i rakija upotrebljavati kao liek, a ne kao svakdanja hrana.

Otrovati se može čovjek kad radi lieka skuha duhan, pa pije ili si uštrca u stražnje tielo ili, što veoma

Sl. 29. (Duhan).

često biva, šmrkanjem burmuta i žvakanjem duhana (bagova) ili kogod u zabuni mjesto kave skuha burmuta ili kad djeca jedu sjemenje.

Ona muka i bljuvanje s proljevom, od čega obično oni trpe, koji počimaju učiti pušiti, to su znakovi lakog otrovanja nikotinom. Kad se tko jače otruje duhanom, onda mu se gadi, smuči, napokon bljuje, glava

ga boli, koža ohladni, bolestnik drhće, onemogne i onesviesti se; trbuh ga boli, hladan ga znoj oblije, težko diše, onda nastupe grčevi itd.

Liečenje. Ako se tko burmutom, žvakanjem duhana ili sjemenjem otruje, valja ga dražiti na bljuvanje, škakljajuć mu ždrielo, glavu mu treba polievati hladnom vodom, za vrat i na listove mu obložite gorušičnu kašu. Onda mu dajte jake crne kave, vina ili Hofmanovih kapljica (po 10 kapljica u žlici vode). Ako je obumro, treba mu pobuditi disanje umješnim načinom, kao kod utopljenika.

Ako se bolestnik od uštrcavanja duhanom otrovao, onda mu treba trieslenu vodu ili uvarak od hrastove kore uštrcati.

Oni, što šmrkaju burmut, trpe od jake navale krvi u glavu, a to je znak otrovanja, kao god što je lupanje srdca, nesviest, slab vid i pokvaren želudac kod onih, što žvaču duhan, znak, da se truju.

6. Kad se tko otruje paskvicom.

Paskvica (gorkoslad, ljubičasti razhodnik, pasje grožđje, Solanum Dulcamara, bittersüsser Nachtschatten, vidi sliku 30.) grmasta je penjalica, lišće je srdcasto, cviet ljubičast, a malene bobe crvene, raste po živicah, osobito uz potoke. Bobe su otrovne i tjeraju na bljuvanje i na polje.

Kad se tko otruje paskvicom, bit će mu tako, kao da je jeo velebilja, a liečenje bit će onakovo, kao što je ondje naznačeno.

7. Kad se tko otruje pustikarom.

Pustikara crvena (naprstak crveni, rudeći babji prstac, Digitalis purpurea, rother Fingerhut, vidi

sliku 31.) vlasasta je bilina, lišće je jajasto-bodkasto, nejednako, rumeni cviet zvonast, izvana pliješiv. Raste u planinah, pa se njim i cvietnjaci kite. Bilina je žestok otrov.

Sl. 30. (Paskica).

Ako se tko njom otruje, osjetit će, da ga peče u ždrielu, smutit će mu se, bljuvat će zeleno i krvi, trbuh mu je nadut, ima krvav proljev, a srdce sve sporije kuca, bìlo na ruci jedva se osjeća, napokon sasvim prestaje.

Liečenje je kao i kod otrovanja velebiljem.

8. Kad se tko otruje naliepom.

Naliep modri (jedić, klobučić modri, željezni klobuk, Aconitum Napellus, Eisenhut, Sturmhut, vidi sliku 32.). Stabljika joj je $^1/_2$ do 1 metar visoka,

lišće je dlanasto, mnogodielno, cviet je modar ili ljubičast, a gornji mu je kao kaciga zavinut. Kod nas se nadje samo po vrtovih, a samoraslih na visokih gorah srednje i sjeverne Evrope. Lišće nalič̌i štavu (kiseljaku), a korien rotkvi ili hrenu. Tako su se već mnogi prevarili i otrovali.

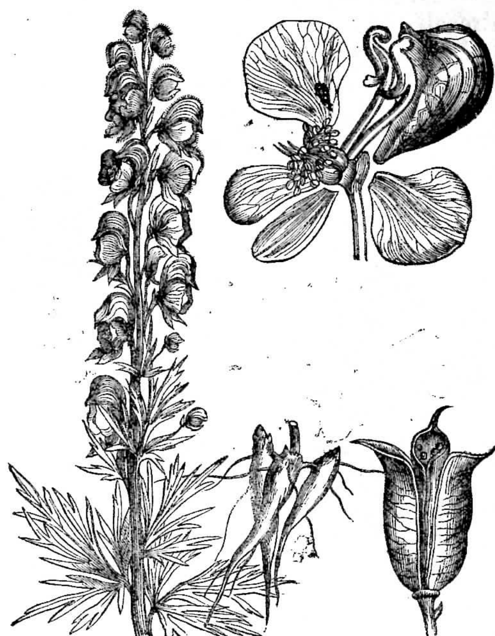

Sl. 31. (Pustikara).

Kad se tko otruje modrim naliepom, onda mu na jedanput koža po svem tielu postane kao mrtva, ne osjeća ništa više i pri tom otrovani misli, da mu mravi po svuda puze, u ždrielu ga peče, vrti mu se u glavi, u trbuhu mu grčevito zavija, bljuje i ide napolje, ne vidi i ne čuje ništa, te ne može da govori, hladan ga

znoj probija, trza se po svem tielu. Ako nesretnik ne umre prva dva tri sata, možete se nadati, da ćete ga spasti.

Liečenje. Pobudite nesretnika, da bljuje; škakljite mu dakle ždrielo ili mu dajte što na bljuvanje,

Sl. 32. (Naliep modri).

pa ako se dobro izbljuvao, dajte mu crne kave, vina, jake rakije, konjaka itd. i polievajte ga hladnom vodom. Liek od ovoga otrova jest trieslovina; od nje mu možete davati (jednu kavenu žlicu na jednu čašu vode).

9. Kad se tko otruje modričninom.

Modričnine (acidum hydrocyanatum, Blausäure) ima u lavorvišnji, u košticah od trešanja, kajsija

(marilica), bresaka i gorkih badema (mandula). Djeca se mogu otrovati, ako pojedu 10 gorkih badema ili 6 do 8 jezgra iz koštice od kajsija.

Modričnina je najžešći otrov, jer za nekoliko minuta može čovjek od njega mrtav biti.

Kada čovjek uzme modričnine ili ciankalia (u kojem je modričnina ono, što otruje), onda težko diše, sve šporije diše, a zadah mu miriši na gorki badem. Onda se onesviesti, grčevi ga spopadnu, oči se izbulje iz glave, a s obćom utrnološću nastupi smrt. Prema tomu, je li čovjek više ili manje uzeo modričnine, nastupit će ovi pojavi brže ili sporije. Nekoliko centigrama dosta je, da se čovjek, kad ih uzme, za nekoliko časova sruši mrtav na tle, kao da ga je grom ubio. Pošto otrov tako naglo djeluje, težko je nesretniku i pomoći. Samo onda, kada nesretnik nije mnogo uzeo toga užasnoga otrova, osjetit će, da ga nešto vrat steže, u ustima mu je gorko, vrti mu se u glavi, srdce silno lupa, težko diše i glasno vrisnuv sruši se na tle. Ako iza $^1/_4$ do jedne ure otrovani ne umre, onda se možete nadati da ćete ga spasti.

Liečenje: Otrovana treba odmah polievati hladnom vodom i davati mu vina ili Hofmanovih kapljica, dajte mu pod nos nišadorovice, a najbolje, da mu utisnete kroz ždrielo u jednjak i u želudac dugačku ciev od gume, pa da mu želudac izperete, onako kako je već na drugom mjestu rečeno (str. 102). Ako slabo diše, pobudite u njemu disanje umješnim načinom.

10. Kad se tko otruje driemkom.

Driemkom (opium) često se otruju, osobito djeca ako im se kuhaju glavice od bieloga maka (papaver somniferum) ili makovo sjeme, da bolje spavaju,

kako mnoge glupe i bezdušne žene čine. I s driemkovimi kapljicami (Opiumtinctur) može se otrovati, ako se mnogo uzima. Djeci se ne smije pod nipošto driemak davati, nego samo ako liečnik dopusti. Driemak prelazi i u mlieko, stoga treba dojilje da paze, da mnogo driemka ne uzimaju, jer veoma lako mogu mliekom svojim diete svoje otrovati. I u narodnoj pjesmi spominje se bieli mak, gdje djevojka čuvši, da joj se dragi ženi, žali da i nju nije zvao na veselje, jer bi mu divne poniela dare „treću kitu maka bieloga, da se makne s ovoga svieta."

Otrovanje driemkom pojavi se s težkom glavom, vrtoglavicom i pospanošću. Otrovani onda zaspi, pa se veoma težko može iza sna probuditi, lice mu je bliedo, upalo, zjenice su vrlo uzke, koža je po tielu hladna, pokrita hladnim znojem, bílo na ruci jedva se može osjetiti, nesretnik sporo i hrčuć diše i često uzdiše. Ako je mnogo uzeo driemka, onda biva disanje sve sporije, srdce sve sporije kuca i onda nastupi smrt, a da se niti ne opazi, — čovjek zaspi za uviek. Ako je pako samo malo uzeo driemka, onda otrovani zaspi, dugo tako tvrdo spava, onda se probudi i pokazuje, da ga glava boli, mučno mu je, često bljuje i tielo mu je zatvoreno.

L i e č e n j e. Prije svega valja driemak (ako nije prekasno) iz želudca b l j u v a n j e m izbaciti. Da bi n e s r e t n i k bljuvati mogao, valja prstom ili perom ždrielo dražiti. Ako je driemak duže vremena u želudcu i u crievih, valja uzeti na čišćenje r i c i n o v a u l j a (1 do 2 žlice). Osim toga valja oblagati g l a v u h l a d n o m v o d o m. Na žličicu metnite g o r u š i č n u k a š u, a u stražnje tielo u š t r c a j t e s a p u n i c u s a s i r ć e t o m. Ako bolestnik gutati može, dajte mu da pije j a k e c r n e k a v e. Ako sve ovo ne pomaže, treba mu ruke pokraj glave spružavati i spustiti, da se disanje povrati (tvoreno disanje).

Ako otrovani nije jako omamljen, činite onako, kako Englezi rade: Dva jaka, snažna čovjeka poprime ga, pa ga sve jednako vode po sobi, da ne zaspi, a pri tom ga izmjenice čas jadan, čas drugi krepko udara po zadnjem tielu i po butu (ambulatory treatement).

Postepeno otrovanje driemkom dolazi češće kod iztočnih naroda, koji driemak jedu i duhan puše, da u zanosu o ljepšoj budućnosti sne snuju. Ovo otrovanje pojavljuje se izmjenice zatvorom i proljevom. Tielo omršavi, bolestnik ne može spavati i tako oglupavi sve više i više.

13. Kad se tko otruje gljivami.

Ima više vrsti otrovnih gljiva, a i one gljive, koje nisu otrovne, veoma težko se probavljaju, izazivaju muku i zavijanje u trbuhu, ako ih čovjek mnogo jede i zato za slab želudac nikako nisu.

Svaka gazdarica, koja kupuje gljivâ, treba da zna koje su otrovne, a koje nisu, pa neka ih onda dobro pogleda, prije nego ih vari, da se kakogod ne prevari.

Za otrovne možemo držati one gljive, koje prekinute mienjaju boju n. pr. ako postaju modre; iz kojih pišti nekakva mlječina; koje se u crni sok promjenjuju; koje neugodno vonjaju il su bljutave i opore, koje su ljepkave i koje su jarkih boja n. pr. modro-zelene, crne, krvavo-crvene itd. Veće sigurnosti radi treba gljive, prije nego ih varimo, oprati u slanoj vodi, jer ta iz mnogih gljiva vadi onaj otrov.

Najotrovnija je gljiva liepa, jasno crvena m u h o m o r k a ili muhara (A g a r i c u s m u s c a r i u s, A m a n i t a r u b e s c e n s, F l i e g e n p i l z), koja u lisnatih šumah i u crnogorici raste. Kapica joj je odozgor crvena kao skrlet, te je posuta bielimi bradavkami. Ljudi ju izkrižaju i u mlieko namoče, pa more i truju njom muhe.

Kad čovjek jede otrovnih gljiva, onda osjeća poslie nekoliko sati žestoke boli u želudcu i u trbuhu, strašno je žedan, mučno mu je, bljuje, težko diše, oslabio je, vrti mu se u glavi i boli ga, dobije proljev, kadkad s krvavom stolicom, koža ohladni, mokraća stane, pospan je, bunca, onesviesti se, grčevi ga muče. Ako se jako otrovao, može za 8 do 10 sati ili za dva, tri dana smrt nastupiti, ako je pako otrovanje slabije, trajati će ipak nekoliko dana, dapače i nedjelja ili mjeseci, dok se podpuno oporavi.

Liečenje. Ako se tko najeo otrovnih gljiva, treba da ih što prije izbljuje. Ako otrovani veoma težko ili nikako nemože da bljuje, treba mu dati na čišćenje ricinova ulja (svaki sat po 1 malu kašiku). Ako je onaj, što je otrovan, zabunjen, dajte mu crne kave, Hofmanovih kapljica ili jakoga vina, a ako nemože gutati, valja mu u stražnje crievo crnu kavu uštrcavati. Ako mu voda stane, skuhajte mu borovicu u vodi i dajte mu je piti. Ako ga trbuh jako boli, pa ima proljev i bljuje, onda mu dajte, ako nije zbunjen, 5 do 10 kapi driemkovih kapljica. Ako je ohladnio, pa je veoma slab, dajte mu vina, ruma, konjaka ili jake rakije. Svakako pošaljite odmah po liečnika.

Da svatko umah zna, što treba činiti, kada tko nastrada, evo mu

KAŽIPUTA.

(Brojevi u zaporci kažu stranu, gdje je što).

Nesvjestica (13). Glavu položite ravno (14), — poprskajte ju hladnom vodom na svježem zraku, — tarite ruke i noge, — podražite kožu, — nesviestnomu dajte jake stvari pod nos (15), — žestoka jaka pića piti. — Ako slabo diše ili nimalo, pomozite mu da diše pritiskujuć mu prsa (18).

Obumrlost (16). Kao kod nesvjestice; ako to ništa ne pomaže, pobudite tvoreno ili umješno disanje (18), — ako se nesretnik osviesti, dajte mu žestoka, jaka pića (20).

Kad se tko utopi (20). Da se ne utopiš, okreni usta gore, — uvuci što više zraka, — ne diži ruke iz vode. — Plivač spasit će utopljenika: desnom rukom za vlasi, — lievom za rame, — onda za desnu ruku, — utopljenika položiti na ledja (24). Utopljeniku pomozite: usta i nos mu očistite od mulja, — svucite mu haljine na svježem zraku, — izvucite mu jezik, umješno disanje (28. 29), — podražite mu nos jakimi stvarmi, — tarite mu ruke i noge, — osušiti, — ugrijati ga (31). Ne valja ga položiti na glavu.

Kad se tko uguši (31). Ako ga zemlja zasipala, treba ga izkopati — onda kao kod nesvjestice.

U ugljevnoj pari ugušena (34) iznesite na svjež zrak ili otvorite širom vrata, a prozore razbite izvana, da bude propuha, — pred nos i usta držite krpu umočenu u vodu-vapnenicu ili raztopljeno klorno vapno, — ostalo kao kod nesvjestice ili obumrlosti.

U sobu, gdje se nakupio svietleći plin (34), ne udjite gorućom sviećom, otvorite u mraku prozore; — ako je nuždno umješno disanje. U jami, bunaru itd. ugušenoga mora drugi izvući, — na usta i nos krpu nakvašenu vodom-vapnenicom, — nek se oveže užetom, da ga izvući može, ako i njemu prieti pogibelj (36).

Kad se tko objesi (37). Odriešite ili prerežite uže oko vrata, — pazite da ne padne na zemlju, — skinite mu odjeću, — očistite mu nos i usta, — poškropite ga hladnom vodom, — poškakljite mu ždrielo, — pod nos mu držite nešta oštroga, — na listove gorušičnu kašu, — treba mu krv pustiti, — ohladnjela uda grijati, — uduhati mu zrak na usta, — umješno disanje (39).

Kad se tko smrzne (39). Odnesite ga u hladnu sobu, nipošto u toplu ili ga svucite ondje, gdje se smrznuo, ali pazljivo, da se ne bi smrznute česti tiela polomile, — valja ga trti sniegom ili hladnimi mokrimi krpami, — ili zatrpajte ga u snieg, — stopi li se tielo, unesite ga u hladnu sobu, u hladnu postelju, — ne počme li dihati, onda umješno disanje, — javi li se život, valja ga trti, ribati, dražiti ga da bljuje, — pod nos nešta oštra, — onda tople juhe, teja itd. (41), — pojedina smrzla uda tarite sniegom ili mokrom, hladnom krpom.

Kad koga grom udari (42). Ne valja ga zakopati u zemlju, — treba ga svući vani na zraku, — polievajte ga vodom po licu i glavi, — podražite mu nosnice nečim oštrim, — poškakljite mu ždrielo, — hladan klištir, — protarite sve tielo, — po gdje gdje gorušične kaše (43).

Kad se tko opeče (44). Haljine treba razrezati oštrim nožem ili oštrimi škarami, — kod opržine prvog stepena metnite hladne obloge, - kad odskoče mjehuri, probodite ih na dnu, — na to ulje, — ili vatu, — ili najbolje melem od lanena ulja i vode vapnenice (48), — ako zaudara, melemu primiešajte antiseptične tvari, — ako je na opržini kora, na to hladne obloge (50), — medju prste uložite šarpije, da se ne srastu, — na opržine od oštre kiseline metnite sodu, vodu-vapnenicu ili zeleni sapun (51).

Kad se tko ozledi (51). Na naboje metnite hladne obloge; — ranu treba oprati, očistiti, zavezati trokutnom maramom, — ako krv curi, zaustavite je; — krvotok iz žila krvica zaustavite pritiskom, a povriedjenu čest tiela podignite, — ako štrca, pritisnite čvrsto na ranu prstima ili maramom ili pritisnite na žilu nad ranom palcem (61), povojem od platna (62), — privežite maramu, zaokretajte je klipom (62), — privežite ciev od gume ili naramnice ili zaustavite krv usiljenim pregibanjem (64). — Paučina, kolodium, sol, arnika itd. ne valja, — kanite ih se. — Grizotine od pijavica stisnite sa dva prsta, dok krv ne stane.

Kad komu udara krv na nos (68). Hladne obloge na čelo i nos, — šmrkati u nos vodu s octom ili stipsom pomiešanu, — izpunite mu nos krugljicami.

Kad tko baca ili pljuje krv (70). Mir, — komadiće leda gutati, — hladne obloge na prsa i srdce, — veoma slane vode piti (71),

Slomljena kost (71). Razvežite oprezno haljine, izravnajte slomljene kosti (jedan neka drži, drugi neka vuče), — udlage prirediti (73), — privežite ih maramom itd. — zavoj na brzu ruku (75), — ranjenika

prenašajte na nosilih (76), na rukuh (77), na kolih, saonicah, ladji itd. (79).

Izčašena ili uganuta noga ili ruka (79). Na izčašeni zglob metnite hladne obloge, — obmotajte mokre povoje, — uganutu nogu ili ruku valja mirno držati, — oblagajte hladno.

Padavica (80). Razriešite bolestniku haljine, — pustite ga na miru, — pazite da se ne povriedi, — utisnite mu držalo od žlice obmotano rubcem medju zube, da jezik ne pregrize, — ako je lice modro-crveno, oblagajte hladne obloge, — ako je nesretnik blied, tarite ga toplim, i založite vinom, rumom itd. — kada dodje k sebi, dajte mu čašu vode piti (82).

Kap (kaplja) (84). Nesretniku odriešite haljine, — položite ga povišenom glavom, — na glavu hladne obloge, — gorušičnu kašu na listove i prsa, — klištir od octa i vode, — tarite mu ruke i noge, — pod nos nešta jaka, — hladne noge valja grijati, — krv pustiti treba samo onda, kada to liečnik odredi.

Pomoć pijanu (84). Treba mu haljine razriešiti, — položite ga na svježem zraku povišenom glavom, — na ovu hladne obloge, — poškropite ga, — poškakljite mu ždrielo, — kad dobro diše, pustite ga, nek se izpava, — kad se probudi, dajte mu crne kave, octa, limunade, — nek se kupa hladno (85).

Kad koga ugrize biesan pas (86). Podvežite odmah žilu nad ranom nečim opruživim (88), — izpirajte ranu toplom vodom, — izpalite je, — izsisajte je neozledjenim ustima ili kupicom, — privežite antiseptični zavoj.

Kad ugrize o t r o v n a z m i j a, treba isto tako pomoći.

Kad ubode š t i p a v a c, izvadite žalac, — na ubodac metnite ulje, hladne obloge (90).

Kad ubode p č e l a ili o s a kao i kod štipavca (91).

Sunčanica (91). Nesretnika položite u hladovini na polak da sjedi, — dajte hladne obloge na glavu, — hladan klištir, — gorušicu na srdce i listove, — tarite mu tielo, — ako slabo diše, umješno disanje.

Kad što zapadne u tielo (93). Iz oka izvadite trun oprezno razširiv i prevrnuv zaklopice, — ako ne ide, onda dajte hladne obloge, — ako je trun zasjeo na rožnici, zavežite oko, — pošljite po liečnika.

Iz u h a treba oprezno izvaditi, što je u njem, savijenom iglom-ukosnicom ili još bolje mlakom vodom štrcati u uho.

Progutnute pijavice poginut će, ako dadete piti jake slane vode.

Nagao porodjaj (94). D j e t e t u očistite usta, — podvežite pupkovinu, kad više ne kuca, dvaputa, i privežite u sredini, — pretrglu pupkovinu treba takodjer podvezati.

M a t e r i recite, da mirno leži na ledjaške, neka noge pruži, — uklonite sve, što je zamrljano izpod nje, — dobro ju pokrijte, — treba joj svježe vode dati da pije, — položite ruku na trbuh, pak tarite polagano matericu, da se što bolje steže i da posteljica izadje; — za pupkovinu ne valja povući (98).

Z a m r l o r o d j e n o d i e t e treba oživiti: očistite mu usta i nos od sluzi, poprskajte ga po grudih i licu hladnom vodom, — udarajte ga mokrim ručnikom po ledjih, grudih i po tabanih, — ako to ništa ne pomaže upuhajte mu zrak na usta, a svaki put mu ga opet iztisnite pritiskujuć na grudi.

K a d a s e t k o o t r u j e (98).

A. Mineralnimi otrovi.

1. **Sičanom** (arsenikom). Nastojte o tom, da b l j u j e. Dajte mu što više mlake vode s bjelanjkom, mlieka,

sluzava teja (od sljeza), pa mu onda škakljite ždrielo prstom ili perom, — pržene magnezije, — ili vode vapnenice (krečnice), — ili iz ljekarne „uztuk arseniku." Kisela ne dajte ništa. Izperite želudac (102).

2. **Pranikom** (fosforom). Dajte na bljuvanje, najbolje plavoga kamena (104), — onda brašna, škrobovine, kruha, bjelanjka u vodi, — ili terpentinskoga ulja. Nipošto ne dajte mlieka ili ulja.

3. **Sumpornom kiselinom** (vitriolom). Dajte pržene magnezije, krede, sode, pepela, sapunice, bjelanjka, ljusaka od jaja, — ili vode.

Na bljuvanje mu ne smijete ništa dati (105).

4. **Salitrovinom** (lučavkom). Činite sve onako, kao kad se čovjek otruje sumpornom kiselinom.

5. **Karbolnom kiselinom**. Dajte na bljuvanje, — izperite želudac, — polievajte glavu i prsa hladnom vodom, — dajte vapnene mliečnine, Glauberove soli, — onda kave, vina itd. (107).

Lužinom. Dajte octa, limunade, sljezova teja (107).

6. **Bakrom**. Dajte na bljuvanje, bjelanjka, šećera, vode, priesnih jaja, surutke, mlieka, magnezije, — klištir škrobovinom (108).

7. **Olovom**. Na bljuvanje, — Glauberove soli, — mlieka, — sumporne magnezije (109).

8. **Živom**. Dajte bjelanjka, — mlieka, — brašna s vodom, — neka bljuje (111).

B. Biljevnimi otrovi.

1. **Velebiljem** (Atropa Belladonna). Dajte nešto, da otrovani bljuje, — onda magnezije (djeci), — gorke soli (odraslim), — klištir octom i vodom,

— trieslovine (Tannin). Oblagajte glavu hladno, parite noge, — nemoćnomu dajte vina (113).

2. **Bunikom** (Hyoscyamus niger). Dajte sve onako, kao kod otrovanja velebiljem (113).

3. **Tatulom** (Datura Stramonium). Dražite ga, da bljuje, — onda trieslovine, — driemkovih kapljica, — na glavu hladne obloge, — na listove gorušične kaše (114).

4. **Trubeljikom** (Cicuta virosa). Dajte na bljuvanje, — crne, jake kave, — goršice na žličicu, grudi i listove, — dajte mu nešto, što će ga tjerati napolje, — tarite ga, — na glavu metnite hladne obloge (117).

5. **Duhanom** (Nicotiana Tabacum). Dražite na bljuvanje, — glavu polievajte hladnom vodom, — za vrat i na listove gorušičnu kašu, — dajte piti crne kave, vina, Hofmanovih kapljica, — umješno disanje (119).

6. **Paskvicom** (Solanum Dulcamara). Pomozite onomu, koji se paskvicom otrovao onako, kao onomu, koji je uzeo velebilja.

7. **Pustikarom** (Digitalis purpurea). Kao kod otrovanja velebiljem.

8. **Naliepom** (Aconitum Napellus). Pobudite bljuvanje, — dajte crne kave, vina, jake rakije, konjaka, — polievajte otrovanoga hladnom vodom, — dajte mu trieslovine (122).

9. **Modričninom** (Acidum hydrocyanatum). Polievajte otrovanoga hladnom vodom, — dajte mu Hofmanovih kapljica, — vina, — pod nos nišadorovice, — izperite želudac (123). Ako je mnogo uzeo toga otrova, smrt tako brzo nastupi, da ćete uviek prekasno doći.

10. **Driemkom** (opium). Dajte na bljuvanje, — na glavu hladne obloge, — jaku crnu kavu, — na žličicu gorušične kaše, — klištir od sapunice sa sirćetom, — ricinova ulja, — ako je sve uzalud, — umješno disanje, — ambulatory treatement, kako Englezi čine (125).

11. **Gljivami**. Dajte nešto, da nesretnik gljive izbljuje, — ricinova ulja, — crne kave, — Hofmanovih kapljica, — jakoga vina; ako ne može gutati, dajte mu klištir od crne kave; — ako ga trbuh boli, dajte mu driemkovih kapljica, — ako je oslabio, onda vina, ruma, konjaka, jake rakije (126).

KAZALO.

(Broj kaže stranu, na kojoj je što).

SADRZAJ.

Ciena knjigam,

koje je izdalo književno društvo sv. Jeronima a mogu se još kupiti: u Dubrovniku kod Pretnera, u Osieku kod Fritšea, u Požegi kod Szalaya, na Rieci kod Simona, u Senju kod Lustera, u Spljetu kod Morpurga, u Zagrebu kod odbora, Kaptol kuće broj 22., u sveučilištnoj knjižari Županovoj, Albrecht i Fiedler, u knjižari L. Hartmána (Kugli i Deutsch) i kod Mučnjaka i Senftlebena.

Životinje. Diel II. Napisao M. Kišpatić. (Sa 22 sl.) Str. 120. Meko vez. 30 n.
Životinje. Diel III. Napisao prof. Šebišanović. Str. 96. Meko vez. 35 n. (sa sl.)
Život svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr. Iveković. Za mjesece siečanj, veljaču, ožujak, travanj, svibanj, lipan, srpanj i kolovoz. Meko vezan 40 novč. svaki svezak.
Život svetaca i svetica Božjih. Za mjesec rujan. Napisao dr. Fr. Iveković. Strane 142. Meko vezan 50 novč.
Prirodni zakonik za svakoga. II. knjiga. Vesarstvo. Napisao dr. B. Šulek. (Sa slikami). Strana 129. Meko vezan 50 nvč.
Prirodni zakonik za svakoga. III. knjiga. Svjetlarstvo. Napisao dr. B. Šulek. (Sa slikami.) Strane 222. Meko vezan 70 nvč.
Mijat Briguša, pripoviest za puk. Napisao Drag. Stražimir. Strana 229. Meko vezan 30 novč.
Pripoviesti iz povjesti hrvatske iz okolice križevačke. Napisao Dragutin Ferkić. Strana 70. Meko vezane 15 novč.
Ratarstvo za puk. Napisao Drag. Stražimir. Str. 276. Meko vez. 40 novč.
Večernji razgovori o sv. obredih katoličke crkve I. dio. Obredi sv. mise. Napisao Gjuro Šimončić. Str. 121. Meko vez. 20 novč.
Govedarstvo. Napisao M. Kučenjak. Str. 144. Meko vez. 25 novč.
Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati. Napisao Vj. Klaić. I. svezak. Strane 192. Meko vezana 40 nvč. II. sv. str. 264. 50. n.
Domaća dvorba bolestnikâ, napisao prof. dr. Lobmayer. Strana 167. Meko vezana 40 novč. (sa slikami).
Vinogradarstvo i pivničarstvo, za puk napisao Fr. Kuralt. Meko vezano 35 novč. (sa slikami.)
Vjekopis Dra Jurja Dobrile, biskupa tršćansko-koparskoga, prije porečko-puljskoga. Napisao Cvjetko Rubetić. Strana 97. Ciena 30 novč.
Prva pomoć kada tko nastrada, napisao prof. dr. A. Lobmayer. Strana 144. Meko vezano 40 nvč. (sa slikami).

Još se kod odbora društvenoga u Zagrebu prodavaju knjige društvu darovane:

Stolna crkva u Djakovu. U Zagrebu 1874. U velikoj 8-ni. Strane 53. Sa 3 slike. Meko vezana 1 for. a. vr.
Odkritje Amerike II. svezak. Meko vezano 10 novč.
Odkritje Amerike III. svezak. Meko vezano 10 novč.